

METSÄNOMISTAJIEN NÄKEMYKSIÄ SATAKUNNAN LUONNONARVOKAUPASTA

Hanna-Mari Kumela
Ympäristönsuojelutieteen pro gradu -työ
Bio- ja ympäristötieteiden laitos
Helsingin yliopisto
Tammikuu 2005

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

KIITOKSET

1 JOHDANTO	5
1.1 Tutkimuksen tavoite	7
1.2 Tutkimuksen rakenne	8
2 METSÄ JA SEN MERKITYS SUOMALAISILLE.....	10
2.1 Suomalaiset ja metsä	10
2.2 Metsäsektorin vaikutus Suomen yhteiskunnalliseen kehitykseen	10
2.2.1 Metsäsektorin merkitys	10
2.2.2 Luonnon monimuotoisuuden huomioiminen 1990-luvun metsätaloudessa	12
2.3 Metsän omistaminen ja omistajakunnan rakenne	14
2.4 Metsänomistajien käyttäytymisestä	15
3 VAPAAEHTOINEN LUONNONSUOJELU.....	17
3.1 Luonnonsuojelun viimeaikainen kehitys Suomessa	17
3.2 Vapaaehtoinen suojelu muualla.....	18
3.3 Luonnonarvokauppa Satakunnassa.....	19
3.3.1 Kokeiluhanke	20
3.3.2 Kokeiluhankkeen ensimmäinen vuosi	21
3.4 Luonnonarvokaupan kritiikistä.....	22
4 YMPÄRISTÖTIEETOISUUS	24
4.1 Ympäristötietoisuus käsitteen määrittely.....	24
4.2 Luonnonarvokauppa metsänomistajan ympäristötietoisuuden toimintamuotona.....	25
5 AINEISTO JA MENETELMÄT	29
5.1 Tutkimusmetodin valinta.....	29
5.2 Puolistrukturoitu haastattelu	30
5.3 Aineiston hankinta.....	31
5.3.1 Haastateltavat.....	32
5.4 Aineiston analyysi	34
5.4.1 Teemoittelu	34
5.4.2 Tyypittely.....	35
6 ERI METSÄNOMISTAJATYYPIT SUHTEESSA LUONNONARVOKAUPPAAN	37
6.1 Hyötyryhmä.....	38
6.1.1 Metsä tulonlähteenä	38
6.1.2 Erikoisuuksien suojelu	41
6.1.3 Lisähyödyn tavoittelu	44
6.1.4 Yhteenveto hyötyryhmästä	46
6.2 Kulttuuriryhmä	47
6.2.1 Luonnon seuraaminen.....	47
6.2.2 Koskemattoman luonnon suojelu.....	50
6.2.3 Yhteenveto kulttuuriryhmästä.....	52

7 LUONNONARVOKAUPPASOPIMUS METSÄNOMISTAJAN NÄKÖKULMASTA	54
7.1 Luonnonarvokaupan tiedotus	54
7.2 Luonnonarvokaupan sopimusprosessi.....	55
7.3 Luonnonarvokaupan sopimusehdot.....	55
7.4 Luonnonarvokaupan vapaaehtoisuus.....	60
8 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	64
8.1 Päätelmiä ja pohdintaa tutkimuksen tuloksista.....	64
8.2 Tutkimuksen arviointia.....	67
8.3 Ideoita jatkotutkimuksiin.....	67
 Lähteet.....	 69
 Liite 1	 78
Liite 2	80

KIITOKSET

Tutkimukseni kuuluu Helsingin yliopiston Bio- ja ympäristötieteiden laitoksen tutkimushankkeeseen "Luonnon monimuotoisuuden suojelun keinoista yksityismetsissä maanomistajien ja ympäristöviranomaisten näkökulmista" sekä "Vaihtoehtoja Etelä-Suomen metsien suojeluun" tutkimushankkeeseen. Haluan kiittää laitoksemme professoria Pekka Kauppia ja Päivi Tikkaa mahdollisuudesta tehdä pro gradu –työni osana näitä tutkimushankkeita sekä työni kommentoinnista. Tutkimukseni on saanut taloudellista tukea Marjatta ja Eino Kollin säätiöltä, mistä suuri kiitos. Professori Ilmo Massaa haluan kiittää kannustavista kommenteista ja avusta työni eri vaiheissa. Terhi Koskelalle kuuluu kiitos etenkin materiaalin ja lähteiden keräämisessä sekä kiitos hauskoista ja rentouttavista lounashetkistä. Kiitos myös koko ”gradukammion” väelle ja erityisesti Laura Saikulle, jonka kanssa Viikin seudut ruusupuskia myöten tulivat tutuiksi. Kiitos Bio- ja ympäristötieteiden laitoksen kahviseuraa, jotka piristivät välillä niin pitkiäkin päiviä. Erityisesti haluan kuitenkin kiittää ohjaajaani Riikka Paloniemeä, joka kommentoi, kannusti ja opasti työtäni koko ajan. Ilman niitä moninaisia tapaamisia tästä työstä ei olisi tullut sellaista kuin se nyt on. Lopuksi vielä kiitos kaikille, jotka ovat jollain tavalla edesauttaneet graduni valmistumista.

Tammikuussa 2005

1 JOHDANTO

Suomessa on Keski-Euroopan maihin verrattuna paljon metsämaata. Suomen maapinta-alasta 75 % eli noin 23 miljoonaa hehtaaria on metsää (Metsätilastollinen vuosikirja 2002). Metsä on aina ollut suomalaisille yksi elämän perusedellytyksistä. Metsistä on raivattu peltoa, hakattu puuta sekä kerätty marjoja ja sieniä. Teollistumisen jälkeen puuta on käytetty paljon teollisuuden raaka-aineeksi. Nykyäänkin metsä on usealle metsänomistajalle lisätulon lähde sekä useiden eri toimintojen toteutuspaikka.

Ihmisen toiminta ja toiminnan vaikutus luonnossa on ollut useille lajeille ja niiden elinympäristöille haitallinen. Suomen metsissä eläviin noin 20 000 eliölajiin (Rassi, Alanen, Kanerva & Mannerkoski 2001) metsätalous on vaikuttanut monin tavoin. Luonnontilaiset metsät ovat vähentyneet voimakkaasti tehokkaan metsätalouden seurauksena, ja vanhojen metsien häviäminen on vaarantanut niissä elävien lajien olemassaolon. Luonnonmetsiin sopeutuneiden lajien kannat ovat voimakkaasti pienentyneet. (Hanski 2003.) Suomessa esiintyvistä 1505 uhanalaisesta lajista lähes 38 % eli 564 lajia elää ensisijaisesti metsissä (Rassi ym. 2001, 339). Lajien suojelu edellyttääkin erityisiä suojelutoimenpiteitä, koska nykyinen metsän talouskäyttö ei takaa lajien elinmahdollisuuksien pysyvyyttä. Mitä vähemmän yhteiskunnalla on keinoja turvata luonnon monimuotoisuuden säilymistä muilla tavoin, sitä enemmän suojelualueita tarvitaan. (Lappalainen 1998, 241.)

Tällä hetkellä Suomen metsistä on suojeltu 7,6 % ja lisäksi 3 % on rajoitetussa talouskäytössä. Suuri osa suojelualueista sijaitsee valtion mailla ja Pohjois-Suomessa. (Ympäristöministeriö 1999, 17.) Vuonna 2000 Etelä-Suomen ja Pohjanmaan metsien suojelun tarve -työryhmä (ESSU) selvitti metsien suojelun nykytilaa ja arvioi, että nykyinen suojeluverkko on edustava niille uhanalaisille tai taantuneille metsälajeille, joiden luontainen levinneisyys on pääosin pohjoisborealisella metsäkasvillisuusvyöhykkeellä. Nykyiset suojelualueet eivät kuitenkaan pysty turvaamaan kaikkia uhanalaisia tai taantuneita metsälajeja, joiden luontainen levinneisyys on painottunut hemi-, etelä- tai keskiborealiselle vyöhykkeelle. Muun muassa lehtojen, rehevien kangasmetsien, korprien sekä luonnontilaisen kaltaisten metsien eri sukkessiovaiheiden suojelua halutaan yleisesti lisätä Etelä-Suomessa ja Pohjanmaalla. Suojelualueiden perustamisen lisäksi monimuotoisuutta voidaan lisätä täydentämällä ja laajentamalla nykyisiä suojelualueita ja parantamalla taantuneiden lajien elinmahdollisuuksia etenkin suojelualueita ympäröivissä talousmetsissä pyrkimällä mahdollisimman luonnontilaisen kaltaiseen metsikkö- ja metsäaluerakenteeseen. (Ympäristöministeriö 2002, 15.)

Suurin osa, yli 60 %, Suomen metsistä on yksityisten omistuksessa. Valtion osuus metsistä on noin kolmannes ja yhtiöiden vajaat 8 %. Muut, muun muassa seurakunnat ja eri yhteisöt,

omistavat noin 5 %. (Ovaskainen & Kuuluvainen 1994.) Maan yksityisomistuksella tarkoitetaan yleensä itsenäistä päätösvaltaa, omistusoikeuden koskemattomuutta ja käyttöoikeutta maahan (vrt. Silvasti 2001). Suojelualueiden perustaminen yksityisille maille on kohdannut vastustusta, koska omistajat ovat kokeneet, että heidän omistusoikeuttaan on loukattu. Vaikka itse suojelua ei vastustettaisikaan, se tapa, jolla suojelua on tavoiteltu, ei ole ollut metsänomistajien mielestä oikeudenmukainen. (Vehkala & Vainio 2000, 66, 72.) Metsänomistajat ovat kokeneet tulleen sivuutetuiksi heitä keskeisesti koskevan asian valmisteluvaiheessa eikä tiedotus suunnitelluista suojelurajauksista ole tavoittanut metsänomistajia riittävästi (Silvasti 2001, 257).

Etelä-Suomen metsistä vain 0,6 % on suojeltuja. Joulukuussa 2000 valtioneuvosto asetti toimikunnan päättämään Etelä-Suomen, Oulun läänin länsiosan ja Lounais-Lapin metsien suojelutarpeesta ESSU-työryhmän tekemän selvityksen pohjalta. Toimikunnan nimeksi tuli Etelä-Suomen metsien suojelutoimikunta Metso. Metson tavoitteena on turvata metsäisille luontotyypeille ja uhanalaisille lajeille tärkeitä elinympäristöjä ja metsien rakennepiirteitä nykyistä paremmin. Erityyppisiä metsien monimuotoisuutta ylläpitäviä alueita ja alueiden verkostoja pyritään lisäämään sekä tehostamaan suojelua nykyisillä suojelualueilla mahdollisimman kustannustehokkaasti. Metsänomistajien ja luonnonsuojelijoiden riittäviä suhteita pyritään parantamaan uudentyyppisillä vapaaehtoisuuteen perustuvilla suojelun keinoilla, joita ovat luonnonarvokauppa, tarjouskilpailu, luonnonhoitoalueet sekä yhteistoimintaverkostot. Näiden suojelukeinojen lähtökohtana on vapaaehtoisuus ja taloudellinen korvaus omistajalle. (Maa- ja metsätalousministeriö & ympäristöministeriö 2004.)

Metso-toimikunnan esittämä mietintö herätti kritiikkiä heti sen ilmestymisen jälkeen. Metson päätehtävänä oli esittää määrälliset ja ajalliset tavoitteet toimenpiteille, joilla metsien suojelutilannetta parannetaan. Näitä tavoitteita toimikunta ei kuitenkaan esittänyt. Toimintaohjelma ei myöskään sisältänyt esitystä metsäisten luontotyyppien suojeluohjelman valmistelun käynnistämisestä vaan siirsi päätöksen suojeluohjelmien tarpeesta vuoteen 2007. Muun muassa Ilkka Hanski ja Rauno Ruuhijärvi kritisoivat tätä päätöstä, ja Ruuhijärvi huomauttaa, että vuoteen 2007 mennessä saatetaan menettää arvokkaitakin alueita suojelupäätöstä odotellessa. (Harkki, Savola & Walsh 2003.)

Tässä tutkimuksessa keskityn Metson yhden uuden suojelukeinon, luonnonarvokaupan, tutkimiseen. Luonnonarvokaupan idea lähti liikkeelle Satakunnasta ja paikallisen luonnonarvokaupan kehittämishankkeen ehdotuksesta se otettiin mukaan Metson toimintaohjelmaan (Gustafsson & Nummi 2004, 2). Luonnonarvokauppa on taloudellinen ohjauskeino, jolla pyritään edistämään luonnon monimuotoisuuden säilymistä ja parantumista talouskäytössä olevilla alueilla, joilla lainsäädäntö ja metsäluonnon suositukset eivät ole riittäviä monimuotoisuuden säilyttämiseksi. Luonnonarvokaupassa maanomistaja ylläpitää tiettyjä

luontoarvoja rajatulla kohteella korvausta vastaan. Metsäkeskukset ja alueelliset ympäristöviranomaiset hyväksyvät alueet luonnonsuojelubiologisten kriteerien perusteella (ks. Ympäristöministeriö 2003). Sopimukset perustuvat vapaaehtoisuuteen, ja ne solmitaan määräajaksi. Sopimuksen päätyttyä alueen käyttö jatkuu maanomistajan haluamalla tavalla. (Maa- ja metsätalousministeriö & ympäristöministeriö 2004.)

Luonnonarvokaupan kokeiluhanke alkoi kesällä 2003, ja se herätti suurta kiinnostusta niin maanomistajissa, mediassa kuin tutkijapiireissään. Heti kokeiluhankkeen alettua luonnonarvokauppaa ryhdyttiin tutkimaan niin luonnontieteellisistä kuin yhteiskuntatieteellisistäkin näkökulmista. Oulun yliopistossa on tekeillä tutkimus metsien suojelun kustannustehokkuudesta, jossa luonnonarvokauppaa verrataan lunastusmenettelyyn. Tampereen yliopiston aluetieteen ja ympäristöpolitiikan laitoksella selvitetään luonnonarvokaupan idean syntymistä ja institutionaalisia rakenteita. Pellervon taloudellisessa tutkimuslaitoksessa tutkitaan metsien suojelun taloudellisia ja sosiaalisia vaikutuksia keskittyen erityisesti Metson uusiin suojelukeinoihin. Joensuun Metla tekee myös tutkimusta luonnonarvokaupan metsätaloudellisista vaikutuksista. MOSSE-tutkimusrahoituksella tehdään Helsingin yliopiston Bio- ja ympäristötieteiden laitoksen ja Metlan Vantaan tutkimuskeskuksen yhteistutkimusta luonnon monimuotoisuuden suojelun keinoista yksityismetsissä maanomistajien ja ympäristöviranomaisten näkökulmista. Tämän lisäksi Helsingin yliopiston Bio- ja ympäristötieteiden laitoksella selvitetään luonnonarvokaupan ekologisia vaikutuksia yhteistyössä Oulun yliopiston kanssa. (Ks. mm. Maa- ja metsätalousministeriö 2004.)

Oma tutkimukseni kuuluu Helsingin yliopiston Bio- ja ympäristötieteiden laitoksen tutkimushankkeeseen "Luonnon monimuotoisuuden suojelun keinoista yksityismetsissä maanomistajien ja ympäristöviranomaisten näkökulmista" sekä tutkimushankkeeseen "Vaihtoehtoja Etelä-Suomen metsien suojeluun", jota rahoittaa Marjatta ja Eino Kollin säätiö. Tutkimukseni näkökulma kumpuaa luonnonsuojelun käytännön toteutuksen haasteista ja mahdollisuuksista sekä luonnonsuojelun luonnontieteellisistä perusteluista: luonnonsuojelualueiden tarpeellisuudesta uhanalaisille ja uhanalaistuville lajeille.

1.1 Tutkimuksen tavoite

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää satakuntalaisten ja mikkeliäisten metsänomistajien suhtautumista luonnonarvokauppaan ympäristötietoisuuden näkökulmasta. Metsänomistajat nähdään toimijoina, jotka lähtevät tai eivät lähde mukaan luonnonarvokauppaan riippuen heidän ympäristötietoisuuden rakenteesta ja tasosta. Ympäristötietoisuus sisältää muun muassa arvot, intressit, kulttuurin ja yhteiskunnalliset säännöt, joiden vaikutus ilmenee metsänomistajan metsäänsä kohdistamina toimintoina. Selvitän myös, millainen on metsänomistajien

näkökulmasta hyväksyttävä ja omistajien intressit huomioiva suojelusopimus. En pyri esittämään yhtä ainoaa oikeaa sopimusmallia vaan kokoan metsänomistajien mielipiteitä ja näkemyksiä luonnonarvokaupan eri sopimusehdoista.

Tutkimustehtävän taustalla on se, että uusien suojelualueiden perustamiselle on tarvetta varsinkin Etelä-Suomessa ja vanhat suojelumenetelmät ovat aiheuttaneet vastustusta metsänomistajien keskuudessa. Luonnonarvokauppa on uusi keino turvata luonnon monimuotoisuutta, mutta sen vaikutukset, niin ekologiset, taloudelliset kuin sosiaalisetkin, ovat vielä tuntemattomia. Tutkimukseni edustaa yhteiskuntatieteellistä ympäristötutkimusta ja pyrkii tuomaan metsänomistajien näkökulmat luonnonarvokaupasta yleiseen tietoisuuteen sekä lisäämään ymmärrystä metsänomistajien suhtautumisesta ja toiminnasta sekä antamaan valmiuksia kehittää luonnonarvokauppaa edelleen metsänomistajien toiveita vastaavaksi ja tehokkaammaksi suojelukeinoksi.

Keräämälläni aineistolla pyrin vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- 1) Millä perusteilla metsänomistajat lähtevät mukaan luonnonarvokauppaan?
- 2) Millä perusteilla metsänomistajat eivät lähde mukaan luonnonarvokauppaan?
- 3) Millainen on hyvä luonnonarvokauppasopimus metsänomistajien näkökulmasta?

1.2 Tutkimuksen rakenne

Raportin toisessa ja kolmannessa luvussa esittelen sitä laajaa tutkimuskenttää, johon tutkimukseni sijoittuu. Lukujen rakenne etenee yleisemmän metsäkulttuurin esittelystä luonnonsuojeluun ja sitä kautta tarkemmin luonnonarvokauppaan. Lähden liikkeelle luonnonarvokaupalle ehkä kaukaisistakin asioista, kuten suomalaisten metsäsuhteesta ja metsänsektorin yhteiskunnallisesta kehityksestä. Koska metsä ja sen merkitys on hyvin monisäikeinen kokonaisuus, sen seikkaperäinen kuvaus on perusteltua paremman kokonaiskuvan saamiseksi ja eri asioiden välisten yhteyksien ymmärtämiseksi. Luvussa kaksi tarkastelen metsän merkitystä suomalaisille ja suomalaiselle yhteiskunnalle, metsän omistamista sekä metsän käyttöä. Kolmannessa luvussa käsittelen aluksi perinteistä luonnonsuojelua, jonka jälkeen tarkastelen vapaaehtoisia suojelusopimuksia ja niistä tarkemmin luonnonarvokauppaa. Esittelen luonnonarvokaupan lähtökohdat, periaatteet ja Satakunnassa alkaneen kokeiluhankkeen sekä myös luonnonarvokauppaan kohdistettua kritiikkiä. Neljäs luku sisältää tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen. Viitekehyksen muodostaa metsänomistajien ympäristötietoisuus, joka vaikuttaa metsänomistajien metsäänsä kohdistamiin toimintoihin.

Viidennessä luvussa kerron tutkimuksen käytännön toteutuksesta. Esittelen tutkimusaineiston, sen keruun ja käsittelyn menetelmät sekä metodologista taustaa. Kahdessa seuraavassa luvussa esittelen tutkimuksen tuloksia ja tarkastelen niitä aiempiin tutkimuksiin verraten. Luvussa kuusi vastaan kahteen ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni ja luvussa seitsemän kolmanteen tutkimuskysymykseen. Luvussa kahdeksan esitän pohdintoja ja päätelmiäni tutkimuksen tuloksista, arvioin tutkimukseni luotettavuutta ja esitän ideoita jatkotutkimuksia varten.

2 METSÄ JA SEN MERKITYS SUOMALAISILLE

2. 1 Suomalaiset ja metsä

Tuhatvuotinen metsien käyttö leimaa suomalaista kulttuuria monin tavoin – suomalaisia perinteitä ja tapaa elää. Suomalaiset ovat Euroopan metsäkansaa, joiden toimeentulo sekä aineellinen että henkinen kehitys on ollut Euroopan kansoista eniten riippuvaista metsistä: eräkulttuurista, kaskikulttuurista, tervanpoltosta, metsätaloudesta, metsäteollisuudesta ja nykyisin metsäklusterista. (Reunala 1998, 230.) Suomalaisuuden symboleiksi onkin monissa yhteyksissä valittu juuri metsä ja puut (Jokinen 1997, 11). Metsät ovat olleet ihmisten jokapäiväisen elämän keskeinen voimavara. Metsä on ollut alue, josta ihminen on saanut ravintonsa lisäksi myös tarvikkeet työkaluihin, vaatetukseen, asumukseen ja lämmitykseen (Anttonen 1994, 24). Myöhemmin metsä on ollut ja on edelleen myös tärkeä tulonlähde niin teollisuudelle, palkansaajille, yrittäjille kuin yksityiselle maanomistajallekin. Tällä hetkellä kolmannes maamme vientituloista saadaan metsäklusterin kautta. (Maa- ja metsätalousministeriö 1999, 11.) Metsän ja puun arvoa tarvikkeiden ja toimeentulon lähteenä ei tule kuitenkaan erottaa siitä arvosta, joka sillä on kulttuurin henkisellä alueella (Anttonen 1994, 24). Usein kuultu lausahdus ”Suomi elää metsästä” pitää sisällään paitsi taloudellisen myös kulttuurisen ja henkisen merkityksen (Kangas & Naskali 2001, 19). Suomalaiset ovatkin tottuneet näkemään metsät sekä kansallisromantiikan runollisin että metsäteollisuuden arkirealismen silmin (Väliaverron 1996, 28). Metsät ovat tarjonneet suojaa vihollista vastaan sekä rauhaa ja pakopaikan yksinäisyydessä ja surussa (vrt. Aleksis Kiven Seitsemän veljestä) (Reunala 1998, 236; Kangas & Kokko 2001, 29). Metsä on esiintynyt useiden kansallistaiteilijoidemme teoksissa, muun muassa Topelius ja hänen seuraajansa loivat metsästä kansallisromanttisen kuvan runoissa, lauluissa ja kuvataiteessa (Julkunen & Kuusamo 1987). Myös tänä päivänä metsien tärkeys näkyy taiteessa ja viihteessä kuten musiikissa, elokuvissa, arkkitehtuurissa, maalauksissa jne (Kangas & Kokko 2001, 29).

2.2 Metsäsektorin vaikutus Suomen yhteiskunnalliseen kehitykseen

2.2.1 Metsäsektorin merkitys

Metsätaloudesta ja metsäteollisuudesta koostuva metsäsektori on ollut Suomessa erityisasemassa, ja se on näkynyt sekä taloutta että ympäristöä koskevissa valinnoissa. Jakob Donner-Amnell (1995, 189) puhuu metsäsektorin eliitistä, jolla hän tarkoittaa valtioneuvoston jäseniä, korkeinta virkamiehistöä, yritysmaailman keskeisimpiä vaikuttajia, puolueiden ja eturyhmien johtoa sekä metsäsektorin eri osapuolten johtohenkilöitä. Tämä eliitti on ollut

vahvasti vaikuttamassa metsäsektoria koskevaan päätöksentekoon ja perusteluihin sekä vaikuttanut siihen, että suomalainen päätöksenteko on keskittynyt harvojen pienten ryhmittymien käsiin. (Ks. myös Hellström 1998, 269.) Metsäsektori on ollut suomalaisen kehitysstrategian kulmakivi, johon talouspolitiikan malli, jossa vientiteollisuuden kilpailukyky, talouskasvu ja investointien riittävyys ovat olleet ensisijaisia tavoitteita, on perustunut. Metsäsektorin erityisasema ei kuitenkaan ole syntynyt ja säilynyt itsestään vaan siihen on tarvittu yhteisymmärrystä sekä metsäsektorin sisällä että metsäsektorin ja muun yhteiskunnan välillä. Metsäsektoria ovat olleet puolustamassa niin poliittiset päättäjät kuin teollisuuden johtohahmotkin eli edellä mainittu metsäsektorin eliitti. Käytännön tasolla tämä on ilmentynyt metsäteollisuuden kasvun taustaedellytysten ja alan kilpailukyvyn turvaamisena monin talous- ja yhteiskuntapoliittisin ratkaisuin. Myös ympäristökysymyksissä on huomioitu metsäsektorin erityinen asema. (Donner-Amnell 1995, 191, 215–225.) Yksityistä metsätaloutta on tuettu Suomessa jatkuvasti ja vuonna 2003 tukia maksettiin 223 miljoonaa euroa. Näistä runsas kolmannes oli suoraa rahallista tukea ja loput verohelpotuksia. Koko summasta metsätalouden ympäristötukea maksettiin vain 4,2 miljoonaa euroa eli vain 1,9 % vuotuisesta tuesta. (Heino 2004, 235.)

Suomen metsistä noin 12 miljoonaa hehtaaria eli runsaat 60 % on yksityisessä omistuksessa (Karppinen, Hänninen & Ripatti 2002, 15). Pitkään, aina 1960-luvulle asti, metsänomistajalla oli valta päättää metsänsä asioista lähes kokonaan. 1960-luvulla alkoi kuitenkin metsätalouden tehostaminen valtiovallan johdolla. Avohakkuiden määrää nostettiin, taimia istutettiin ja metsiä ojitettiin. Metsistä tavoiteltiin entistä korkeampaa elintasoja, mutta se tapa, millä elintasoa oltiin hankkimassa, alkoi kuitenkin 1960-luvun loppupuolella saada osakseen kovaakin kritiikkiä. (Reunala & Heikinheimo 1987, 29–30; ks. myös Väliaverron 1996, 28–37.) Kritiikin mahdollisti kasvava kansallinen ja kansainvälinen huoli ympäristön tilasta. Kuitenkin vasta 1980-luvulle tultaessa metsäsektori ja talouspolitiikan suomalainen malli joutuivat koetukselle. Metsäsektorin ympäristöystävällisyys kyseenalaistettiin ja sen toimintaa alettiin pitää vanhentuneena. 1990-luvun alku asetti myös uusia haasteita metsäteollisuudelle, kun ympäristökritiikki alkoi voimistua niin kotimaassa kuin kansainvälisestikin. Puuntuotanto säilyi kuitenkin ensisijaisena tavoitteena, ja uudet metsänhoitomenetelmät ja puunkorjuukoneisto kehitettiin paljolti teollisuuden näkökulmasta. Metsien monimuotoisuus pyrittiin hoitamaan vaarantamatta teollisuuden toimintakykyä. (Donner-Amnell 1995, 215–216, 221–25.)

2.2.2 Luonnon monimuotoisuuden huomioiminen 1990-luvun metsätaloudessa

Ympäristökritiikin voimistuminen ja kansainvälinen painostus saivat aikaan sen, että 1990-luvulla ja etenkin sen loppupuolella metsätalouden ekologista kestävyyttä alettiin turvata metsälainsäädännön ja metsätalouden alueellisten tavoiteohjelmien avulla. Samaan aikaan alkoi myös metsien sertifiointijärjestelmän¹ kehittäminen. (Jokinen 2001, 168.)

Vanha luonnonsuojelulaki on ollut Suomessa harjoitetun luonnonsuojelun perusta aina vuodesta 1923 asti. Uusi luonnonsuojelulaki astui voimaan 1.1.1997, ja sen keskeisinä tavoitteina ovat luontodirektiivin suotuisan suojelun taso², luonnon monimuotoisuuden ylläpitäminen, luonnonkauneuden ja maisema-arvojen vaaliminen sekä luonnonvarojen ja luonnonympäristön kestävä käytön tukeminen. Lisäksi pyritään kehittämään tutkimusta ja edistämään luonnontuntemusta sekä yleistä luonnonharrastusta. (LSL 1096/1996.) Ensisijaisia monimuotoisuuden suojelukeinoja ovat olleet luonnonsuojelualueiden perustaminen ja eri lajien rauhoitukset. Luonnonsuojelualueiden perusverkkoa on täydennetty eri luontotyyppien ja suojeluohjelmien avulla, jotka laadittiin 1970–1990 luvuilla. (Ympäristöministeriö 1997, 46.)

Luonnonsuojelualueet voidaan jakaa kansallispuistoihin, luonnonpuistoihin ja muihin luonnonsuojelualueisiin. Yksittäiset kohteet suojellaan luonnonmuistomerkkeinä. Lailla ja asetuksilla voidaan perustaa kansallis- ja luonnonpuistoja valtion maille, kun taas yksityiselle maalle voidaan perustaa luonnonsuojelualue omistajan hakemuksesta tai suostumuksella. Ympäristökeskuksen ja maanomistajan sopimuksella voidaan perustaa myös määräaikainen suojelualue enintään 20 vuodeksi. Luonnonsuojelulaissa on myös lueteltu suojeltavat luontotyypit³, joiden ominaispiirteiden säilyminen kyseisellä alueella ei saa vaarantua aluetta käsiteltäessä. (Häggman 2000, 26–27.)

Myös nykyinen metsälaki tuli voimaan 1.1.1997. Uudistetun lain tarkoituksena on edistää metsien taloudellisesti, ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä käyttöä ja hoitoa. Tavoitteena on, että metsät antavat hyvän tuoton säilyttäen samalla metsien biologisen monimuotoisuuden.

¹ Sertifiointi asettaa jonkin verran tiukemmat rajoitukset metsätalouden harjoittamiselle kuin lainsäädäntö (Kotiharju & Niemelä 2000, 3.), ja sen tavoitteena on ohjata markkinapohjaisesti metsien käyttöä ja hoitoa kestävä suuntaan ja edistää metsätuotteiden markkinointia (Häggman 2000, 45).

² 1. Luontotyyppin suojelutaso on suotuisa, kun sen luontainen levinneisyys ja kokonaisala riittävät turvaamaan luontotyyppin säilymisen ja sen ekosysteemin rakenteen ja toimivuuden pitkällä aikavälillä sekä luontotyyppille luonteenomaisten eliölajien suojelutaso on suotuisa. 2. Eliölajien suojelutaso on suotuisa, kun laji pystyy pitkällä aikavälillä säilymään elinvoimaisena luontaisissa elinympäristöissään. (LSL 1096/1996, 5 §.)

³ Luonnonsuojelulain suojeltavat luontotyypit 29. § mukaan: 1. luontaisesti syntyneet, merkittävilta osin jaloista lehtipuista koostuvat metsiköt, 2. pähkinäpensaslehdot, 3. tervaleppäkorvet, 4. luonnontilaiset hiekkarannat, 5. merenrantaniityt, 6. puuttomat tai luontaisesti vähäpuustoiset hiekkadyynit, 7. katajakedot, 8. lehdesniityt, 9. avointa maisemaa hallitsevat yksittäiset puut tai puuryhmät. (LSL 1096/1996, 29 §.)

Metsälain mukaan hakkuissa tulee huomioida alueelle jäävän puuston laatu sekä määrä ja taloudellisesti kasvatuskelpoisen taimikon on synnyttävä kohtuullisessa ajassa uudistamisen jälkeen. Metsälaissa on määritelty myös erityisen tärkeät elinympäristöt¹, jotka tulee säilyttää ja huomioida metsän käytössä. (Häggman 2000, 24.)

Luonnonsuojelulain ja metsälain lisäksi muullakin lainsäädännöllä, kuten muun muassa ympäristövaikutusten arvioinnilla, ympäristönsuojelulailla, vesilailla, maankäyttö- ja rakennuslailla sekä kestävä metsätalouden rahoituslailla, ohjataan metsien käyttöä ja luonnon monimuotoisuuden huomioimista.

Vuonna 1994 maa- ja metsätalousministeriö sekä ympäristöministeriö vahvistivat metsätalouden ympäristöohjelman, jolla pyrittiin luomaan Suomen kestävä metsätalouden lähitulevaisuuden strategia. Ympäristöohjelman uusien metsän- ja ympäristönhoidon periaatteiden mukaisesti metsätalouden organisaatioissa otettiin käyttöön uudet metsänkäsittelyn suositukset, joissa monimuotoisuus pyrittiin huomioimaan aiempaa enemmän. Metsäorganisaatiot ottivat käyttöön myös ympäristöjärjestelmiä toiminnan ympäristöhaittojen vähentämiseksi ja entistä kokonaisvaltaisemman ympäristöasioiden hallinnan muodostamiseksi. Vuonna 1998 alettiin valmistella myös kansallista metsäohjelmaa, jonka tavoitteena oli metsien eliölajien suotuisan suojelutason saavuttaminen ja ylläpitäminen riittävällä suojelualueiden ja monimuotoisesti käsiteltävien talousmetsien yhdistelmällä. (Kotiharju & Niemelä 2000, 2.)

EU:hun liittymisen myötä vuonna 1995 Suomellekin tuli ajankohtaiseksi Natura 2000–luonnonsuojeluverkon luominen. EU:n luonnonsuojelupolitiikan ja Natura 2000 –verkon toteuttamisessa ensisijaisia säännöksiä ovat EU:n asettamat luontodirektiivi ja lintudirektiivi. Direktiiveissä esitetään säännöksiä suojeltavien lajien pyynnin ja keräilyn rajoittamisesta sekä elinympäristön suojelemisesta, luontotyyppien suojelusta sekä lajeilla käytävän kaupan rajoittamisesta. (Oksanen 2003, 46.) Natura-hanke on herättänyt kiivasta vastustusta erityisesti maanomistajien ja heidän etujärjestöjensä keskuudessa. Hanketta on kritisoitu muun muassa siitä, että se on liian laaja-alainen, sen valmistelu ei ole ollut oikeudenmukaista ja se vaikeuttaa maaseudun perinteistä elinkeinotoimintaa. Natura on koettu metsänomistajien taholta taloudellisenä uhkana sekä uhkana omalle päätäntävällälle ja vapaudelle. (Oksanen 2003, 11, 209.)

¹ Metsälain erityisen tärkeät elinympäristöt 10. § mukaan: 1. lähteiden, purojen ja pysyvän vedenjuoksu-uoman muodostavien norojen sekä pienten lampien välittömät lähiympäristöt 2. ruoho- ja heinäkorvet, saniaiskorvet sekä lehtokorvet ja Lapin läänin eteläpuolella sijaitsevat letot, 3. rehevät lehtolaikut, 4. pienet kangasmetsäsaarekkeet ojittamattomilla soilla, 5. rotkot ja kurut, 6. jyrkänteet ja niiden välittömät alusmetsät, 7. karukkokankaita puuntuotannollisesti vähätuottoisemmat hietikot, kalliot, kivikot, louhikot, vähäpuustoiset suot ja rantaluhdat. (MetsäL. 1093/1996, 10 §.)

2.3 Metsän omistaminen ja omistajakunnan rakenne

Metsän omistaminen ja omistusoikeus olivat Suomessa isojakoon asti, joka suoritettiin vuosien 1757–1950 välillä, jokseenkin täsmentymättömiä. Suurin osa metsistä oli ”isännättömän esineen” kaltaisia ja ne olivat tietyin edellytyksin vallattavissa. Yleisenä perussääntönä omistusoikeuden syntymiselle oli työn tuottama omistusoikeus työn tuloksiin. Metsän hyväksi täytyi tehdä töitä, jotta sen pystyi omistamaan. (Palo 1993, 337; ks. myös Vuolle & Oittinen 1994, 12.) Itä-Suomessa kehittyi voimakas kaskiviljelytalous, joka levisi laajoihin osiin Suomea (Reunala & Heikinheimo 1987, 18). Kaskettu alue kuului yksin kaskeajalle eikä toisen kaskialueen läheisyyteen saanut mennä kaskeamaan. Kaskeajan oikeus alueeseen raukesi, kun kaski jätettiin metsittymään yhden kahden sadonkorjuun jälkeen. Metsän läheisyys antoi myös oikeuden sen omistukseen, eikä toisen omistukseen kuuluvaa luontoa saanut käyttää omiin tarkoituksiin. (Vuolle & Oittinen 1994, 12.) Isojakoasetuksen tarkoitus oli jakaa yhteiskäytössä olevat maat talojen kesken, koska yhteisomistuksen katsottiin aiheuttavan maiden tuhlailevaa käyttöä. Tarkoituksena oli myös vetää raja yksityisen ja valtion omistuksen väliin. (Palo 1993, 339.)

1900-luvulle tultaessa maaseudun omistusolot nähtiin ongelmallisina ja ratkaisuksi päädyttiin vuonna 1918 torpparilakiin, jonka mukaan tilattomilla ja maan vuokraajilla oli oikeus lunastaa tilat itselleen. Torpparilailla oli ratkaiseva merkitys omistussuhteisiin, sillä 1930-luvun loppuun mennessä perustettiin kaikkiaan noin 200 000 uutta pienviljelmää. (Reunala & Heikinheimo 1987, 37.)

Viime vuosikymmeninä yksityismetsänomistuksen rakenne on jälleen muuttunut merkittävästi. Maanviljelijöiden metsänomistus on supistunut kun taas metsätilanomistajien, perikuntien ja henkilöyhtymien osuus on kasvanut. (Ovaskainen & Kuuluvainen 1994, 13.) Maanviljelijöiden omistama pinta-ala on kuitenkin yhä suurempi kuin muiden metsänomistajaryhmien (Kangas & Kangas 2001, 16–17). Maanviljelijöille maan omistaminen, käyttöoikeus omistamaansa maahan ja omistusoikeuden koskemattomuus ovat tärkeitä asioita. Silvastin (2001, 254–255) tutkimuksessa maanviljelijät korostivat, että heillä tulisi olla täysi valta omaan maahansa ja sen hoitamiseen. Vastuussa toimistaan omistaja on vain itselleen ja pitkällä tähtäimellä tuleville sukupolville. Uskaltaudun yleistämään tämän väitteen koskemaan myös muita metsänomistajia kuin maanviljelijöitä.

Metsälöiden keskikoko on viime vuosina pienentynyt perinnönjaon takia ja metsänomistajien keski-ikä noussut 57 vuoteen (Karppinen ym. 2002, 22). Naisten osuus metsänomistajista on niin ikään kasvanut (Ovaskainen & Kuuluvainen 1994, 15), vaikka naisia on metsäomistajista

Karppisen ym. (2002, 21) mukaan edelleen vain neljäsosa. Miesten omistuksessa olevat metsälöt ovat keskimäärin suurempia kuin naisten omistamat.

Metsän omistaminen on resurssivaranto maatalouden rinnalla. Metsä on tuonut taloudellista turvaa, työtilaisuuksia sekä paikan rentoutumiselle ja virkistäytymiselle. Metsä on ollut paikka eri toiminnoille: puunkorjuulle, metsästykselle, marjastukselle, sienestykselle jne. Kyseiset toimintamuodot, varsinkin pääelinkeinoina, ovat vähentyneet huomattavasti aiemmista ajoista, mutta suuret hakkuut ja metsän suuri käyttö virkistykseen kertovat edelleen suomalaisten toiminnallisesta suhteesta metsiin. (Jokinen 1997, 13.) Toiminnallisuuden lisäksi myös luontoelämysten hakeminen metsistä on noussut yhdeksi suureksi nykypäivän metsäkäyttömuodoksi (Sievänen 1992, 31). Moni metsäkäyttäjä hakeekin metsän rauhasta ja vapaudesta henkisiä arvoja arjen kiireen keskellä. Toisaalta myös metsässä tehtävät työt ovat monille erottamaton osa virkistäytymistä. (Jokinen 1997, 14.)

2.4 Metsänomistajien käyttäytymisestä

Metsänomistajien arvoja ja asenteita on seurattu useissa tutkimuksissa. Ovaskainen ja Kuuluvainen (1994) selvittivät tutkimuksessaan metsänomistajien tavoitteita ja arvoja sekä metsänhoitoon liittyviä tekijöitä. He jakoivat metsänomistajat tavoitteiden suhteen neljään ennako-oletusten mukaiseen ryhmään. Ryhmiä olivat *monitavoitteiset*, *virkistyskäyttäjät*, *metsästä elävät* ja *taloudellista turvaa korostavat*. Suurimpia ryhmiä olivat monitavoitteiset ja virkistyskäyttäjät. Virkistyskäyttäjien ryhmässä painotettiin eniten metsänomistuksen ja käytön aineettomia arvoja. Metsästä elävien ryhmä oli kolmanneksi suurin ja heille metsästä saatavat säännölliset tulot ja työtilaisuudet olivat ensisijaisia. Taloudellista turvaa korostaville tärkeintä oli metsän tuoma taloudellinen turvallisuus ja merkitys sijoituskohteena. Monitavoitteisille metsänomistajille aineettomat arvot, taloudellinen turva ja säännölliset tulot sekä työtilaisuudet olivat kaikki merkittäviä, kuitenkin niin että taloudelliset merkitykset nousivat aineettomia merkityksiä tärkeämmiksi. (Ks. myös Karppinen ym. 2002.)

Metsän merkitykset ovat moninaisia. Maastamme löytyy tuskin montaakaan metsähehtaaria, jolla olisi vain yksi käyttömuoto (Kangas & Kokko 2001, 31). Mielipidetutkimuksien mukaan metsien tulisi olla elinvoimaisia, kauniita ja monimuotoisia sekä samalla hyviä ulkoilu- ja keräilypaikkoja. Näiden lisäksi metsien tulee tuottaa puuta teollisuuden käyttöön, työllistää ja antaa hakkuutuloja omistajille. (Kangas & Niemeläinen 1995, 13.) Moniarvoisuuden vaatimuksia tukee myös Blissin ja Martinin (1989) Yhdysvalloissa tekemä tutkimus, jossa he selvittivät metsänomistajien motivaatioita ja käyttäytymistä selittäviä piirteitä. Tutkimuksen tulokset esittävät, että metsänomistajille metsä on paljon muutakin kuin tulon ja työn lähde. Metsä vapaa-ajan viettopaikkana luo mahdollisuuksia luontoelämyksiin, rentoutumiseen sekä

vastakohdan arjen kiireille. Metsässä ihminen voi hoitaa niin fyysistä kuin psyykkistäkin kuntoaan. Metsänhoito on myös haastavaa ja opettavaista ja sillä voi olla myös perhesuhteita yhdistävä ja lujittava vaikutus. Hoitamalla metsiään omistajat säilyttävät ja parantavat omaisuutensa kontrollointia. Puiden istutus ja harvennus vahvistaa henkilökohtaista auktoriteettia. Metsänomistajilla on monia tavoitteita, ja he käyttävät metsiään monipuolisesti saavuttaakseen nuo tavoitteet.

Esa Matti Haapasalo (2001) on väitöskirjassaan tutkinut maanomistajien käyttäytymistä ja preferenssejä sekä selvittänyt maanomistajien maksuhalukkuutta paremmasta ympäristöstä. Hänen tutkimuksen tulokset osoittavat, että kaupunkilaiset metsänomistajat, joilla ei ole puuntuotannollisia preferenssejä ovat selvästi valmiimpia maksamaan enemmän sekä alueiden suojelusta että ekologisesta käsittelystä kuin maanviljelijät. Kuitenkin, jos nämäkin maanviljelijät saadaan ymmärtämään ja havaitsemaan ympäristönsä muitakin kuin puuntuotannollisia arvoja, he voivat muuttaa maankäytön tavoitteitaan ja innostua parantamaan metsiensä ympäristön laatua. Myös Kline, Alig ja Johnson (2000) ovat selvittäneet maanomistajien halukkuutta hyväksyä taloudellisia tukia luopuakseen ranta-alueen käsittelystä. Myös tässä tutkimuksessa tulokset viittaavat siihen, että omistajat, joilla on puuntuotannollisia tavoitteita vaativat suurempia tukia luopuakseen käsittelystä kuin ne maanomistajat, joilla on puuntuotannon lisäksi myös muita metsänkäytön tavoitteita. Lars Lönnstedtin (1997) mukaan metsänomistajien päällimmäinen tavoite ei kuitenkaan ole niinkään puuntuotanto vaan laajemmin nähtynä omaisuuden säilyttäminen ja kehittäminen. Tämä ensisijainen tavoite pitää kuitenkin sisällään taloudelliset, sosiaaliset ja tunneperäiset intressit.

3 VAPAAEHTOINEN LUONNONSUOJELU

3.1 Luonnonsuojelun viimeaikainen kehitys Suomessa

Luonnonsuojelu on kehittynyt viime vuosikymmeninä luonnon museoimisesta laaja-alaisemmaksi ja aktiivisemmaksi koko ihmisen ympäristön käsittäväksi elinympäristön suojeluksi, jossa luonnonsuojelu nähdään yhtenä osa-alueena (Jäppinen 2000, 71–72). Vanhojen ohjauskeinojen rinnalle on nostettu uusia keinoja, kuten alue-ekologinen suunnittelu, taloudelliset ohjauskeinot, ennallistaminen ja vapaaehtoinen suojelu. Näiden lisäksi luonnon monimuotoisuuden suojelu on otettava huomioon myös talousmetsien hoidossa muun muassa metsälain 10. §:n, metsänhoidon suositusten ja metsäsertifioinnin ohjeiden mukaisesti. Näin marginaalisesta, koskemattoman ja alkuperäisen luonnon suojelemisesta on siirrytty laajaan yhteiskunnalliseen ympäristökeskusteluun ja ympäristöpolitiikkaan (Massa & Sairinen 1991). Se millaista suojelu on nykypäivänä, on heijastusta ja perinteitä pitkästä historiallisesta kehityksestä (Oksanen 2003, 53).

Metso-toimintaohjelman uudet suojelukeinot ovat yksi yritys ratkaista luonnonsuojelun ja metsätalouden välisiä ristiriitoja. Raimo Hakila Satakunnan luonnonsuojelupiiristä on ollut yksi luonnonarvokaupan kehittämishankkeen johtohahmoista. Hänen mukaansa luonnonarvokaupan kehittämiseksi oli tarvetta, koska metsälain erityisen tärkeiden elinympäristöjen ja metsäsertifioinnin käyttöönotto asettivat metsänomistajat eriarvoiseen asemaan luonnonsuojeluasioissa. Ne metsänomistajat, jotka olivat kärjistäen ”hoitaneet asiansa kuntoon”, eli joilla ei ollut arvokkaita elinympäristöjä metsissään ojitusten ja aktiivisen metsätalouden ansiosta, eivät kärsineet metsälain uudistamisesta. Vastaavasti ne metsänomistajat, jotka olivat vapaaehtoisesti jättäneet alueita käsittelemättä ja vaalineet arvokkaita elinympäristöjä metsissään, kärsivät suojelusta taloudellisia tappioita. (R. Hakila, henkilökohtainen tiedonanto 1.6.2004.) Useat viljelijät ja metsänomistajat ovat oma-aloitteisesti säilyttäneet ja hoitaneet pienialaisia luontokohteita viljely-ympäristössä ja metsissään, mikä on merkittävästi edistänyt paikallisen tason biodiversiteetin säilymistä. (Ympäristöministeriö 1997, 31; ks. myös Silvasti 2001.) Nämä maanomistajat tulisi Hakilan (1996; 1997) mukaan palkita toiminnastaan eikä rangaista asettamalla heidän alueita toimenpidekieltoon. Produktionistisen tuotantofilosofian mukaan metsänomistaja tulkitsee suojellun metsän joutomaaksi, koska siitä ei voi enää saada puunmyyntituloja. Itsellisyyttään varjelevalle metsänomistajalle mahdollisuus positiiviseen, vapaaehtoisuuteen perustuvaan suojelijan identiteettiin antaisi uusia väyliä arvottaa metsää, jolloin myös taloudellisen potentiaalin menettämisen ja suojelun välinen ristiriita kapenisi. (Silvasti 2001, 259–260.)

3.2 Vapaaehtoinen suojelu muualla

Karoliina Anttonen (2000, 36–37) on tarkastellut tutkimuksessaan vapaaehtoisuuteen perustuvia ohjauskeinoja. Hänen selvityksen mukaan vapaaehtoiset ohjauskeinot kuuluvat niin sanottuihin positiivisiin kannustimiin, jotka ovat rahallisia tai muita yllykkeitä ja kannustavat hallituksia, organisaatioita ja yksilöitä biodiversiteetin ylläpitoon tai parantamiseen. Vapaaehtoisuuteen perustuvissa ohjauskeinoissa omistaja voi itse päättää ryhtyykö toimintaan vai ei. Sääntelyn taso on alhaista ja usein toivottua käyttäytymistä palkitaan jonkin epäsuoran mekanismin kuten kuluttajien preferenssien kautta. Ympäristömerkit ja ekosertifiointi ovat esimerkkejä vapaaehtoisuuteen perustuvista ohjauskeinoista, jotka kuitenkin luovat käyttäytymiseen vaikuttavan signaalin. Vapaaehtoisissa sopimuksissa julkisvalta tekee maanomistajan kanssa yksityisoikeudellisen sopimuksen, jossa maanomistaja sitoutuu edistämään biologista monimuotoisuutta korvausta vastaan. Vapaaehtoisten sopimusten etuja verrattuna julkisvallan antamiin määräyksiin ovat mm. mahdollinen konfliktien väheneminen omistajien ja julkisvallan välillä. Omistajat voivat itse vaikuttaa sopimuksen sisältöön, jolloin sen noudattaminen on todennäköisempää ja sopivat yksittäisiin tapauksiin paremmin. Myönteisessä ilmapiirissä sopimusneuvottelut ja täytäntöönpano kuluttavat vähemmän aikaa, ja ympäristöllinen tavoite saavutetaan varmemmin. Vapaaehtoisilla sopimuksilla on siis mahdollista päästä alhaisempiin kustannuksiin. Luonnonsuojelun näkökulmasta vapaaehtoisissa sopimuksissa on riskinä, että suojelu ei ole pysyvää ja suojelun valvonta voi olla ongelmallista. Myös sopimuksen vaikuttavuus voi olla vaakalaudalla, jos sopimuksissa huomioidaan liikaa omistajien taloudellisia intressejä.

Vapaaehtoiset ja kannustimiin perustuvat luonnonsuojelun ohjauskeinot ovat ulkomailla olleet käytössä jo pitkään. Tiennäyttäjiä näiden keinojen käytössä ovat olleet USA ja Itävalta. USA:ssa taloudellisia ja ekologisia keinoja yhdistelemällä on saatu aikaan suojeluratkaisuja, joista yhtenä esimerkkinä on niin sanottu keskittämisisbonus (agglomeration bonus). Keskittämisisbonuksessa maanomistaja saa keskimääräistä korkeampaa korvausta, jos hän perustaa suojelun alueen jo olemassa olevan suojelun alueen yhteyteen. Tavoitteena on saada perustettua mahdollisimman yhtenäisiä suojelun alueita. (Shogren, Parkhurst & Settle 2003.) USA:ssa on hyödynnetty myös kaksivaiheista suojelun ratkaisujen mallia, jonka periaatteena on lunastaa suojellisesti arvokas alue alkuperäiseltä maanomistajalta ja myydä se halvemmalla toiselle maanomistajalle suojelumääräysten rasittamana (Michael 2003). Myös suurkaupunkien ympäristöissä on käytetty uutta aluevalintaratkaisuihin perustuvaa ohjauskeinoa, kun on pyritty puskuroimaan yhä laajemmalle levittäytyvää asutusta ja tarjoamaan virkistyspaikkoja paikallisille asukkaille. Ratkaisulla on pyritty maksimoimaan alueella esiintyvien lajien yhteismäärä sekä yleisölle helposti saavutettavissa olevien suojelun alueiden määrä. (Ruliffson, Haight, Gobster & Homans 2003.) Itävallassa vapaaehtoisella suojelulla on pitkät perinteet aina

1800-luvulle asti. Aiemmin koskemattomia metsiä on säilytetty jälkipolville yksittäisten tiedemiesten ja maanomistajien toimesta. Vuonna 1995 maassa aloitettiin luonnonmetsien suojeluohjelma, jonka pääasiallisena tavoitteena on turvata monimuotoisuuden säilyminen suojelemalla määrääkäsillä sopimuksilla erilaisissa kehitysvaiheissa olevia metsiä ja sallimalla luontaisten kehitys- ja häiriöprosessien jatkua. Suojelualueet perustetaan vapaaehtoisin sopimuksin ja omistajalle maksetaan vuosittaista korvausta suojelun aiheuttamista taloudellisista tappioista. Tämän suojeluohjelman lisäksi Itävallassa on meneillään muitakin vapaaehtoisuuteen perustuvia suojeluhankkeita kuten muun muassa BIOSA-hanke (Biosphere Austria), jossa maanomistajat solmivat määrääkäsisiä ympäristöhoitosopimuksia. Itävallassa kokemukset vapaaehtoisista suojelumenetelmistä ovat olleet hyviä, ja omistajat ovat olleet vahvasti sitoutuneita toimintaan. (Frank & Müller 2003.) Keith J. Kirby (2003) on tutkinut Englannin kulttuurivaikutteisten yksityismaiden suojelua, kun taas taloudellisten kannustimien vaikutusta erilaisten maankäyttömuotojen yhteensovittamisessa on selvittänyt Faith, Garter, Cassis, Ferrier ja Wilkie Australiasta (2003). (Katso myös suomenkielinen julkaisu edellä mainituista artikkeleista ”Luonnonsuojelu yksityismailla. Tutkimus- ja kehittämisraportti”, Tikka, Kauppi, Palmroth & Paloniemi 2003.)

3.3 Luonnonarvokauppa Satakunnassa

Satakunnassa luonnonarvokaupan kehittämishankkeen alullepanijoita olivat Satakunnan luonnonsuojelupiiri, Maataloustuottajain Satakunnan liitto ja Länsi-Suomen metsänomistajaliitto. Tarkoituksena oli kehittää vapaaehtoisuuteen ja metsänomistajan täysivaltaiseen huomioimiseen perustuva suojelumenetelmä. Vapaaehtoisten keinojen avulla todennäköisyys saavuttaa hyväksyttävä ja molempien osapuolten intressit huomioiva suojelusopimus oli aiempien tutkimusten ja henkilökohtaisten havaintojen perusteella suurempi. Lukuisten keskustelujen ja mietintöjen jälkeen luonnonarvokauppaa alettiin Satakunnassa tuoda esille ja sille haettiin tukijoita. Viranomaistaholla luonnonarvokauppaan suhtauduttiin aluksi hieman epäroiden, eräiden tahojen mielestä uusien lakien ja systeemien lisäksi kuvioon ei haluttu mukaan enää ulkopuolisia vaikutteita. Rahoituskin oli aluksi epäselvää ja toiminnan lainmukaistaminen työlästä. Vaikka myös palkkion maksaminen oli joidenkin tahojen mielestä epäeettistä, hanke sai kuitenkin myös positiivista kannustusta ja sitä vietiin eteenpäin. Alun hankaluuksien ja virhearviointienkin jälkeen kehittämishanke saatiin käynnistettyä samaan aikaan Etelä-Suomen metsien suojelutoimikunnan Metson kanssa. (R. Hakila, henkilökohtainen tiedonanto 1.6.2004.)

Metso-toimikunnan mukaan luonnonarvokaupan tavoite on luonnon monimuotoisuuden säilyminen ja kohentuminen talouskäytössä olevilla alueilla, joilla lainsäädäntö ja metsäluonnonsuosituksukset eivät riitä turvaamaan monimuotoisuuden säilymistä

(Ympäristöministeriö 2002, 20). Toimikunnan esittämä luonnonarvokauppa ei täysin vastannut Satakunnassa kehitettyä mallia. Alkuperäisessä mallissa oli esitetty muun muassa, että luonnonarvokauppasopimuksen voisi tehdä myös ennallistettaville kohteille ja palkkio voisi olla kannustavasti sidoksissa luonnontilan kehittymiseen. Myös perinnebiotoopit kuuluivat alkuperäisen suunnitelman mukaan luonnonarvokauppaan mutta Metson kokeiluhankkeessa vain puustoiset perinnebiotoopit otettiin suojeltaviksi kohteiksi. (Satakuntaliitto 2002, 9, 35.)

Miksi sitten juuri Satakunta valikoitui alueeksi, jossa luonnonarvokauppa pääsi etenemään ja sai jalansijaa? Hakilan mukaan Satakunnassa on vähäisen asukasmäärän vuoksi hyvät mahdollisuudet päästä dialogiin kaikkien osapuolten kesken ja näin saavuttaa molemmat osapuolet huomioiva keskusteluyhteys (R. Hakila, henkilökohtainen tiedonanto 1.6.2004).

3.3.1 Kokeiluhanke

Satakunnan luonnonarvokaupan kokeiluhanke alkoi vuoden 2003 kesäkuussa maa- ja metsätalousministeriön päätöksellä. Ministeriö myönsi Lounais-Suomen metsäkeskukselle 200 000 euroa hankkeen toteuttamista varten. Lounais-Suomen ympäristökeskus sai vastaavasti 200 000 euroa ympäristöministeriön varoista hankkeen toteuttamiseksi. (Gustafsson & Nummi 2004, 2.)

Lounais-Suomen metsäkeskus toimii maanomistajan ensisijaisena yhteystahona luonnonarvokaupassa. Metsäkeskus arvioi yhteistyössä Lounais-Suomen ympäristökeskuksen ja luonnonarvokaupan yhteistyöryhmän kanssa tarjottujen kohteiden soveltuvuutta luonnonarvokauppaan. (Maa- ja metsätalousministeriö & ympäristöministeriö 2004.) Sopivuus arvioidaan luonnonsuojelubiologisten kriteerien pohjalta, jotka ympäristöministeriön asettama työryhmä laati kokeiluhankkeita varten (ks. Ympäristöministeriö 2003). Osa sopimuksista solmitaan Lounais-Suomen metsäkeskuksen kanssa kestävän metsätalouden rahoituslain 19a §:n mukaan ja osa Lounais-Suomen ympäristökeskuksen kanssa luonnonsuojelulain 25 §:n mukaan. Sopimuksia ei tehdä kohteille, jotka tulee säilyttää metsälain tai luonnonsuojelulain nojalla, eikä kohteille, joille maksetaan jotain muuta valtion tukea. (Gustafsson & Nummi 2004, 2.)

Sopimusneuvottelut käynnistyvät, kun metsänomistaja ottaa yhteyttä Lounais-Suomen metsäkeskukseen ja tekee tarjouksen kohteestaan ilmoituslomakkeella. Kohteella tarkoitetaan yhtenäistä aluetta, joka voi muodostua monista eri kuvioista (Gustafsson & Nummi 2004, 3). Ilmoituslomakkeessa omistaja antaa yleiskuvauksen tarjottavasta kohteesta ja kuvaa tarkemmin kohteen rakennepiirteitä. Halutessaan hän voi myös antaa hintapyynnön luonnonarvojen säilyttämisestä. Tämän jälkeen metsäkeskus käy arvioimassa kohteen ja neuvottelee sopimuksesta ja palkkion suuruudesta omistajan kanssa. Palkkio maksetaan omistajalle yhdellä

kertaa sopimuskauden alussa, ja se on verotonta tuloa. Kohteiden valinnoissa kiinnitetään huomiota lahopuiden, jalojen lehtipuiden ja järeiden haapojen määrään kohteella. Palanut ja hiiltynyt puuaines on myös tärkeä rakennepiirre, ja alueen sijainti jonkin toisen luonnonsuojelualueen läheisyydessä katsotaan eduksi. Kohteelta kerätään puusto-, lajisto- ja topografisia tietoja. Metsäkiinteistön arvo arvioidaan laskemalla yhteen maan, puuston, taimikoiden arvot ja metsänhoitokulut. Luonnonarvokaupan hinta muodostuu puustonarvolle lasketusta 1 %:n korosta sekä monimuotoisuustekijöistä. Verotus huomioidaan vähentämällä puustonarvosta 20 %, lisäksi huomioidaan sopimuksen aikainen puuston vikaantuminen. Sopimus tehdään vähintään kymmeneksi vuodeksi ja enintään 20 vuodeksi. Kun sopimuskausi päättyy, alueen käyttö jatkuu maanomistajan haluamalla tavalla. Alue on kokonaan rauhoitettu sopimuskauden ajaksi, mutta joillekin kohteille voidaan suunnitella toimenpiteitä, jotka edistävät alueen luonnonarvoja, kuten lehdoissa varjostavien kuusien karsimista. (Lounais-Suomen metsäkeskus 2004.) Jos kohteelle tulee sopimuskauden aikana myrskytuho, omistajalla on oikeus tuulikaatojen korjaamiseen 20 runkoa ylittävältä osalta (L. Gustafsson, henkilökohtainen tiedonanto 3.11.2004).

3.3.2 Kokeiluhankkeen ensimmäinen vuosi

Luonnonarvokauppa herätti ensimmäisen vuotensa aikana merkittävää kiinnostusta Satakuntalaisissa metsänomistajissa, eikä pelkästään metsänomistajissa vaan myös tiedotusvälineissä ja tutkijapiireissä.

Vuoden 2003 aikana (toukokuusta vuoden loppuun) 137 maanomistajaa tarjosi kohteita luonnonarvokauppaan. Kohteita oli yhteensä 160 ja niiden yhteispinta-ala oli noin 1450 hehtaaria. Näistä 90 kohdetta, yhteensä 750 hehtaaria inventoitiin. Sopimuksia tehtiin 30 maanomistajan kanssa 38 kohteesta, jotka käsittivät yhteensä 228 hehtaaria. Tarjotuista kohteista eniten oli runsaslahopuustoisia kangasmetsiä (29 kpl) ja kangasmetsiä (14 kpl). Arvioiduista kohteista 36 jäi ilman sopimusta. Suurin syy kohteiden hylkäämiseen oli, että niillä ei ollut normaalia talousmetsää enempää luontoarvoja (15 kpl). 12 tapauksessa omistaja ei vastannut metsäkeskuksen tarjoukseen, jolloin neuvottelut raukesivat. Metsäkeskus arvioi syyksi liian alhaisena pidetyn tarjouksen. Luonnonarvokauppaan tarjotuista alueista yksi kuului Naturaan ja kolme oli metsälakikohteita. Kaksi kohdetta oli liito-oravan pesä- tai levähdyspaikkoja. Ne kuului suojella luonnonsuojelulain mukaan, eikä näille alueilla tehty luonnonarvokauppasopimusta. Jos maanomistaja ei itse osannut esittää hintapyyntöä, hänelle esitettiin hinta-arvio. Arvion jälkeen maanomistaja sai vielä esittää oman hintapyyntönsä, joka oli keskimäärin 8 % arvioita korkeampi. Maksettujen palkkioiden keskihinta oli 170 €/ha/v. Metsäkeskuksen kanssa tehtiin 22 sopimusta 101 hehtaarista ja ympäristökeskuksen kanssa 16

sopimusta 128 hehtaaria. Yhden maanomistajan kanssa tehtiin kaksi erillistä sopimusta, joten allekirjoitettuja sopimuksia oli siis 31. (Gustafsson & Nummi 2004.)

Vuoden vaihteen jälkeen huhtikuuhun 2004 mennessä oli arvioimatta 73 kohdetta, yhteensä 1035 hehtaaria. Näistäkin kohteista suurin osa oli runsaslahopuustoisia kangasmetsiä. Jatkossa pyritään kuitenkin suosimaan muita luontotyyppisiä kuin runsaslahopuustoisia kangasmetsiä. (Lounais-Suomen metsäkeskus 2004.)

3.4 Luonnonarvokaupan kritiikistä

Luonnonarvokaupan kehittämishankkeen tavoitteena oli kehittää menetelmä, jossa metsänomistaja voi tuottaa luonnonarvoja samalla tavoin kuin materiaalisia alkutuotannon osia (Satakuntaliitto 2002, 7). Kuitenkin jo luonnonarvokaupan kehittämishankkeen alkuvaiheessa menetelmää arvosteltiin epäeettiseksi siitä, että se asettaa luonnonarvolle hinnan (R. Hakila, henkilökohtainen tiedonanto 1.6.2004). Hinnan asettaminen luonnonarvolle on vaikeaa muun muassa siksi, että luonnon monimuotoisuudesta hyödyn saavien joukko on laaja ja se kattaa myös tulevat sukupolvet. Luonnon taloudellista arvottamista on kuitenkin perusteltu sillä, että myös luonnon markkinattomia arvoja on voitava arvioida yhteismitallisesti markkinahyödykkeiden kanssa, jotta ne voitaisiin ottaa asianmukaisesti päätöksenteossa huomioon (Ovaskainen 2001, 201). Ympäristötaloustieteilijät ovatkin pyrkineet määrittämään luonnonarvojen markkinahintoja monilla eri menetelmillä, ja jo vuonna 1947 Harold Hotelling ehdotti matkakustannusmenetelmää ulkoilualueiden arvon mittaamiseksi. Tämän jälkeen uusia menetelmiä on kehitetty useita. (Naskali 2001, 202–203.)

Ilmo Massa (2004) on tarkastellut luonnonarvokauppaa uusliberalistisena ympäristöpolitiikan muotona, jossa yksittäisten toimijoiden roolia suojelun toteuttajana tähdennetään valtion viranomaisten säätelyvallan vastapainoksi. Ennen valtio- ja ministeriöjohtoinen ympäristöpolitiikka on ollut keskeisellä sijalla ja yksilöistä lähtevä markkinavetoinen tai vapaaehtoinen säätely on ollut miltei olematonta. Uusliberalistisen ideologian myötä onkin rakentumassa kokonaan uudenlainen yhteiskunnallinen luontosuhde, jossa keskeisenä muotona on luonnon tuotteistuminen tai esineellistyminen. Luonto konstruoidaan tuotantolaitokseksi, joka tuottaa palveluja vain ihmisille ja metsäluontoa kokonaisuudessaan aletaan pitää kauppatavarana, eikä vain sen puita. Karl Polanyin (1971) mukaan luonnon alistaminen markkinamekanismille ja vain markkinamekanismille voi kuitenkin johtaa sekä työväestön fyysiseen ja moraaliseen rappioon että ympäristön ja luonnon saastumiseen, kuten hänen mukaansa kävi englantilaisen markkinayhteiskunnan historiassa.

Uusliberalismin esilletulo on näkynyt ympäristöpolitiikassa markkinapohjaisten ratkaisujen yleistymisenä muun muassa päästökaupassa, ympäristöveropolitiikassa ja myös luonnonarvokaupassa. Luonnonarvokauppa ei kuitenkaan edusta Massan (2004) mukaan puhdasta markkinataloutta vaan viranomaisten säätelemää hallinnoitua markkinataloutta. Markkinat eivät toteudu puhtaan markkinatalouden oppien mukaan, vaikka metsänomistajat saavat aidosti tarjota kohteitaan luonnonarvokauppaan. Hintoja ja sopimusten ehtoja säätelevät metsä- ja ympäristöviranomaiset eli toisin sanoen valtiolta. Luonnonarvokaupassa luontoa tuotteistetaan, kun suojeltaville kohteille asetetaan hinta. Hinnat määräytyvät viranomaisten arvion perusteella ennalta sovitun vaihteluvälin mukaisesti. Tästä johtuen puolihallinnolliseen luonnonarvokauppaan sisältyy useita ristiriitojen lähteitä, kuten muun muassa viranomaisten ja maanomistajien erilaisia tulkintoja kohteiden luonnonsuojelullisista arvoista.

Luonnonarvokauppaa on kritisoitu myös siitä, että se ei ole kustannustehokasta ja yhteiskunnan olisi halvempaa ostaa alueet valtiolle kuin tehdä määräaikaista sopimuksia alueista, jotka pahimmassa tapauksessa hakataan sopimuksen umpeutuessa. Toisaalta vapaaehtoisilla sopimuksilla on sanottu päästävän kustannustehokkaampiin ratkaisuihin, koska suojelupäätökseen päästään nopeammin ja ilman pakkosuojeluun liittyviä ristiriitoja. Sopimuksen suojelullinen tavoite voi kuitenkin heikentyä, jos vapaaehtoisissa sopimuksissa huomioidaan liikaa omistajan taloudellisia intressejä. (Anttonen 2000, 37.) Vapaaehtoisten sopimusten on sanottu vaikuttavan metsänomistajan toimintaan vain silloin, jos niitä tukee pakollisen säätelyn uhka (Heino 2004, 248).

Luonnonarvokauppa-kohteiden on myös sanottu olevan liian pieniä sekä sijaitsevan liian hajallaan suojelullisten tavoitteiden kannalta. Epäselvää on myös se saadaanko luonnonarvokaupalla suojelun kannalta arvokkaita alueita suojelluiksi vai suojellaanko niin sanottuja toisarvoisia alueita. Voidaan myös kyseenalaistaa se, millainen vaikutus luonnonarvokaupalla on täysin vapaaehtoisesti ilman korvauksia tapahtuvaan suojeluun. Väheneekö näiden alueiden tarjonta luonnonarvokaupan vaikutuksesta? Sairisen, Viinikaisen, Kannisen ja Lindholmin (1999, 257–258) mukaan uudet ohjauskeinot eivät poistakaan perinteisiä ohjauskeinoja vaan ne tarvitsevat taustakseen selkeää normitasoa rakentavaa lainsäädäntöä. Vapaaehtoisten sopimusten käyttöä koskevien yleisten pelisääntöjen laatiminen on edellytys yhteiskunnallisen hyväksynnän ja ympäristöpoliittisen tehokkuuden saavuttamiseksi.

4 YMPÄRISTÖTIETOISUUS

Tutkimuksessani tarkastelen haastattelemani metsänomistajia toimijoina, jotka toimivat metsissään eri tavoin riippuen siitä, mitä tavoitteita heillä on metsän käytölle. Tavoitteet vaihtelevat riippuen kunkin omistajan preferensseistä. Tarkastelun kohteena on Satakunnan ja Mikkelin metsänomistajien suhde metsän käyttöön sekä näkemykset luonnonarvokaupasta luonnonsuojelun välineenä. Tarkastelua lähestytään ympäristötietoisuus-käsitteen avulla. Ympäristötietoisuus auttaa ymmärtämään niitä perusteluja, joiden mukaan metsänomistajat tekevät metsän käyttöön liittyviä päätöksiään. Tietoa voidaan hyödyntää muun muassa kohdennettaessa tiedottamisen resursseja ja suunniteltaessa metsänomistajalähtöisiä suojelukeinoja.

4.1 Ympäristötietoisuus käsitteen määrittely

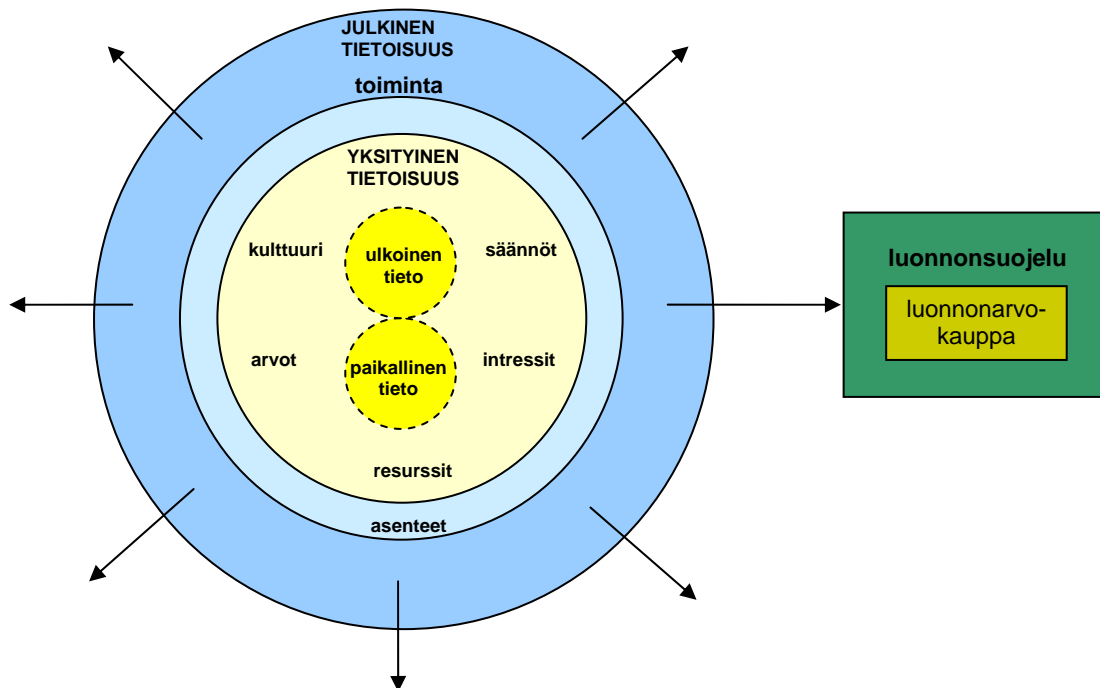
Ympäristötietoisuuden käsitettä on käytetty suhteellisen väljästi pääasiassa empiirisissä tutkimuksissa, ja toistaiseksi sitä ei ole vahvasti kytketty yhteiskunnalliseen teoretisointiin. (Järvikoski 2001.) Timo Järvikoski on artikkelissaan ”Ympäristötietoisuuden käsitteestä ja ilmiöstä” (2001) kuvannut ympäristötietoisuus käsitteen syntymistä 1960-luvun yhteiskunnallisissa keskusteluissa, joissa luonto- ja luonnonsuojelu-käsitteet alettiin korvata ympäristö- ja ympäristönsuojelu-käsitteillä. Ensimmäisenä erityisesti saasteongelmien yhteydessä alettiin puhua ympäristöongelmista. Muutokseen liittyi siten tulkinnallinen muutos, jossa luonto nähtiin yhä enemmän ihmisen toiminnan ympäristönä.

Klaus Waldman (1992, 22) on esittänyt ympäristötietoisuudelle seuraavan määritelmän: ”Ympäristötietoisuuden käsite kuvaa luonnonympäristöön ja kulttuuriympäristöön ja niiden riippuvuussuhteeseen liittyvien havaintojen, asenteiden, toiveiden, pelkojen, arvostusten ja toimintavalmiuksien kokonaisuutta” (Suomenno Timo Järvikoski 2001). Annamari Konttisen (1998) mukaan ympäristötietoisuus muodostuu dynaamisessa prosessissa, jossa tieto ympäristöongelmista, asennoituminen ympäristöön ja ympäristökäsitys vaikuttavat toisiinsa. Ympäristötietoisuus muodostuu ja muuttuu yksilötason prosessien kautta, jotka ovat yhteiskunnallisesti välittyneitä. Yksilön ympäristötietoisuus rakentuu ja erottuu sosiaaliselta ja yhteiskunnalliselta pohjalta, ja se vaihtelee hieman eri sosiaalista asemaa, sukupolvea tai sukupuolta edustavilla ihmisillä. Se ei kuitenkaan muodostu mekaanisesti sosiodemografisten muuttujien suhteen vaan siihen vaikuttavat yksilön elämänhistoria, yksilölliset kokemukset ja näihin pohjautuva todellisuuden subjektiivinen tulkinta. Lähelle edellisten määritelmää tulee myös Jarmo Kortelainen (1994, 10–11), jonka mukaan ympäristötietoisuudella tarkoitetaan ympäristöä koskevien arvojen, asenteiden ja toiminnan muodostamaa kokonaisuutta, jolle tieto

ympäristöstä ja siinä ilmenevistä ongelmista muodostaa perustan, ensimmäisen tason. Toisen ympäristötietoisuuden tason muodostavat suhtautumistavat ja asenteet, joilla reagoimme ympäristöä koskevaan tietoon. Sama tieto herättää kansalaisissa hyvin erilaisia tuntemuksia riippuen siitä, mikä heidän intressiensä, arvojensa ja maailmankuvansa suhde tietoon on. Kolmantena ympäristötietoisuuden tasona on toiminnan taso, joka kertoo tiedon ja suhtautumistapojen synnyttämästä toiminnasta ja toiminta-aikomuksista. Tärkeä indikaattori ympäristötietoisuudelle on siis se, miten ihmiset toimivat eri tilanteissa.

4.2 Luonnonarvokauppa metsänomistajan ympäristötietoisuuden toimintamuotona

Luonnonarvokaupan voi ajatella edustavan yhtä metsänomistajan ympäristötietoisuuden ilmenemismuotoa. Osallistuminen luonnonarvokauppaan vaatii metsänomistajalta tietoa luonnonarvoista ja kiinnostusta sitoutua luonnonsuojeluun. Myös muun muassa omistajan elämäntilanne, perhesuhteet sekä taloudelliset voimavarat vaikuttavat osallistutaanko luonnonarvokauppaan vai ei. Luonnonarvokauppa pitää siis sisällään kaikki edellisessä kappaleessa esitetyt ympäristötietoisuuden osat, tiedollisen, affektiivisen sekä toiminnallisen osan. Kuvassa 1 olen havainnollistanut ympäristötietoisuuden muodostumista. Lähteenä on käytetty Kortelaisen (1994) määritelmää ympäristötietoisuudesta ja sen muotoutumisesta, mutta olen muokannut määritelmää tutkimuksen tarpeita vastaavaksi.

Kuva 1. Ympäristötietoisuuden muodostuminen Kortelaista mukaillen (1994).

Metsänomistajan ympäristötietoisuuden perustan muodostavat **paikallinen ja ulkoinen tieto**. Paikallinen tieto perustuu henkilökohtaisiin kokemuksiin, valintaprosesseihin ja arviointeihin, ja sen muodot ovat suoraan sidoksissa vuorovaikutukseen ympäristön kanssa. Paikallinen tieto on kehittynyt tiettyssä paikassa, tiettyjen olosuhteiden vaikutuksesta, se ei ole pysähtynyttä vaan muuttuu jatkuvasti ja kehittyy paikallisten olosuhteiden mukaisesti. (Palviainen 1996, 42.) Paikallinen tieto käsittää muun muassa vanhemmilta ja käytännön kautta opitut metsänhoitotavat ja käsitykset metsästä. Ulkoinen tieto on taas tieteellistä ja valikoitua, alkuperäisestä yhteydestään irrotettua, universaalialuetta, jota saadaan eri viestintävälineistä (Palviainen 1996, 42). Se pitää sisällään muun muassa metsäammattilaisten suosittelemat metsänhoitotavat ja uudet metsänhoidon ja luonnonsuojelun ohjeet.

Siihen, mitä tietoja metsänomistaja pitää itselleen tärkeänä ja mitä tietoja hän informaatiotulvasta valitsee, vaikuttavat hänen arvonsa, kulttuuritaustansa, omat resurssit, intressit sekä yhteiskunnalliset pelisäännöt. Erik Allardt (1983, 51) määrittelee **arvot** yleisiksi, sisällöltään laajoiksi, syvälle sisäistetyiksi ja pysyviksi valintataipumuksiksi. Arvot voivat muodostaa arvojärjestelmän ja arvojen välillä voi olla myös empiirisiä ja loogisia kytkentöjä, kuten ristiriitoja ja riippuvuuksia. Ne ovat osa valintataipumusten kokonaisuutta, jonka varassa ihmiset toimivat ja tekevät valintojaan. Arvoihin liittyy aina arvostaja eli subjekti, jota ilman arvojen olemassaolo olisi kyseenalaista. Arvosubjektin ei kuitenkaan tarvitse olla yksilö, vaan se voi olla myös kollektiivinen kuten perhe tai työväenluokka. (Suhonen 1988, 15–17, 20–25.) Luonnonarvokaupassa arvot vaikuttavat muun muassa siihen, miten ja missä suhteessa metsänomistaja arvottaa metsäänsä, arvostaako hän metsästä saatavia tuloja, luontoarvoja, virkistyskäyttöä vai ehkä näitä kaikkia. Arvot eivät kuitenkaan yksistään ohjaa toimintaamme eivätkä aina estä riskien ottamista, minkä vuoksi ihminen voi toimia omien arvojensa vastaisesti. Preferenssit saattavat vaihdella tilanteen mukaan ja toisessa tilanteessa tietty toiminta asetetaan toisen edelle. (Konttinen 1998.)

Kulttuuri käsittää yhteiset ympäristölle annettavat merkitykset ja toimintatavat tietyille ryhmälle tai muulle kulttuuriselle joukolle (Kortelainen 1994, 126). Perheen kautta saatu kulttuurinen pääoma on yksi keskeinen seikka siinä millaisia tulkintoja eri ilmiöille annetaan (ks. Bourdieu 1986, 243–248). Jo lapsena omaksuttu kulttuuri muodostaa merkitysjärjestelmämme perustan, johon myös liitämme myöhemmin saamiamme tietoa ja kokemuksia (Kortelainen 1994, 85). Kulttuurin vaikutus luonnonarvokaupassa näkyy siinä, miten metsänomistajat yleisesti suhtautuvat luontoarvoihin ja suojeltaviin kohteisiin – hieman kärjistetysti: nähdäänkö kohteet arvokkaina monimuotoisuusalueina vai metsätaloutta vaikeuttavina kiusankappaleina.

Resurssit ovat niitä yksilöllisiä, taloudellisia ja tiedollisia voimavaroja, jotka edistävät ympäristötiedon saantia ja sen muuttumista näkyväksi toiminnaksi (Kortelainen 1994, 126). Yhdellä metsänomistajalla voi olla hyvinkin perusteelliset tiedot luonnonsuojelusta, kun taas toiselle se voi olla aivan uusi asia. Myös metsänomistajan taloudelliset resurssit vaikuttavat siihen, miten omistajalla on mahdollisuuksia osallistua luonnonarvokauppaan. Jos hakkuutulot ovat toimeentulon kannalta välttämättömiä, on luonnollista suosia suurempia hakkuutuloja kuin suojelua.

Intresseillä tarkoitetaan taas metsänomistajan konkreettista suhdetta luontoon, ympäristöön ja muihin toimijoihin nähden sekä näihin yhteyksiin liittyviä motiveja (Kortelainen 1994, 126). Metsänomistajalla, metsästäjällä, luonnonsuojelijalla voi kaikilla olla omanlaisensa intressit metsää kohtaan. Metsästäjä näkee metsän harrastuspaikkana tai kenties ravinnon lähteenä, luonnonsuojelijalle metsän säilyminen voi olla itseisarvo, kun taas metsänomistajalle metsä voi antaa tuloja, henkistä rikkautta tai virkistysmahdollisuuksia omistajan preferensseistä riippuen.

Yhteiskunnalliset **säännöt** asettavat reunaehdoja ihmisten sosiaaliselle käyttäytymiselle ja säätelevät ilmiöille annettavia merkityksiä (Kortelainen 1994, 126). Yhteiskunnalliset säännöt vaikuttavat siihen miten luonnonsuojeluun yleisesti suhtaudutaan. Arvostetaanko luonnonsuojeluun osallistumista vai pidetäänkö sitä maa- ja metsätalouselinkeinoja haittaavana toimintana?

Metsänomistajan ulkoinen ja paikallinen tieto on jatkuvassa vuorovaikutuksessa edellä mainittujen kulttuuristen ja sosiaalisten osien kanssa, ja niiden läpi metsänomistaja tulkitsee ympäristöstään saamaansa tietoa muodostaen metsänomistajan **yksityisen ympäristötietoisuuden**. Ympäristötietoisuudesta voidaan erottaa kaksi ympäristötietoisuuden tasoa, yksityinen ja julkinen taso. Yksityisellä tasolla viestintävälineiden tuottama tieto ja kokemusperäinen aines varastoituvat eräänlaiseksi potentiaaliseksi ympäristötietoisuudeksi tai valmiudeksi. Sisäinen pohdinta ja ajattelu eivät kuitenkaan välttämättä tule esiin yksilön toiminnassa. Yksityisen tietoisuuden muuttumista julkiseksi voi estää muun muassa työhön liittyvät intressit, kulttuuriset määräykset ja sosiaaliset säännöt, jotka painottuvat kollektiivisessa tulkinnessa. Ulkoiset tekijät voivat vaikuttaa kahteen suuntaan ympäristötietoisuuden esiin tulossa. Leimautumisen ja pilkan kohteeksi joutumisen pelko voivat estää ympäristöystävällistä toimintaa, kun taas joissain asioissa halutaan antaa ympäristömyönteisempi kuva itsestä kuin mitä todellisuudessa ollaan. (Kortelainen 1994, 124.)

Julkisella tietoisuudella tarkoitetaan puolestaan sitä ympäristötietoisuuden tasoa, joka tuodaan esiin toiminnassa ja käyttäytymisessä. Sillä tarkoitetaan ulospäin ilmaistuja, ympäristöä koskevia asenteita ja toimintaa. (Kortelainen 1994, 124.) Asenteilla tarkoitetaan taipumusta

reagoida myönteisesti tai kielteisesti eri asioihin mutta ne ovat kapea-alaisempia, pinnallisempia ja helpommin muuttuvia kuin arvot (Allardt 1983, 55; ks. myös Uusitalo 1986). Ympäristökysymyksiin ja ympäristösuojeluun liittyvät suhtautumistavat ja merkitykset ovat pitkälle kollektiivisen tulkinnan tulosta. Asenteiden ja yleisen ympäristöasioiden hyväksyttävyyden vaikutuksesta julkinen ympäristötietoisuus vaihtelee ajan mukaan. Ympäristönsuojelulle edullisella kaudella yksityinen ympäristötietoisuus voi kohota julkiseksi kun taas epäedullisella ajanjaksolla julkinen painuu yksityiseksi eikä näyttäydy toiminnassa. Vaikka ympäristötietoisuuden yleinen taso on noussut, kulttuurin muuttuminen tapahtuu hitaasti ja sen vakiintuminen vallitsevaksi toimintatavaksi on vaikeaa. Kun puhutaan ympäristötietoisuuden muuttumisesta paikallisella tasolla, voidaan puhua myös paikallisen kulttuurin uudistumisesta. (Kortelainen 1994, 126–127.)

Luonnonarvokaupassa ympäristötietoisuus näyttäytyy metsänomistajan mukaan lähtemisenä tai jättäytymisenä pois toiminnasta. Lisääntynyttä tietoa monimuotoisuuden tärkeydestä ja luonnonarvokaupan toimintaperiaatteista verrataan omiin kokemuksiin ja aiempaan tietoon – paikalliseen tietoon. Lopullinen päätös luonnonarvokaupaan osallistumisesta muotoutuu prosessissa, johon metsänomistajan arvot, resurssit, kulttuuri ym. vaikuttavat. Luonnonarvokauppa toimintamuotona peilaa myös metsänomistajan ympäristötietoisuutta yhteiskunnalliseen tilanteeseen, jossa metsätalous ja luonnonsuojelu ovat ristiriitaisessa tilanteessa keskenään.

5 AINEISTO JA MENETELMÄT

5.1 Tutkimusmetodin valinta

Tutkimukseni on luonteeltaan laadullinen ja tutkimusote on fenomenologinen. Laadullisella tutkimusmenetelmällä olen päässyt lähemmäs tutkimuskohdettani ja saanut laajemman näkökulman tutkimusaiheeseen. Fenomenologisen tutkimuksen kohteena on ihmisen elämismaailma (Varto 1992) eli ihmisen suhde omaan elämistodellisuuteensa (Laine 2001). Fenomenologiassa korostetaan inhimillisten kokemusten merkityksiä (Heikkinen & Laine 1997), joka perustuu siihen oletukseen että ihmisen toiminta on suurelta osin intentionaalista eli tietoisesti ja tarkoitusten mukaisesti johonkin suuntautunutta. Merkitykset eivät ole synnynnäisiä, vaan niiden lähde on yhteisö, jossa jokainen yksilö kasvaa ja johon hänet kasvatetaan. Yhteisö on niiden merkitysten lähde, joiden valossa todellisuus meille avautuu. (Tuomi & Sarajärvi, 2003, 34.)

Laadullinen tutkimus perustuu induktiiviseen prosessiin, joka etenee yksityisestä yleiseen. Tutkimussuunnitelma elää tutkimuksen kuluessa ja tutkimus on kontekstisidonnaista. (Creswell 1994, 145.) Laadullinen tutkimus pyrkii heijastamaan tutkittavien maailmaa, vaikka tutkijan subjektiivisten näkemysten vaikutus myönnetäänkin. Aineiston hankinta tapahtuu usein haastatteluilla, analysoimalla kirjoitettuja dokumentteja tai osallistuvalla havainnoinnilla. (Eskola & Suoranta 1999, 85–137.) Laadullisessa tutkimuksessa aineiston määrä ei ole ratkaiseva tekijä vaan aineiston laatu. Saatu informaatio on syvempää ja tiiviimpää.

Perinteisesti laadullisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen suhdetta on kuvattu vastakkainasettelun kautta (Tuomi & Sarajärvi 2003, 66). Kvantitatiivisen ja laadullisen tutkimuksen jyrkkää kahtiajakoa on kuitenkin kritisoitu muun muassa siitä, että se jakaa tutkimukset tiukasti kahteen luokkaan. Karkeimmillaan laadullinen tutkimus ymmärretään aineiston muodon kuvaukseksi (Eskola & Suoranta 1999, 13) ja kvantitatiivinen numeraalisen aineiston tilastolliseksi käsittelyksi (Seymore 1992, 26). Tutkimusmenetelmien pelkistäminen kahtiajakoihin ja vastakkain asettaminen on tutkimusten kannalta harhaanjohtavaa ja kannattamatonta, eikä siten voida sanoa mitään tutkimusten hyvyydestä tai huonoudesta. On vain erilaisia tutkimustapoja, joista on kulloinkin valittava tutkimukseen tavoitteisiin parhaiten sopiva menetelmä. (Ks. myös Töttö 2000.)

Aineistoni analysointi on tapahtunut melko suurelta osin aineistolähtöisesti, mutta kuitenkin niin, että taustalla ovat vaikuttaneet aikaisemmat tiedot ja tutkimukselle asetetut tavoitteet. Tällaisessa analysointitavassa voidaan puhua teoriasidonnaisesta analyysistä. Teoriasidonnaisessa analyysissä analysoidut yksiköt valitaan aineistosta mutta aikaisempi tieto

voi ohjata ja auttaa analyysiä. Aikaisemman tiedon merkitys ei kuitenkaan ole teoriaa testaava vaan enemmänkin se aukaisee uusia ajatuspolkuja. Päättely on usein abduktiivista päättelyä, joka on eräs induktiivisen ja deduktiivisen päättelyn välimuoto. Sen mukaan teorianmuodostus on mahdollista, kun havaintojen tekoon liittyy jokin johtoajatus tai johtolanka. Tutkimusprosessissa vaihtelevat aineistolähtöisyys ja valmiit mallit. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 98.)

5.2 Puolistrukturoitu haastattelu

Haastattelun voidaan sanoa olevan keskustelua, joka tapahtuu tutkijan aloitteesta ja on hänen johdettavissaan. Tilanteeseen sisältyy kielellinen ja ei-kielellinen kommunikaatio, joiden avulla ajatukset, asenteet, mielipiteet, tiedot ja tunteet välittyvät kummallekin osapuolelle. Haastattelu on kuitenkin päämäärähakuista toimintaa, jota keskustelun ei välttämättä tarvitse olla. Tutkija ei antaudu keskusteluun samalla tavoin kuin haastateltava, vaan hänen tehtävänänsä on motivoida ja ylläpitää haastattelun kulkua. (Hirsjärvi & Hurme 1988.) Haastattelun etu verrattuna muihin aineiston hankintamenetelmiin on, että aineiston keruuta pystytään säätelemään joustavasti tilanteen mukaan ja haastateltavaa myötäillen (Hirsjärvi & Hurme 2000, 36). Onnistuneen haastattelun saamiseksi on tärkeää, että haastateltavan ja haastattelijan välille syntyy vuorovaikutteinen luottamus, jossa haastateltava ymmärtää tutkimuksen tarkoituksen ja oman panoksensa tärkeyden tutkimukselle (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2001, 192–194).

Puolistrukturoitu haastattelu on lomake- ja avoimen haastattelun välimuoto. Puolistrukturoiduille haastatteluille on ominaista, että haastattelun jokin näkökohta on lyöty lukkoon mutta ei kaikkia. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47.) Hirsjärvi ja Hurme (2000) kutsuvat yhtä puolistrukturoidun haastattelun muotoa teemahaastatteluksi. Teemahaastattelussa aihepiirit, niin sanotut teema-alueet, on ennalta määrätty. Kysymysten muotoja ei ole tarkasti määrätty ja järjestys voi vaihdella haastattelusta toiseen. Tämä erottaa teemahaastattelun muista puolistrukturoiduista haastatteluista, joissa esimerkiksi kysymykset tai jopa niiden muoto voivat olla kaikille samat. Teema-alueet käydään haastateltavan kanssa läpi, mutta haastateltava saa varsin vapaamuotoisesti kertoa aiheesta.

Tutkimuksessani haastattelutilanteessa edettiin haastattelurungon mukaan (ks. Liite 1) vaikkakaan kysymysten järjestys ei ollut kaikissa haastatteluissa sama, vaan se vaihteli haastateltavan kerronnan mukaan. Pyrin pitämään haastattelurungon mahdollisimman samanlaisena kaikille haastateltaville, mutta luonnollisesti satakuntalaisten kanssa luonnonarvokaupasta keskusteltiin enemmän kuin mikkeliäisten. Haastattelu ei ole kaikille helppo tilanne puhua asioistaan, varsinkaan vieraille ihmiselle. Pyrinkin luomaan haastattelutilanteesta vapaamuotoisen ja rennon tilanteen, jossa haastateltava sai vapaasti kertoa

eri teemoista. Aloitin haastattelut kyselemällä tilan taustasta ja toimintatavoista, asioista, jotka olivat haastateltavalle tuttuja ja siten helpompia käsitellä. Usein tunnelma rentoutuikin jo haastattelun tässä vaiheessa ja muiden asioiden käsittelyyn siirtyminen sujui luontevasti. Esitellessäni itseni Maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan opiskelijana ja opinnäytetyöntekijänä minuun suhtauduttiin usein hyvin isällisesti ja äidillisesti. Useilla haastateltavilla oli saman ikäisiä lapsia opiskelemassa ja haastateltavat tunsivat halua olla apuna opiskelujeni loppuun saattamisessa. Uskoakseni juuri tämän vuoksi minulle voitiin puhua vapaasti ja ilman turhia ennakkoluuloja. Joihinkin mielenkiintoisiin kysymyksiin tein haastattelurungosta poiketen lisäkysymyksiä, joilla syvensin keskustelun tasoa.

5.3 Aineiston hankinta

Tutkimukseni aineiston keräsin syksyllä 2003. Haastattelin tuolloin yhteensä 21 metsänomistajaa kahden kolmen päivän periodeissa. Tätä ennen olin tehnyt kaksi koehaastattelua Mikkeliissä haastattelurungon testaamiseksi. Varsinaiset haastateltavani valitsin sekä Satakunnasta että Mikkelistä. Satakuntalaisten valinta oli luontevaa, koska alueella oli kesällä 2003 aloitettu luonnonarvokaupan pilottihanke ainoana Suomessa. Heillä oli halutessaan mahdollisuus lähteä mukaan luonnonarvokaupan pilottihankkeeseen, ja näin he pystyivät käsittelemään asiaa konkreettisemmin. Tutkimukseni tavoitteiden kannalta oli tärkeää saada tietää heidän näkemyksistään ja kokemuksistaan. Mikkelin haastateltavat valitsin sen vuoksi, että halusin saada mukaan sellaisia metsänomistajia, joilla ei vielä ollut kokemuksia luonnonarvokaupasta ja joiden tiedot siitä olivat vähäiset. Mikkelin valintaan vaikutti se, että siellä haastattelut olivat käytännön kannalta helpoimpia toteuttaa, koska olen itse Mikkelistä kotoisin. Tarkoitukseni ei ollut verrata satakuntalaisia ja mikkeliiläisiä metsänomistajia toisiinsa, vaan halusin tälläkin valinnalla monipuolistaa aineistoani ja saada mukaan myös sellaisia mielipiteitä, joihin luonnonarvokaupan tiedotus ja mainostaminen eivät olleet päässeet vaikuttamaan.

Haastattelujen tarkoituksena oli saada mahdollisimman monipuolinen aineisto, joten pyrin tietoisesti valitsemaan hyvin erilaisia metsänomistajia, niin kaupunkilaismetsänomistajia kuin maanviljelijöitäkin, naisia sekä miehiä ja myös suojelusopimuksen tehneitä ja tekemättä jättäneitä metsänomistajia. Etelä-Savon metsäkeskuksesta sain käyttööni metsärekisterin ja Etelä-Savon ympäristökeskuksesta sain tiedot niistä metsänomistajista, jotka olivat viimeisten kolmen vuoden aikana tehneet jonkinlaisen suojelusopimuksen tilallaan. Lounais-Suomen metsäkeskuksesta sain kuuden Satakunnan alueen metsänomistajan yhteystiedot, ja eräältä satakuntalaiselta metsänomistajalta sain lisäksi 12 metsänomistajan yhteystiedot. Lounais-Suomen ympäristökeskus ei pystynyt lähettämään tietoja suojelusopimuksen tehneistä metsänomistajista. Luonnonarvokauppasopimuksen tehneiden metsänomistajien yhteystiedot,

joita oli tutkimuksen tässä vaiheessa 15, sain Lounais-Suomen metsäkeskuksesta luonnonarvokaupan yhteyshenkilöltä Leena Gustafssonilta. Näistä metsänomistajista valitsin ne, jotka mielestäni muodostivat parhaan kokonaisuuden tutkimuksen tavoitteisiin nähden.

Ennen haastatteluja lähetin valitsemilleni metsänomistajille kirjeen (ks. Liite 2), jossa kerroin tutkimusaiheestani ja tavoitteistani. Kirjeessä kerroin opiskelevani Helsingin yliopistolla Maatalous-metsätieteellisessä tiedekunnassa. Jätin kuitenkin tietoisesti ilmoittamatta opiskelevani ympäristönsuojelua, koska uskoin, että se olisi voinut vaikuttaa haastateltavieni vastauksiin. Useissa ympäristöasenteita tutkivissa tutkimuksissa on todettu, että ihmiset haluavat antaa itsestään ympäristömyönteisemmän kuvan ja pyrkivät antamaan niitä vastauksia, joita olettavat kysyjän odottavan (Hirsjärvi & Hurme 2000, 35). Halusin estää tämän jättämällä kertomatta pääaineeni ja uskonkin, että sillä oli myönteinen vaikutus haastattelujen onnistumiseen. Kirjeen lähettämisen jälkeen otin haastateltaviin yhteyttä puhelimitse ja sovin tarkemmasta haastatteluajankohdasta. Suurin osa haastateltavista suostui haastatteluun, kun otin heihin yhteyttä. Yhden kanssa haastattelusta ei sovittu puhelinkeskusteluissa ilmenneen pitkän välimatkan vuoksi, ja vain yksi metsänomistaja kieltäytyi kokonaan haastattelusta. Tein ensimmäiset haastattelut syyskuun alussa ja viimeinen haastattelu oli joulukuun ensimmäisenä päivänä.

5.3.1 Haastateltavat

Aloitin haastattelut Mikkelistä, jossa haastattelin 5:tä miestä ja yhtä naista. Heidän ikä vaihteli noin 30 vuodesta 60 vuoteen. Haastateltavista neljä asui tilallaan, ja he harjoittivat ainakin osittaista maa- ja metsätaloutta. Kaksi haastateltavaa asui kaupungissa, ja heidän tilansa oli vapaa-ajan käytössä. Kaikki haastateltavat olivat saaneet tilan vanhemmiltaan joko ostamalla, lahjana tai perintönä. Tilakoot vaihtelivat 14 hehtaarista 115 hehtaariin. Kahdella haastateltavista oli mennyt alueita rantojensuojeluohjelmaan, ja kaksi sai TE-keskuksen myöntämää ympäristötukea metsälaitumen ja perinneympäristön hoitoon. Yksi haastateltavista oli rauhoittanut kaksi maisemapuuta.

Lokakuun alussa 2003 aloitin haastattelut Satakunnassa ja haastattelin ensin metsänomistajia, jotka eivät olleet tehneet luonnonarvokauppasopimusta. Heitä oli viisi, joista yksi oli nainen. Haastateltavien ikä vaihteli noin 40 vuodesta 60 vuoteen. Kolme heistä asui tilallaan mutta vain yksi harjoitti päätoimisesti maa- ja metsätaloutta. Yksi oli ostanut tilansa vapailta markkinoilta, muut olivat saaneet tilan vanhemmiltaan ostamalla, perintönä tai lahjana. Yksi tiloista oli perikunnan omistuksessa, mutta tilan jakamisen oli tarkoitus tapahtua lähitulevaisuudessa. Tilakoot olivat kaikilla yli sata hehtaaria, suurin tila oli 155 hehtaaria. Neljä haastateltavaa oli hyvin aktiivisesti mukana metsäsektorin toiminnassa, muun muassa metsänhoitoyhdistyksessä,

Satakunnan metsänomistajaliitossa ja metsäkeskuksessa. Kolmen haastateltavan tilalla oli Natura-aluetta, yksi sai ympäristötukea perinnebiotoopin hoitoon ja yhden tilalle oli perustettu yksityinen suojelualue. Tiloilla oli myös lehtojensuojeluohjelmaa ja yksittäisiä metsälakikohteita.

Kymmenen seuraavaa haastateltavaa oli tehnyt luonnonarvokauppasopimuksen, ja haastattelin heitä marraskuun aikana. Tämän ryhmän aineistoa on tarkoitus käyttää artikkelin kirjoittamiseen, ja pyrinkin suuremmalla haastattelumäärällä tuomaan esille luonnonarvokaupan tehneiden metsänomistajien monimuotoisuutta. Haastateltavien ikä vaihteli noin 25 vuodesta 64 vuoteen. Kaikkien haastateltavieni keski-ikä oli noin 51 vuotta, joka on hieman alhaisempi kuin metsänomistajien keski-ikä yleensä, 57 vuotta (Karppinen ym. 2002). Tässäkin ryhmässä oli vain yksi nainen, joten tutkimuksessani naisten osuus on alhaisempi kuin naismetsänomistaja on keskimäärin. Suomessa metsänomistajista vajaa viidennes on naisia (Karppinen ym. 2002). Haastateltavista kuusi asui tilallaan ja viisi heistä harjoitti ainakin osittaista maa- ja metsätaloutta. Kolmella tila tai sen osa oli vapaa-ajan asuntona. Tilakoot vaihtelivat 25 hehtaarista yli 1000 hehtaariin. Neljä oli ostanut tilan tai osan siitä vapailta markkinoilta, muut olivat saaneet koko tilan vanhemmilta joko ostamalla, lahjana tai perintönä. Myös luonnonarvokauppasopimuksen tehneistä moni osallistui aktiivisesti metsäsektorin toimintaan, muun muassa metsänhoitoyhdistykseen, tai toimi muuten metsäsektorin eri tehtävissä. Kaksi haastatelluista sai ympäristötukea ja neljältä oli mennyt alueita Naturaan. Tiloilla oli myös yksi metsälakikohde ja yksityisiä suojelualueita. Yhden haastatellun metsät kuuluivat sertifiointin piiriin.

Haastateltavien asuinalue	Sukupuoli mies/nainen	Ikä	Tilakoko	Suojellut alueet
Mikkeli	5/1	30-60	14-115 ha	Rantojensuojeluohjelma, metsälaidun, perinnebiotooppi, yksityinen rauhoitusalue
Satakunta, ei luonnonarvokauppa- sopimusta	4/1	40-60	100-155 ha	Natura-alueita, perinnebiotooppi, yksityinen suojelualue, lehtojensuojeluohjelma, metsälakikohteita
Satakunta, luonnonarvokauppa- sopimus	9/1	25-65	25-1000 ha	Natura-alueita, ympäristötukialueita, yksityinen suojelualue, metsälakikohteita

Taulukko 1. Haastateltavien asuinalue, sukupuoli, ikä, tilakoko sekä suojellut alueet.

Suurin osa haastatteluista tehtiin haastateltavan kotona, mutta kolmessa tapauksessa haastattelu tapahtui haastateltavan työpaikalla ja yhdessä tapauksessa kahvilassa. Haastattelut kestivät tunnista vajaaseen kahteen tuntiin ja niistä kertyi yhteensä noin 28 tuntia nauhoitettua haastattelumateriaalia. Pidin haastatteluista haastattelupäiväkirjaa, johon kirjasin ylös haastattelutilanteiden tunnelmia sekä hyviä ja huonoja kokemuksia.

Useissa tapauksissa on vaikea määrittää, mikä on sopiva määrä haastatteluja. Laadulliselle tutkimukselle tapausten määrä ei ole ratkaisevaa vaan niiden laatu. Riittävä määrä haastatteluja on silloin, kun uudet haastattelut eivät tuo enää tutkimusongelman kannalta relevanttia tietoa, tällöin aineisto on kylläntynyt. Kylläntyminen eli saturaatio perustuu Bertaux'n ideaan, jossa tietty määrä aineistoa riittää tuomaan esiin sen teoreettisen peruskuvion, joka tutkimuskohteesta on mahdollista saada. Lisäaineisto ei toisi kohteesta uutta tietoa ja aineisto alkaisi toistaa itseään. (Eskola & Suoranta 1999, 63.) Tutkimuksessani 21 haastattelua tuntui riittävältä, enkä nähnyt lisähaastattelujen tekemistä tarpeellisenä. Tutkimuksen tavoitteiden kannalta uusia näkökulmia ei tuntunut enää löytyvän ja asiat olivat tulleet useampaan kertaan esille.

5.4 Aineiston analyysi

Kenttätöiden jälkeen litteroin eli kirjoitin haastattelunauhat puhtaaksi lähes sanatarkasti, karsin pois vain merkityksettömiä täytesanoja ja toistoja. Litteroituja haastatteluja käsitelin ATLAS.ti-ohjelman avulla. Vaikka ATLAS.ti perustuu pitkälti Barney Glaserin ja Anselm Straussin kehittämään Grounded Theory –metodiin, sen käyttö ei ole kuitenkaan sidottu kyseiseen metodiin, niin kuin ei muihinkaan laadullisiin analyysimenetelmiin. ATLAS.ti helpottaa tekstien lähilukua ja yksityiskohtaista tematisointia. Se ei kuitenkaan anna valmiita tuloksia vaan ainoastaan helpottaa tutkijan työskentelyä, tulkintojen jäädessä edelleen yksin tutkijan harteille. (Lonkila & Silvonen 2002, 8.)

Ensimmäisellä lukukerralla pyrin löytämään aineistosta haastattelurungon teemoja vastaavia osia ja näin jäsentämään aineistoa myöhempää tarkastelua varten. Seuraavien lukukertojen aikana annoin ”aineiston puhua”, jolloin pyrin katsomaan, minkälaisia koodauksia aineistosta nousee esiin. Eskola ja Suoranta (1999, 157) kritisoivat aineiston ”puhumista”, koska aineistosta itsestään ei nouse esiin mitään, vaan kyseessä on aina kuitenkin tutkijan oma konstruktio, johon vaikuttavat muun muassa tutkimuksen tarkoitus, oma lukeneisuus ja aiemmat teoriat. Aineiston puhumisella tarkoitetaan yksinkertaisesti sitä, että tutkija löytää aineistostaan teemoja oman ymmärryksensä avulla (Tuomi & Sarajärvi 2003, 102). Tärkeintä onkin, että tutkija itse tiedostaa omat lähtökohtansa ja ennako-oletuksensa mutta antaa koodaukselle mahdollisuuden elää koko koodausprosessin ajan (Eskola & Suoranta 1999, 157).

5.4.1 Teemoittelu

Koodasin aineistoa ensin yleisemmin eri teemoihin, kuten talous, suojele, virkistyskäyttö, neuvonta, luonnonarvokauppa ja omistajan tausta. Tämän jälkeen pyrin etsimään vastauksia luonnonarvokaupan sopimusehdoista esitettyihin kysymyksiin ja keskityin sopimusehdoista

esiin nouseviin teemoihin, kuten vapaaehtoisuus, määräaikaisuus, korvauksen tarve ja merkitys. Tämän jälkeen koodasin tekstiä vielä yksityiskohtaisemmin, kuten palkkion suuruus, sopimuksen pituus, sopimuksen purkaminen ja sopimuksen jatkaminen -koodeilla. Näiden avulla muodostin kokonaiskuvan metsänomistajia miellyttävistä sopimusehdoista ja vastasin esittämäni kolmanteen tutkimuskysymykseen. Teemoittelu myös auttoi aineistoni seuraavaa analysointivaihetta.

5.4.2 Tyypittely

Teemoittelu ja alustavat analyysit ohjasivat tarkentamaan tutkimusongelmaani ja päädyin valitsemaan analyysimetodikseni tyypittelyn vastatakseni vielä jäljellä oleviin tutkimuskysymyksiin. Tyypittelyn peruslähtökohtana on faktanäkökulma. Faktanäkökulmassa mielenkiinto kohdistuu tutkittavien todelliseen käyttäytymiseen tai mielipiteisiin. Faktanäkökulmasta on kyse silloin, kun voimme epäillä, onko saamamme tieto totta, voiko informantti olla epärehellinen. Luotettavuus onkin yksi käyttökelpoisen aineiston kriteeri. (Alasuutari 1999, 90–92.) Faktanäkökulmasta haastateltavani antoivat minulle tietoa metsänkäytöstään, käyttäytymisestään, mielipiteistään ja asenteistaan kuten myös pysyvistä ominaisuuksistaan, kuten mm. ammatistaan ja tilastaan.

Tyypittelyssä aineistoa esitetään yhdistettyjen tyyppien, eräänlaisten mallien avulla. Aineisto ryhmitellään selviksi samankaltaisiksi tarinoiksi, jotka tiivistävät ja tyypillistävät aineistoa. Eskola ja Suoranta (1999, 183) erottavat kolme tapaa muodostaa tyyppejä.

- 1) *Autenttinen*. Tällöin yhden vastauksen sisältävä tyyppi on esimerkkinä laajemmasta aineiston osasta.
- 2) *Mahdollisimman yleinen, yhdistetty tyyppi*. Mukana on asioita, jotka esiintyvät suuressa osassa tai kaikissa vastauksissa.
- 3) *Mahdollisimman laaja tyyppi*. Jotkut tyyppiin mukaan otetut asiat esiintyvät muutamissa tai vain yhdessä vastauksessa. Olennaista on kuitenkin tyypin sisäinen loogisuus. Tällainen tyyppi on mahdollista olla olemassa, vaikka ei sellaisenaan kovinkaan todennäköinen.

Itse olen käyttänyt lähinnä mahdollisimman yleistä tyyppiä ryhmitellessä aineistoani. Aluksi jaoin haastateltavat ryhmiin sen mukaan miksi he olisivat tai olivat lähteneet tai eivät olisi lähdössä mukaan luonnonarvokauppaan. Tämän jälkeen yhdistin samantyylliset argumentit suuremmiksi ryhmiksi. Näin sain yhteensä 9 eri ryhmää:

1. ***metsä tulonlähteenä***: metsä on talouskäytössä ja kiinnostus luonnonsuojeluun on vähäistä.
2. ***taloudellinen lisä***: kiinnostuneita suojelusta siitä saatavan korvauksen vuoksi. Metsä ei välttämättä talouskäytössä.
3. ***hyötymisen keino***: taloudellisen hyödyn lisäksi saavat suojelusta myös jotain muuta hyötyä.
4. ***välttämätön paha***: ei halua olla missään tekemisissä luonnonsuojelun kanssa.
5. ***kiinnostus seurata luontoa***: suojelevat luontoa, koska ovat itse kiinnostuneita luonnosta.
6. ***vanhan ja perinteikkään säilyminen***: haluavat suojelun avulla säilyttää perinteikkäitä maisemia tai suvulle kuuluneita alueita.
7. ***luonnontilaisuuden säilyminen***: tärkeää, että alue säilyy koskemattomana.
8. ***luonnolle tärkeää***: lajeille tärkeää, että alue säilyy koskemattomana.
9. ***erikoisuus/harvinaisuus***: erilaisten ja harvinaisten kohteiden säilyttäminen tärkeää, ei niinkään ”tavallisen” metsän.

Yhdistin edellä mainittuja ryhmiä sen mukaan, miten paljon metsän taloudellinen tuotto vaikutti metsän käytön tavoitteisiin ja miten paljon luonnon monimuotoisuuden huomioiminen näkyi omistajan toiminnassa. Tämän seurauksena sain viisi eri metsänomistajaryhmää.

1. ***metsä tulonlähteenä***
2. ***erikoisuuksien suojelu*** (yhdistetty luonnolle tärkeää ja erikoisuus/harvinaisuus -ryhmät)
3. ***lisähyödyn tavoittelu*** (yhdistetty hyötymisen keino, taloudellinen lisä ja välttämätön paha -ryhmät)
4. ***luonnon seuraaminen*** (kiinnostus seurata luontoa -ryhmä)
5. ***vanhan ja käsittelemättömän suojelu*** (yhdistetty vanhan ja perinteikkään säilyminen ja luonnontilaisuuden säilyminen -ryhmät)

Tämän jälkeen tiivistin ryhmittäin haastatteluista koodaamani talous, suojelu, virkistyskäyttö, neuvonta, luonnonarvokauppa ja omistajan tausta -teemat. Tiivistelmistä muodostin tulososiossa esittelemäni metsänomistajatyypit. Metsänomistajien nimet on vaihdettu eikä mikään niistä kuvaa suoranaisesti ketään haastatteleistani henkilöistä. Metsänomistajan ominaisuudet on koottu yhdistelemällä kyseisen ryhmään kuuluvien haastateltavien ominaisuuksia. Tyypittelyn tarkoituksena oli esimerkin omaisesti havainnollistaa kyseisen metsänomistajatyypin ominaisimpia piirteitä.

6 ERI METSÄNOMISTAJATYYPIT SUHTEESSA LUONNONARVOKAUPPAAN

Aineiston perusteella hahmotin viitekehikseni kannalta viisi keskeistä metsänomistajatyyppeä. Esitän tyypit kuviteltujen henkilöiden avulla. Kukaan henkilöistä ei ole todellisuudessa olemassa, vaan henkilöiden ominaisuudet on koottu yhdistelemällä eri ominaisuuksia aineiston pohjalta. Metsänomistajatyypit olen luokitellut kahteen eri ryhmään, sen mukaan miten vahvasti metsän taloudellinen hyötykäyttö on luonnonarvokauppaan suhtautumisen taustalla. Luokkia ovat *hyötyryhmä* ja *kulttuuriryhmä*. Hyötyryhmässä taloudellinen hyötykäyttö vaikutti voimakkaammin kuin kulttuuriryhmässä.

Voimakkaan metsän taloudellisen hyötykäytön taustalla on utilistinen näkemys luonnosta. Utilismin mukaan luonto on olemassa vain ihmisen hyvinvointia ja elintasoja varten, ennen kaikkea luonto on suuri energia- ja raaka-aine varasto. Luonnon lainalaisuuksien tuntemiseksi ja hyötykäytön mahdollistamiseksi tieteen ja tekniikan kehittäminen on utilistisen ajattelun mukaan tärkeää. Tulevaisuudesta on optimistinen kuva, jossa tiede ja tekniikka pystyvät ratkaisemaan suuretkin ongelmat ja lisäämään ihmiskunnan elintasoja. Utilismin tavoitteena on yhteiskunnan ja sen jäsenten mahdollisimman korkea hyvinvointi, joka saavutetaan lisäämällä tuotantoa. (Pietarinen 1987; 1992.)

Metsän taloudellisia merkityksiä mutta myös muita metsän arvoja korostavan kulttuuriryhmän taustalla on humanistinen näkemys luonnosta. Humanismi ei kiellä luonnon hyväksi käyttöä mutta korostaa ihmisen vastuuta luonnosta ja sen hyvinvoinnista. Luonto on ennen kaikkea henkinen potentiaali ihmiselle ja erityisesti esteettiset ja eettiset arvot ovat tärkeitä. Ihmisen tehtävänä on henkistää ja sivistää luontoa, koska luonto on hengetön ja irrationaalinen. Humanismi ei suhtaudu kielteisesti tieteeseen ja tekniikkaan, mutta niitä on käytettävä harkitusti. Tavoitteena on ihmisen ja luonnon välinen sopusointu, joka on mahdollista, kunhan ihminen vain kehittyy eettisesti ja älyllisesti. Henkinen kehitys vaatii kuitenkin ainakin jonkin tasoista hyvinvointia, tekniikan kehittymistä ja tuotannon lisääntymistä. Luonnon käytön on kuitenkin oltava oikeudenmukaista ja sen tulee edistää mielenterveyttä ja rakentavaa yhteiselämää. (Pietarinen 1987.)

Ihmisen erilaiset suhteet luontoon on syytä pitää erillään keskustelussa ihmisen luontosuhteista. Toiminnallisesti ihminen eroaa muusta luonnosta mutta biologisesti ajatellen ihminen on erottamaton osa luontoa (Pietarinen 2000, 39). Juhani Pietarinen (1987; 1992; 2000) on jaotellut ihmisten luontosuhteita antroposentrisiin eli ihmiskeskeisiin ja biosentrisiin eli luontokeskeisiin asenteisiin. Utilismi ja humanismi kuuluvat antroposentrisiin asenteisiin. Biosentrisiä asenteissa korostetaan kaikkien elävien olentojen oikeutta olemassaoloon. Kaikilla olennoilla on yhtäläinen itseisarvo, eikä ihmisellä ole etuoikeutettua asemaa muihin eliöihin nähden.

Metsänomistaja tyyppien luokittelu vain kahteen luokkaan johtuu siitä, että biosentrisiä asenteita ei aineistosta löytynyt niin paljoa, että ne olisivat muodostaneet oman ryhmän. Seuraavissa kappaleissa esittelen muodostamani metsänomistajatyypit ja tarkastelen niitä aikaisempien tutkimusten valossa. Esittelen ensin hyötyryhmään kuuluvat metsänomistajatyypit, joita ovat *metsä tulonlähteenä*, *lisähyödyn tavoittelu* ja *erikoisuuksien suojele* –tyypit. Tämän jälkeen esittelen kulttuuriryhmään kuuluvat metsänomistajatyypit eli *luonnon seuraaminen* ja *koskemattoman luonnon suojele* –tyypit.

6.1 Hyötyryhmä

6.1.1 Metsä tulonlähteenä

Heikki on noin 50 -vuotias mies ja asuu tilallaan vaimonsa ja kahden lapsensa kanssa. Heikki käy tilan ulkopuolella töissä, mutta tilan metsillä on kuitenkin ollut ratkaiseva merkitys perheen tulotasoon. Tilaan kuuluu pari hehtaaria peltoa ja reilut 100 hehtaaria metsää. Tila tuli Heikin omistukseen 1980-luvun alussa ostona vanhemmilta. Sen jälkeen hän on ostanut jonkin verran lisää metsää vapailta markkinoilta ja ajatuksissa olisi kasvattaa tilan pinta-alaa vielä jonkin verran.

Heikki on hyvin kiinnostunut metsäasioista, ja hän toimii aktiivisesti muun muassa Satakunnan metsänomistajat ry:ssä. Sieltä ja lehdistä hän saa suurimman osan metsän hoitoon liittyvästä tiedostaan. Yhteistyö metsänhoitoyhdistyksen kanssa on hyvin vähäistä. Metsäsuunnitelma on laadittu metsäkeskuksessa ja metsää hoidetaan sen ohjeiden mukaisesti. Heikki saa TE-keskukselta ympäristötukea perinnebiotoopin hoitoon. Perinnebiotooppi on ollut tilalla iät ajat, mutta EU:hun liittymisen jälkeen siitä kannatti tehdä virallinen sopimus, jolloin tukimarkat kilahtivat tilille. Kolme vuotta sitten tilalta meni 14 hehtaaria Naturaan. Heikki sai samankokoisen alueen vaihtomaana ympäristökeskukselta ja oli tyytyväinen päätökseen, vaikka yhteistyö ympäristökeskuksen kanssa ei miellyttänytäkään. Koko Natura-prosessi sai Heikiltä huonot arvostelut, ja siitä on jäänyt epäluulo kaikkea ympäristökeskuksen toimintaa kohtaan.

Heikki on käyttänyt melko voimaperäisiäkin metsätalouskeinoja metsässään. Tiestöt ja ojitukset on hoidettu eikä hoitorästejäkään ole tällä hetkellä. Heikki haluaa pitää metsänsä talousmetsinä, jolloin hoidon tulee olla myös sen mukaista. Heikki onkin hakkauttanut metsäänsä säännöllisesti. Joka vuosi on tehty puukauppoja, joista osa on ollut harvennuksia mutta myös päätehakkuita on tehty

muutaman vuoden välein. Kaupat on tehty suoraan firmoille. Hakkuut ovat kerrallaan olleet noin 200 kuutiota mutta välillä on tehty jopa 1000 kuution hakkuita. Hakkuut on tehty aukkoina, ja aukot uudistettu istuttamalla heti hakkuiden jälkeen. Hakkuista saatavaa tuloa on käytetty suurempien hankintojen rahoittamiseen, kuten koneiden ostoon ja velkojen maksuun sekä myös lisämaiden ostamiseen.

Metsänhoito on Heikille hyvin tärkeää, sillä hän uskoo, että hoidettu metsä tuottaa maksimaalisesti. Se tuottaa maksimaalisesti puuta, marjoja, sieniä ja mielihyvää. Hoidetussa metsässä on mukava liikkua, ne ovat esteettömiä ja helppokulkuisia. Heikki liikkuukin useimmiten omissa metsissään ja siihen liittyy aina jokin hyötyajattelu. Mukana on joko marja- tai sienikoppa, tai sitten hän kuntoilu mielessä kiertää tarkastamassa taimikoita. Muidenkin metsissä huomio kiinnittyy helposti siihen miten metsää on hoidettu.

Luonnontilaisuus ja suojelualueet ovat Heikin mielestä tarpeellisia mutta omalle tilalleen hän ei niitä halua. Ei hänellä omasta mielestään olisi suojeltavia kohteitakaan. Muutamia pienempiä kohteita hän on jättänyt tilallaan käsittelemättä mutta ei kuitenkaan luonnonsuojelullisista syistä. Kohteet ovat kauniita perinnemaisemia tai niihin liittyy muistoja vanhempien töistä.

Suomessa on Heikin mielestä suojeltu jo tarpeeksi. Lisäalueita ei tarvita, mutta jos niitä perustetaan, ne tulisi ensisijaisesti perustaa valtion maille. Suojelusta ei saisi koitua yksityiselle metsänomistajalle haittaa, eikä se saisi vaikuttaa metsän normaaliin talouskäyttöön. Suojelussa olisi huomioita omistajille koituvat taloudelliset vahingot ja yhteiskunnan olisi korvattava ne. Heikin kuva luonnonsuojelijoista on melko negatiivinen. Liian fanaattisesti pyritään pääsemään tavoitteisiin eikä metsänomistajien mielipiteitä kuunnella lainkaan.

Luonnonarvokauppaan Heikki suhtautuu kuitenkin positiivisesti, se on askel parempaan suuntaan, koska tähän asti suojelu on ollut lähinnä pakkosuojelua. Naturasta jäi Heikille karvas maku suuhun ja hänen mielestään vapaaehtoisuus on ainoa keino saada asenteita muuttumaan positiivisemmaksi. Omaan osallistumiseen hän kuitenkin suhtautuu epäilevästi. Tilalta ei luultavasti löydy sopivia alueita, ja jos löytyisikin, täytyisi tarkkaan laskea miten paljon taloudellinen hävikki olisi sopimuskauden aikana. Jos palkkio korvaisi menetetyt tulot, voisi asiaa ehkä harkitakin, vaikka korvaus ei silloinkaan tuntuisi kovin

suurelta. Vanhasta metsästä Heikki ei kuitenkaan suostuisi sopimusta tekemään. Hän mieluummin hakkaisi sen kuin antaisi kuivaa pystyyn.

Talousajattelu on Heikillä metsässä ensisijainen ja luonnonsuojelu ei kuulu hänen tapaansa hoitaa metsää. Metsänomistajana hänellä on yhteiskunnallinen vastuu siitä, että metsät tuottavat raaka-ainetta teollisuudella ja ylläpitävät näin Suomen hyvinvointia. Vapaaehtoiseen suojeluun ajatuksena hän suhtautuu positiivisesti mutta ei itse kuitenkaan ole halukas osallistumaan siihen. Hän ei näe luonnonarvokauppaa taloudellisena ajatteluna. Hän on laittanut suuria taloudellisia panostuksia metsiinsä, ja on omasta mielestään myös oikeutettu odottamaan tulojakin sieltä tulevaisuudessa.

Metsä tulonlähteenä –tyypille on ominaista perinteinen käsitys metsänhoidosta ja käytön tavoitteista. Metsä nähdään ensisijaisesti taloudellisena resurssina mutta myös muiden hyötyjen lähteenä. Metsän päätarkoitus on tuottaa puuta ja tuloja omistajalle. *Metsä tulonlähteenä* –tyypissä on yhtäläisyyksiä Mikko Jokisen (1997, 53; ks. myös Jokinen 1998) tutkimuksen Resurssimalliin. Jokinen on tutkinut sysmäläisiä metsänomistajia ja hahmotellut viisi metsänomistajien ajattelua ohjaavaa kulttuurista mallia. Näistä Resurssimallissa metsä käsitetään juuri resurssivarastona. Lähtökohta on utilistinen, mallissa korostuvat metsän tarjoamat aineelliset hyödyt, aineettomia kuitenkaan unohtamatta. *Metsä tulonlähteenä* –tyypissä korostuvat kuitenkin Resurssimallia enemmän metsän käytön taloudelliset puolet. Tuottavaa metsää arvostetaan ja tuotannon parantamiseen on pyritty melko voimallistenkin metsätalouskeinojen avulla.

Toimiessaan aktiivisesti Metsänomistajat ry:ssä Heikin on helppo saada uusinta tietoa ja neuvoja metsänhoitoon liittyvissä asioissa. Heikin tapauksessa ulkoisella tiedolla on voimakas vaikutus ympäristötietoisuuden muodostumisessa. Metsänhoidon suositukset ovat tärkeä ohjenuora metsänhoidossa, ja toiminta perustuukin nykyhetken vaatimusten tutkimiseen ja koetteluun sekä vertailuun omien tietojen kanssa. Paikallisen tiedon syntymistä edistävät kuitenkin myös käytännön kokemukset ja keskustelut muiden metsänomistajien kanssa.

Tiedot ympäristöongelmista ja niiden vaikutuksista ovat *metsä tulonlähteenä* –tyypillä melko yleisellä tasolla ja ympäristöongelmat eivät kosketa henkilökohtaisesti. Luonnonsuojelu nähdään utilistisesta näkökulmasta katsottuna uhkana metsien normaalille talouskäytölle. Lähinnä on kuitenkin kyse luonnonsuojelun toteutuksen vastustamisesta, eikä niinkään itse suojelun. Esimerkin Heikkikin oli jättänyt maisemallisesti hienoja alueita käsittelemättä, kun se oli tapahtunut Heikin omasta halusta eikä se vaikuttanut tilan talouteen. Asiana luonnonsuojelu nähdään metsänhoitoon kuuluvana osana mutta viranomaisten valtaa päättää yksin asioista sekä

suojelun vaikutuksista muuhun käyttöön pelätään. Myös Vettenniemen (2000, 22) mukaan maanviljelijät suhtautuvat erilaisiin määräyksiin ja kieltoihin erittäin kielteisesti. Omistus- ja hallintaoikeus omaan maahan on viljelijöille ensisijaisen tärkeä asia. Viljelijät katsovat omaavansa ulkopuolisia paremman tiedon paikallisista olosuhteista ja kokevat ulkopuolisten tahojen puuttumisen tilan asioihin uhkana itsemääräämisoikeudelleen mutta myös maataloustuotannolle. Suojeltu maa nähdään olevan taloudellisen hyödyntämisen ulottumattomissa ja aiheuttavan omistajalle taloudellisia tappioita.

Metsä tulonlähteenä –tyyppi näkee kuitenkin luonnonarvokaupan vapaaehtoisuutensa ja korvausten maksamisen vuoksi parempana vaihtoehtona kuin aiemmat suojelumenetelmät. Tästä huolimatta luonnonarvokauppaan ei kuitenkaan haluta itse osallistua. Puun tuottaminen ja metsän taloudellinen hyödyntäminen menevät suojelunäkökulman edelle. Julkinen ja yksityinen ympäristötietoisuus eroavat tällä tyypillä siinä, että julkisesti annetaan ehkä myönteisempi kuva suhtautumisesta ympäristön- ja luonnonsuojeluun kuin mitä todellisuudessa ollaan. Kaikista omiin metsiin liittyvistä asioista ei haluta yleisesti puhua eikä tuoda julkisuuteen. Taustalla vaikuttavat ajatukset metsään panostetusta työstä ja sieltä tulevaisuudessa saatavista tuloista.

6.1.2 Erikoisuuksien suojelu

Arto on metsänomistajaksi vielä suhteellisen nuori, mutta hän on viettänyt lähes koko ikänsä metsän parissa työskennellen. Artolla on metsää noin 200 hehtaaria ja peltoa 65 hehtaaria. Oman tilanhoidon lisäksi hän urakoitsee muiden metsissä. Urakoinnin myötä hän on joutunut opiskelemaan hyvät metsänhoidon suositukset sekä sertifiointisäännöt ja monimuotoisuuden huomioiminen on siten tullut tutuksi. Omalla ja vieraan metsällä ei metsänhoidollisesti ole Artolle eroa. Oma tila on kuitenkin Artolle tärkeä ja sukulilana siihen liittyy suuria tunnesiteitä.

Metsänhoitoyhdistykseltä Arto saa suurimman osan metsän liittyvästä tiedostaan, mutta jonkun verran myös lehdistä ja muista tiedotusvälineistä. Eniten Arto on kuitenkin oppinut metsänhoidosta käytännön kautta. Hän itse harventaa omat metsät mutta päätehakkuut hän teettää firmoilla. Puukaupat ovat olleet kerralla melko isojakin, 1000–2000 kuutiota ja tuloa on pääasiassa käytetty velkojen maksuun. Hakkuut ovat olleet toinen tulonlähde maanviljelyn rinnalla. Metsää on hakattu joka vuosi metsänhoidollisten syiden perusteella. Arton mielestä metsää pitää hoitaa, jotta uutta saadaan kasvamaan tilalle. Päätehakkuut on tehty aukkoina, joita Arto pitää normaaliin metsänhoitoon kuuluvina. Ennen aukkoja syntyi metsäpalojen aiheuttamana, nykyään niitä tehdään koneilla. Säännöllisen

metsätulon lisäksi Arto pitää metsää myös sijoituksena. Se pitää arvonsa, vaikka pörssikurssit heilahtelisivatkin ja antaa siten taloudellisen turvan tunnetta.

Työn merkeissä Arto liikkuu metsässä jo niin paljon, että vapaa-ajalla siellä kulkeminen jää vähemmälle. Metsässä liikkuesssa huomio kiinnittyy useimmiten hoitotöihin mutta myös hienot luontokohteet pysäyttävät. Luonnontilaiset alueet pistävät silmään ja niitä Arto jää usein ihailemaan. Arton mielestä tilalla kuuluu olla vähän erilaisempaakin metsää talousmetsän lisäksi, ja hän onkin jättänyt yhden alueen tilaltaan käsittelemättä. Tästä alueesta tehtiin luonnonarvokauppasopimus. Arton mielestä tilaisuutta ei kannattanut jättää käyttämättä, tarjottiinhan hänellä täysin ilmaista rahaa. Alue olisi jäänyt luonnontilaan muutenkin ja nyt siitä vielä maksettiin. Korvaus, taloudellisesti merkityksettömästä kohteesta, tuntui suurelta. Vaikka ei se korvaus niin tärkeä ollut sillä, jos tilalta löytyisi jotain harvinaista kasvillisuutta tms., olisi Arto omien sanojensa mukaan niin vihreän oloinen, että alue jäisi käsittelemättä ilman korvaustakin. Viranomaisen pitäisi vain tulla näyttämään ja kertomaan, mitä harvinaista alueella esiintyy. Olennaista olisi myös se, että kohde sijaitsisi sellaisella paikalla, että myös muilla ihmisillä olisi mahdollisuus päästä katsomaan sitä. Jostain peräkorvesta olisi ihan turha suojella mitään, eihän niitä kukaan kuitenkaan näe. Luonnonsuojelussa Arto ei ymmärrä sitä, miksi kaikki harvinaisten eliöiden alueet pitäisi suojella. Riittää kun suojellaan yksittäisiä alueita sieltä täältä. Eihän alueita edes käytä kuin harvat, vaikka sinne on tehty polut ja kaikki aivan varta vasten.

Luonnonarvokauppa tuntuu Artosta hyvältä vaihtoehdolta, koska siinä ei riisteta maata ja päätösvalta säilyy edelleen omistajalla. ”Pakkosocialisointia”, jota suojelu on Arton mielestä jossain tapauksissa ollut, ei Suomessa pidä harjoittaa. Vapaaehtoisesti hän voi sopimuksia tehdä, mutta jos tullaan pakottamaan niin silloin hän ei periaatteen vuoksi suostuisi, vaikka kohde ja korvaus olisivatkin hyvät.

Metsänhoitoyhdistys on Arton mielestä paras väylä, jota kautta metsänomistajat voivat saada tietoa luonnonarvokaupasta. Päätöksen on kuitenkin tultava omistajalta, jolloin asia etenee paremmin. Vanhasta kuusikosta Arto ei kuitenkaan suostuisi tekemään sopimusta, koska silloin suojelu olisi vastoin hyviä metsänhoidon oppeja: ei ole järkevää kasvattaa lahoa metsässään. Korvauskin tällaiselta alueelta tuntuisi jäävän liian pieneksi. Suojeltavan kohteen pitäisi olla taloudellisesti vähämerkityksinen ja jollain tavalla erikoinen.

Erikoisuuksien suojele –tyypille on myös ominaista vahva taloudellinen ajattelu. Metsä nähdään pääasiassa talousmetsänä, jota hoidetaan tuloja saadakseen. Puunmyynti on kuulunut oleellisena osana tilan tulonhankintaan. Esimerkin Arto ei kritisoi nykyisiä metsänhoidon tapoja vaan pitää niitä toimivina ja tarpeellisina. Arto on kuitenkin joutunut opiskelemaan uudet metsänhoidon suositukset, ohjeet sekä metsäsertifiointi säännökset ja uusien luonnonsuojelu- ja metsälakien mukaisesti hän on oppinut tunnistamaan monimuotoisuuden kannalta tärkeitä elinympäristöjä ja huomioimaan ne hakkuista tehtäessä. Näin Arton ympäristötietoisuus on kasvanut töissä tulleiden uusien vaatimusten myötä ja uudet toimenpiteet ovat tulleet osaksi normaalia työnsä. Julkisen ja yksityisen ympäristötietoisuuden voi sanoa olevan Artolla melko samanlaisia. Suhtautuminen ja tiedot luonnonsuojelusta näkyy toiminnassa, mutta vain lähinnä työn velvoittamina toimintatapoina.

Erikoisuuksien suojele –tyypin suhtautuminen luonnonsuojeluun on hieman positiivisempaa verrattuna *metsä tulonlähteenä* –tyypin suhtautumiseen, vaikka kummallakin metsän taloudellinen hyödyntäminen on suuressa roolissa. *Erikoisuuksien suojele* –tyypin mukaan erikoiset alueet ja harvinaiset lajit kuuluvat kuitenkin suojelun piiriin. Tavallisesta hoidetusta talousmetsästä tähän tyyppiin kuuluva metsänomistaja ei löydä suojelemisen arvoista. Talousmetsän ulkopuolisia alueita kuitenkin kuuluu olla metsissä ja niitä voidaan ja niitä tulee käyttää ennen kaikkea virkistytymiseen.

Erikoisuuksien suojele –tyyppi näkee luonnonarvokaupan myös yhtenä ansaitsemiskeinona. Luonnonarvokauppaan kuuluva alue, jos se on talousmetsästä poikkeava, olisi mitä luultavimmin säilynyt ilman sopimustakin. Taloudellista hyötyä ajattelevana omistajan on kuitenkin edullista tehdä sopimus. *Erikoisuuksien suojele* –tyypille on tärkeää, että omistussuhde alueeseen säilyy, kuten myös oma päätäntävalta ja kontrolli tilaan liittyviin asioihin. Tämän vuoksi suojelun vapaaehtoisuus on ehdoton vaatimus suojeluun osallistumiselle. Mitä enemmän omistaja hoitaa metsiään ja mitä kauemmin ne ovat olleet hänen omistuksessaan, sitä enemmän omistaja identifioituu omaisuuteensa ja sitä vaikeampaa siitä luopuminen on.

Erikoisuuksien suojele –tyypin mukaan suojele pitäisi myös perustella riittävän hyvin omistajalle. Maanomistajalle pitäisi konkreettisesti näyttää, mitä varten alue tulisi suojella. Vehkalan ja Vainion (2000, 98) mukaan yksi suojelun epäonnistumisen keskeisimpiä ongelmakohtia on ollut se, että maanomistajalle ei ole riittävän selvästi kerrottu suojelun syitä. Ympäristöviranomaiset eivät myöskään ole konkreettisesti lähteneet näyttämään, miksi alue halutaan suojella. Oksanen (2003, 176) on tullut samaan tulokseen Natura konfliktien osalta.

Suojelun syitä ja vaikutuksia ei ole kerrottu selvästi ja tiedottaminen on ollut liian yleistä. Tiedotus on aloitettu liian myöhään ja henkilökohtainen tiedotus on puuttunut kokonaan.

6.1.3 Lisähyödyn tavoittelu

Marja asuu miehensä ja kahden lapsensa kanssa kaupungissa. Tila, joka on Marjan kotitila, sijaitsee lyhyen ajomatkan päässä samassa kunnassa. Siellä heillä on kesämökki, jossa he viettävät suurimman osan vapaa-ajastaan. Tilaan kuuluu muutama hehtaari peltoa, jotka on vuokrattu naapuritilalliselle sekä 80 hehtaaria metsää.

Marja on pyrkinyt hyödyntämään tilaansa taloudellisessa mielessä, vaikka ei itse metsätöitä teekään. Metsänhoidossa Marja ja hänen miehensä luottavat paljolti metsänhoitoyhdistyksen neuvoihin, ja hakkuut ja harvennukset onkin teetetty metsäsuunnitelman mukaisesti. Vaikka Marja käy päivätoissa, puun myynti on ollut mukava jokavuotinen lisä perheen tulotasoon. Hankintamielessä tilalta on myös vuokrattu muutama rantatontti.

Pinta-alaverotuksen vaihtuminen myyntiverotukseen on nopeuttanut Marjan tilan hakkuita. Päätehakkuita on myyty pois, ja tällä hetkellä melkein kaikki vanhat metsät ovat jo hakattu. Päätehakkuita on tehty aukkoina, ja ne ovat olleet suhteellisen maltillisia, kaksi kolme hehtaaria kerrallaan. Aukkohakkuut ovat Marjan mielestä normaalia metsänhoitoa. Metsä kasvaa ja muuttuu nopeasti, eivätkä aukot ehdi kauaa olla aukeina. Periaatteena Marjalla on, että metsää tulee hoitaa eikä antaa puiden kuivua pystyyn. Metsät tuovat omalle perheelle toimeentuloa mutta ne ovat myös yhteiskunnallisesti tärkeitä. Hoitamalla metsiään Marja tuntee kuuluvansa siihen ryhmään, joka toiminnallaan pitää ”Suomen puujalkaa” pystyssä ja edistävänsä siten yhteiskunnan hyvinvointia.

Idea luonnonarvokaupasta lähti metsänhoitoyhdistyksen neuvojalta. Luonnonarvokauppa vaikutti Marjan mielestään hyvältä idealta ja sellaiselta toimintatavalta, johon voisi uskaltaa tarttua. Määräaikaisuus takaisi sen, että aluetta ei menettäisi lopullisesti, ja jos jotain erikoista tapahtuisi, sopimus olisi mahdollista purkaa. Eniten Marjaa viehätti kuitenkin ajatus, että suojelusta maksettaisiin korvausta. Luonnonarvokauppakohde sijaitsee saarella, ja se on hakkuita ajatellen huonoa aluetta. Korjuumahdollisuudet ovat huonot ja puustokaan ei ole kuin pölkkypuuksi kelpaavaa. Taloudellinen tulo alueelta ei ole kummoinen. Tähän mennessä alue olikin jäänyt oman onnensa nojaan ja sen

hoitamattomuus oli useaan otteeseen mietityttänyt Marjaa. Luonnonarvokaupan mielenkiintoa lisäsi myös se, että naapuritilallinen oli juuri esittänyt saareen tietä, joka kulkisi saaren läpi, halkaisten Marjan omistaman alueen kokonaan. Marja oli ehdottanut, että tie tehtäisiin muualle, mutta keskustelut olivat olleet tuloksettomia. Marja uskoo, että tiehanketta tuskin pystyttäisiin toteuttamaan, jos alue olisi luonnonarvokaupassa. Tilalla säilyisi oma rauha, eikä rantatonttien arvo laskisi. Luonnonarvokaupalla oli siis monia hyviä puolia, jonka vuoksi se oli Marjan mielestä harkitseamisen arvoinen asia.

Aiemmin Marja ei ole ollut kiinnostunut luonnonsuojelusta, eikä hän niistä asioista paljon tiennyt. Suojelu oli aina tuntunut Marjasta hieman epämääräiseltä ja pelottavaltakin asialta. Suojelun seurauksista ei voinut koskaan olla varma ja useimmiten omistaja kuitenkin lopulta joutui maksumieheksi. Marjan mielestä metsän normaali talouskäyttö ei tuhoa metsää ja useimmiten myös omistajat ottavat luonnonarvoja huomioon.

Vapaa-aikanaan Marja liikkuu jonkin verran metsissä marjastaen ja sienestäen. Kulkiessaan metsässä Marja tuntee rentoutuvansa ja rauhoittuvansa arjen kiireiltä. Useimmiten hän kiertää samat tutut reitit ja polut omissa metsissään. Omassa metsässä liikkuaan hän tuntee turvallisuuden tunnetta ja omistamisen iloa. Marja toivookin, että hänen lapsensa oppisivat arvostamaan luontoa ja haluaisivat hoitaa ja kunnioittaa tilaa, sitten kun sen aika tulisi.

Esimerkin Marja on kaupunkilaismetsänomistaja, joka metsänhoidossaan nojaa hyvin paljon metsänhoitoyhdistykseen ja heidän neuvoihinsa. Luonnonsuojelu on aina tuntunut Marjasta etäiseltä asialta, ja se ei kuulu omiin kiinnostuksenkohteisiin. Julkisuudessa ja tiedotusvälineissä esitetyt kiistat luonnonsuojelualueista ja Natura konfliktit voivat muodostaa kielteisen mielikuvan suojelua kohtaan ja siksi asiaa halutaan vältellä. Marja uskookin, että normaalissa metsänhoidossa huomioidaan monimuotoisuutta riittävästi ja uskoo toimivansa myös luonnon kannalta edullisella tavalla hakkauttaessaan metsiään.

Lisähyödyn tavoittelu –tyypin utilistisesta näkemyksestä kertoo halu hyödyntää metsää lähes maksimaalisesti, ja sitä perustellaan Suomen hyvinvoinnin turvaamisella. Metsänhoidon toimintatapoja ei arvostella vaan ne hyväksytään sellaisinaan. Metsän hakkuu ja hakkuiden kiihtyminen verotuksen vaikutuksesta ja rantatonttien myynti kuvastavat omistajan halua hyötyä taloudellisesti metsistään. Myös luonnonarvokauppaan liittyminen oli yksi hankintamuoto. Jos sopimusta ei olisi syntynyt, luonnonarvokauppa-alueita olisi pyritty jollain lailla hyödyntämään taloudellisesti, vaikka tulo ei olisi suurta ollutkaan. Marjassa on yhtäläisyyksiä Ville Ovaskaisen

ja Jari Kuuluvaisen (1994) tutkimuksen taloudellista turvaa korostavien –ryhmän kanssa. Metsän tuoma taloudellinen turvallisuus ja merkitys sijoituskohteena ovat tärkeitä kuten myös säännölliset puunmyyntitulot. Taloudellista turvaa korostavat olivat muiden ryhmien edustajia useammin naisia ja kaupungissa asuvia.

Taloudellisen tulon lisäksi luonnonarvokauppa nähtiin myös mahdollisuutena edistää omaa hyvinvointia muilla keinoin. Esimerkin Marjan kohdalla kysymys oli tiehankkeen estämisestä. Tiehanke olisi vähentänyt alueen rahallista arvoa, mutta samalla myös kesämökin rauha olisi hävinnyt. Koska neuvottelujen kautta asiaa ei saatu sovittua, luonnonarvokauppa näyttäytyi mahdollisena keinona saada toivottu tulos aikaan. Luonnonarvokauppaa käytettiin ikään kuin välineenä muiden hyötyjen tavoittelussa.

Esimerkin Marjalle metsän virkistyskäyttö oli myös tärkeää. Metsä tuntui rauhoittavalta ja rentouttavalta paikalta ja se toi pakomahdollisuuden yhteiskunnan velvoitteista. Tutuilla poluilla oli turvalliselta liikkua ja samalla tunti ylpeyttä hoidetuista metsistä. Metsän loivat ikään kuin jatkuvuuden tunnetta, jonka toivottiin välittyvän myös jälkipolville. (Ks. myös Reunala 1994.)

6.1.4 Yhteenveto hyötyryhmästä

Kaikille hyötyryhmän tyypeille on yhteistä se, että metsän taloudellinen hyödyntäminen nähdään ensisijaisena metsän käyttömuotona. Metsänomistajan intressinä on saada metsästä tuloa. Utilistinen näkemys on vahvasti esillä ja luonnonarvokauppaankin lähdetään mukaan vain, jos siitä on mahdollisuus hyötyä jotenkin, joko taloudellisesti tai muuten, lisähyötynä.

Vaikka tiedot metsänhoidosta on hyötyryhmän metsänomistajilla melko hyvät, tiedot ympäristöasioista ja luonnonsuojelusta ovat sitä vastoin melko huonot. Tiedot perustuvat suurelta osin median luomiin mielikuviin ja epätarkkoihin tietoihin luonnonsuojelun vaatimuksista. *Erikoisuuksien suojelu* -tyypin kohdalla tiedot perustuivat työn edellyttämiin vaatimuksiin monimuotoisuuden huomioimisesta. Vaatimukset on otettu hyvin vastaan, ja ne ovat jo vakiintuneet osaksi käytäntöä. Tiedollisten resurssien kasvattaminen on kuitenkin merkittävä tekijä hyötyryhmän kaikkien tyyppien toiminnan kannalta. Luonnonarvokaupasta pitäisi yleisen tiedotuksen lisäksi saada ohjeita ja neuvoja muun muassa metsänhoitoyhdistykseltä tai muilta metsäammattilaisilta.

Kaikki eivät kuitenkaan ole halukkaita osallistumaan luonnonarvokauppaan vaikka tietoisuus lisääntyisikin. *Metsä tulonlähteenä* -tyypin metsänomistaja ei ole innokas osallistumaan luonnonarvokauppaan, vaikka ajatuksena se tuntuukin hyvältä. Metsän taloudellista hyödyntämistä ja metsänhoidon tarpeellisuutta arvostetaan luonnonsuojelua enemmän.

Suojelusta saatavien taloudellisten korvausten tulisi olla suurempia, jotta se kiinnostaisi. *Lisähyödyn tavoittelu* –tyypin kohdalla luonnonarvokauppa mahdollisti lisätulojen hankinnan ja lisähyödyn saamisen. Tämän tyypin kohdalla luonnonarvokauppa oli monimuotoisuuden lisäämisen kannalta onnistunut ratkaisu, sillä alue olisi tuskin säilynyt ilman sopimusta. Aluetta olisi pyritty hyödyntämään, joko pienimuotoisen hakkuun muodossa tai muuten. Taloudellinen sekä muun hyödyn saaminen luonnonarvokaupasta mahdollistivat ympäristömyönteisen toiminnan. *Erikoisuuksien suojelu* –tyypin kohdalla alue olisi voinut säilyä ilman sopimusta, jos alue olisi ollut tarpeeksi erikoinen. Tiedollisten resurssien lisääminen lisäisi kuitenkin ymmärrystä myös talousmetsien suojelun tarpeesta ja vähentäisi *erikoisuuksien suojelu* –tyypin jyrkkää jakoa suojelun kannalta tarpeellisiin ja tarpeettomiin alueisiin.

6.2 Kulttuuriryhmä

6.2.1 Luonnon seuraaminen

Raija on hieman yli kuusikymmentävuotias nainen ja on ollut vajaan vuoden eläkkeellä. Raijalla oli lypsykarjatala, jossa hän edelleen asuu miehensä kanssa. Tila on vanha sukutila, johon hän lapsista vanhimpana jäi automaattisesti töihin, siskojen lähtiessä hankkimaan elantonsa muualta. Raijalla on kolme lasta mutta vielä on epäselvää löytyykö heistä tilalle jatkajaa.

Raija on pienestä työstä asti kulkenut metsissä ja oppinut samalla näkemään ja ymmärtämään luonnon toimintaa. Raijalle onkin jäänyt lapsuudesta käsitys, että metsää pitää olla. Metsä on Raijan mielestä vankka perusomaisuus, joka tuo pysyvyyttä elämiseen. Se tuo niin taloudellista turvaa kuin henkistä mielihyvääkin. Edelleenkin Raija on innokas marjastaja ja välillä hän lähtee metsään muutenkin kuljeskelemaan. Useimmiten hän liikkuu omissa metsissään ja tarkastelee samalla hoitotöitä mutta myös luonnon kehittymistä.

Raija on teettänyt metsänhoitoyhdistyksellä metsäsuunnitelman ja pyrkii seuraamaan sitä, vaikka täysin sen ohjeiden mukaisesti metsää ei ole hoidettu. Raija on pyrkinyt siihen, että hänellä itsellään olisi jonkinlainen tietämys siitä, miten metsää hoidetaan. Käytännön kokemusta Raijalla onkin paljon, ja lisää tietoa hän hankkii aktiivisesti muun muassa lehdistä.

Raijalle pienet vuosittaiset hankintakaupat ovat olleet tärkeä osa tulonlähdettä. Päätehakkuut ovat usein olleet moottorisahahakkuuta, mutta myös muutama koneellinen avohakkuu on tehty. Aukot ovat olleet 1–3 hehtaarin suuruisia ja ne

on uudistettu istuttamalla. Vaikka Raija on teettänyt avohakkuita, hän silti suhtautuu niihin epäilevästi. Ne eivät hänen mielestään ole luonnollista toimintaa ja jättävät metsän kovin räävityn näköiseksi. Luonnontilaisuus ei Raijan mielestä kuitenkaan sovi talousmetsään, mutta kaikkien metsien ei kuulukaan olla talousmetsiä. Itse hän on jättänyt tilallaan joitain alueita käsittelemättä, lähinnä siksi, että ne ovat olleet hänestä maisemallisesti niin hienoja. Näitä kohteita hän käy usein katsomassa.

Raijan suhtautuminen luonnonsuojeluun on hieman kahtalainen. Toisaalta hänen mielestään luonnontilaisia alueita kuuluu olla, jotta nähdään, millaisia käsittelemättömät alueet ovat. Ne jäävät myös jälkipolvien ihailtaviksi. Suojelun toteutuminen on kuitenkin ollut Raijan mielestä jopa loukkaavaa. Häneltä itseltään meni muutama hehtaari rantametsää Naturaan, ja siinä toiminnassa ei Raijan mukaan huomioitu metsänomistajaa lainkaan. Omistajiin pitäisi luottaa enemmän ja ottaa heidät mukaan suojelun suunnitteluun ja toteutukseen. Hyvin harva metsänomistaja haluaa raiskata metsiään.

Vapaaehtoisuus ja omistajalle maksettava korvaus ovat niitä asioita, joista suojelussa on Raijan mielestä lähdettävä liikkeelle. Jos omistajia veloitetaan suojelemaan alueita, on yhteiskunnalla velvollisuus korvata siitä koituvat tappiot. Raija olisikin valmis tekemään luonnonarvokauppasopimuksen, mutta vain jos hänellä itsellään olisi kiinnostusta seurata miten alue kehittyy. Tavallista kasvavaa kuusikkoa Raija ei haluaisi suojella, vaan kohteen täytyisi olla jollain lailla kiinnostava.

Raijan mielestä on tärkeää, että juuri nyt alueita jätetään käytön ulkopuolelle, muuten voidaan menettää hienojakin alueita. Raija kuitenkin vastustaa sanelupolitiikkaa ja metsänomistajien pakottamista. Se ei muuta kuin lisää uhmaa ja vastusta, eikä sillä saada toimivia ratkaisuja aikaan. Omistajan on Raijan mielestä itse mielletävä, että haluaa suojella kohteen, jotta asia menisi eteenpäin ja tuottaisi tulosta.

Luonnon seuraaminen –tyypille suojelussa on keskeistä oma halu ja osallistuminen suojeluun. Suojelualueetta ei perusteta taloudellisista syistä, vaan vain, jos itsellä on kiinnostusta seurata millä tavalla luonto kehittyy ja muuttuu. Suojelun tavoitteena on lähinnä esteettisesti merkittävien alueiden suojelu, joita on mielenkiintoista käydä katsomassa. Näitä kohteita löytyy pääasiassa luonnonmetsistä, koska talousmetsiin luonnontilaisuus ei sovi. Maiseman tuttuus, asuinpaikka, kokemus ympäristöstä sekä katsojan ympäristötietoisuus voivat kuitenkin

merkittävästi muokata maiseman havaitsemista ja siihen kohdistuvia arvostuksia. Ensisijaista on kuitenkin se, mitä intressejä metsänomistajalla on maisemaa kohtaan. Luonnonmaiseman voi nähdä turistikohteenä, metsätalousmaana tai suojelualueena riippuen katsantokannasta. (Ks. esim. Palviainen 1996; Karjalainen 2001; Silvasti 2001.)

Esimerkin Raijan metsänhoito on ollut melko maltillista. Vaikka hakkuita on tehty joka vuosi, ne ovat olleet pienialaisia ja lähinnä harvennushakkuita. Raija kuuluu siihen metsänomistajien vähemmistöön, joka ei kannata avohakkuita. (Ks. Kangas & Niemeläinen, 1996.) Nykyisiä metsänhoitotapoja ei hyväksytä ilman kritiikkiä ja itsellä täytyy olla käsitys metsänhoidosta. Humanismin periaatteiden mukaisesti metsän taloudellista käyttöä ei kuitenkaan vastusteta mutta siinä tulee huomioida myös luontoarvoja.

Luonnon seuraaminen –tyypille luonnonsuojelu sinänsä on hyvä asia, mutta sen toteuttamistapa on ollut väärä ja se on aiheuttanut vastustusta. Metsänomistajat tulisi huomioida aiempaa paremmin ja ottaa mukaan suojelun suunnitteluun ja toteutukseen. Metsänomistajien osallistumisella saataisiin käytettäväksi erilaista ja kokemusperäistä tietoa. Suojeluprosessien ongelmiin ei välttämättä päästä kiinni pelkällä hallinnollisella näkökulmalla, vaan on tärkeää tunnustaa asioiden moniulotteisuus ja pyrkiä kuuntelemaan ja ymmärtämään eri osapuolia. Tiedonvälityksen onnistuminen on ratkaisevaa suojelun onnistumiselle mutta myös suunnitteluprosessin valmistelu osallistujien asettamista lähtökohdista käsin ja asioiden käsittely arkikielellä tukevat onnistunutta suunnitteluprosessia. (Ks. osallistumisesta Horelli & Kukkonen 2002; Niemenmaa 2002.)

Luonnonarvokaupan kannalta *luonnon seuraaminen* –tyyppi on potentiaalinen osallistuja. Luonnonarvokaupan toimintaperiaatteet soveltuvat *luonnon seuraaminen* –tyypin näkemyksiin osallistavammasta ja omistajan paremmin huomioivammasta suojelumenetelmästä. Koska *luonnon seuraaminen* –tyypille metsän taloudellinen hyödyntäminen on kuitenkin merkityksellistä, suojelusta saatava korvaus voi edistää omistajan mukaan lähtemistä. Siinä kohtaavat myös omistajan näkemys yhteiskunnan vastuuvollisuudesta suojeluasioissa ja omistajan huomioiminen niin, ettei suojelusta koidu taloudellisia tappioita yksin omistajan kannettavaksi.

Vaikka *luonnon seuraaminen* –tyypin kohdalla ympäristötietoisuus näkyy myös toiminnan tasolla, tiedon lisäämisellä voitaisiin päästä vielä parempiin tuloksiin. Tieto ja ymmärrys siitä, että myös talousmetsissä voi olla suojelemisen arvoisia kohteita, voisi muuttaa luonnon jyrkkää kahtiajakoa talous- ja luonnonmetsiin. Leena Vilkkä (2000, 24) on kritisoinut sitä, että luontoarvoja ei ymmärretä tarpeeksi laaja-alaisesti vaan ne käsitetään lähinnä biologisina uhanalaisuus- ja maisema-arvoina. Alueet ovat arvokkaita vain, jos niiltä löydetään uhanalaisia

tai harvinaisia lajeja. Luontoarvojen laajempi ymmärtäminen ja tietämys edesauttaisivat tehokkaampaan suojeluun pääsemistä sekä helpottaisi metsänomistajien ja viranomaisten välistä yhteistyötä.

6.2.2 Koskemattoman luonnon suojelu

Jouko on noin 50-vuotias kaupunkilaismetsänomistaja. Hän omistaa vajaa 100 hehtaaria metsää ja tila sijaitsee hänen asuinkunnassaan. Ammattinsa puolesta hän on tekemisissä metsien kanssa. Luonnonarvokaupasta hän kuuli töidensä kautta jo kokeiluhankkeen kehittämisvaiheessa ja kiinnostui jo silloin toiminnasta.

Metsässä luonnontilaisuus on Joukon mielestä kaikkein hienointa. Vanhan metsän jylhyys ja erilaisuus koskettaa Joukoa ja herättää kunnioitusta. Hän haluaa, että metsissä säilyy luonnontilaisia kohteita, joissa luonnon monimuotoisuus pääsee esille ja eläimet ja kasvit pystyvät sitä hyödyntämään. Tilan vanhoihin metsiin Joukolle on muodostunut tunnesiteitä, ja niiden hakkaaminen tuntuu aina pahalta. Hän ei osaa sen paremmin eritellä tunteitaan mutta nuorempia metsiä vaan on helpompi käsitellä. Vanhoissa koskemattomissa metsissä näkyy miten puut ovat olleet siellä kauan ja miten käy kun vanhat kaatuvat ja lahoavat ja uusia kasvaa tilalla; miten elämä kulkee eteenpäin.

Jouko on jättänyt tilaltaan joitain kohteita käsittelemättä. Muutama vuosi sitten hän perusti tilalleen viiden hehtaarin kokoisen yksityisen suojelualueen. Alue oli merkitty kaavoitukseen suojelualueeksi, ja Joukolla oli mahdollisuus myydä alue valtiolle tai perustaa yksityinen suojelualue. Alue oli vanhoja tilan maita eikä Jouko halunnut luopua siitä, joten hän päätyi yksityisen suojelualueen perustamiseen. Korvaukseen hän oli tyytyväinen.

Joukon mielestä luonnonarvokauppa mahdollistaa alueiden suojelun. Itse hän ei olisi taloudellisista syistä pystynyt jättämään yli 20 hehtaaria talouskäytön ulkopuolella ilman korvausta. Jouko uskoo, että useat metsänomistajat ovat pohjimmiltaan myös vähän luonnonsuojelijoita ja ovat säilyttäneet käsittelemättömiä alueita metsissään. Useat alueet ovat ensin jostain syystä jääneet hoitamatta ja sen jälkeen niitä on säilytetty koskemattomina; siitä on muodostunut melkein kuin perinne tai tapa. Kohteista ei kuitenkaan uskalleta puhua ääneen pakkosuojelun pelossa. Natura on opettanut pysymään hiljaa mahdollisista suojelukohteista, koska seuraukset saattavat olla omistajalle

hyvinkin tappiollisia. Joukon mielestä yhteiskunnan tulisi maksaa omistajalle korvausta, tai enneminkin palkkiota siitä, että omistaja on jo säilyttänyt hienon kohteen eikä päinvastoin rankaista siitä.

Joukon mielestä monikaan ei tee luonnonarvokauppaa rahan takia, vaan muut syyt painavat päätöstä tehdessä. Jos raha olisi tärkein syy, alue luultavimmin hakattaisiin, koska silloin siitä saatava tulo olisi suurempi. Hinnalla on kuitenkin merkitystä, se kannustaa ja motivoi ja ilman sitä moni sopimus jäisi tekemättä. Korvauksen suuruus on Joukon mielestä kohtuullinen, vaikka kasvavasta kuusikosta saisi saada enemmänkin. Kaikkea ei kuitenkaan voi rahalla mitata.

Suojelutarkoituksen lisäksi metsillä on Joukolle myös taloudellista merkitystä. Hän on hakkauttanut metsiänsä melko säännöllisesti ja kauppojen koko on vaihdellut 100–200 kuution välillä. Harvennukset Jouko on pyrkinyt tekemään itse mutta päätehakkuut on myyty suoraan firmalle. Hakkuita on tehty metsänhoidollisin perustein mutta myös rahantarpeen vuoksi. Jouko on myös ostanut pari metsäpalsta tilan läheisyydestä. Suojelualueidenkin jättämisessä Joukolla on ajatus niiden mahdollisesta taloudellisesta hyödyntämisestä tulevaisuudessa. Peltojen merkitys EU-Suomessa vähenee ja metsien merkitys korostuu, jolloin muun muassa ekomatkailu voisi olla harkittava vaihtoehto metsien käytölle.

Töiden lisäksi myös Joukon harrastukset liittyvät läheisesti luontoon ja metsiin. Hän metsästää ja harrastaa luontokuvausta. Metsä on Joukolle rauhoittumis- ja oppimispaikka, jossa voi rentoutua arjen kiireiltä. Suojelemalla osan tilastaan hän toivoo, että tuleville sukupolville jää hienoja koskemattomia alueita ja uskoo, että hekin arvostavat ja hoitavat niitä sen mukaisesti. Metsä on Joukolle taloudellisesti tärkeä mutta myös henkinen rikkaus, jonka hän toivoo säilyvän myös lapsilleen.

Koskemattoman luonnon suojele –tyypissä on nähtävissä muita edellä esiteltyjä tyyppejä enemmän myös biosentrisiä eli luontokeskeisiä piirteitä. Esimerkin Joukon mielestä luonnolla ja sen eläimillä ja kasveilla on oikeus olemassaoloon ja niiden säilymistä on edistettävä. (Vrt. Pietarinen 1987; 1992; 2000.) Täysin luonnon ehdoilla ei *koskemattoman luonnon suojele* –tyypin metsänomistajat kuitenkaan toimi, sillä metsä on kuitenkin myös tulonlähde ja toinen maatalouden tukipilareista. Metsänomistajalle, luonto on resurssi ja metsää hyödynnetään taloudellisesti. Onpa esimerkin Joukolla käväissyt mielessä myös suojelualueiden taloudellinen hyödyntäminen. EU:n myötä maatalouden asema on huonontunut ja kilpailu kiristynyt.

Maaseutu näyttäytyykin ristiriitaisten intressien kenttänä ja kiistojen kohteena (vrt. Dominy 1997).

Monet jäljellä olevista maa- ja metsätiloista ovat myös vanhoja sukutiloja. Vaikka maataloudesta on luovuttu ja usein myös muutettu kaupunkeihin asumaan, vapaa-ajan viettopaikkoina sukutiloja vaalitaan useissa perheissä. Tunnesiteet voivat olla yksi syy miksi suojelukohteiden lunastaminen valtiolle tuntuu omistajasta niin vaikealta. Esimerkin Jouko ei halunnut myydä suojelualueeksi merkittyä aluetta valtiolle vaan mieluummin piti alueen itsellään ja teki siitä yksityisen suojelualueen, vaikka se näin jäikin talouskäytön ulkopuolelle. Taloudellisten arvojen rinnalla omistajan suhdetta maahan määrittääkin sukumaan ”pyhyiden” idea. Ennen maan ja perheen välisen tuotantosuhteen uusintaminen oli perusta perheviljelmätyyppisen maatilatalouden toiminnan jatkumiselle. Maa saattoi olla kirjaimellisesti kansalaissodan aikaan verellä lunastettua tai esivanhempien raivaamaa maata 1500-luvulta. On selvää, että tällaiseen tilaan liittyy tunnesiteitä ja historiallisia merkityksiä ja ne halutaan siirtää myös seuraavalle sukupolvelle. (Silvasti 2001.)

Esimerkin Joukon mukaan suojelun pitäisi olla omistajalle hyvä asia, eikä niinkään taloudellinen rasite. Yhteiskunnan olisi annettava omistajalle tunnustusta siitä, että hän on jättänyt hienoja alueita käsittelemättä. Myös Silvastin (2001, 259–260) tutkimuksessa omistajan mielipide oli, että tulon saanti suojelusta on parempi menetelmä ja sillä saataisiin paremmin tulosta aikaiseksi kuin pakolla. Varsinkin niille, joilla maa- ja metsätalous ovat pääasialliset tulonlähteet, korvauksen maksaminen suojelusta voisi olla toivottu malli.

Esimerkin Jouko oli miettinyt tilan tulevaisuutta EU-Suomessa, jossa maatalouden merkitys hänen mukaansa vähenee kilpailun kiristymisen myötä. Suuret yksiköt valtaavat alaa pienempien väistyessä. Maatalouselinkeinon harjoittaminen ei Joukon mielestä ole enää tulevaisuudessa kannattavaa, ja tämän vuoksi onkin parempi etsiä uusia elinkeinomuotoja. Joukolla oli ajatus ekomatkailusta mutta myös muunlainen maiseman- ja luonnonhoitajan tai ympäristöpalveluiden tarjoajan rooli voi olla tulevaisuudessa mahdollinen ainakin osalle viljelijöistä ja metsänomistajista.

6.2.3 Yhteenvedo kulttuuriryhmästä

Kulttuuriryhmässä metsän taloudellinen hyödyntäminen ei ole niin vahvassa roolissa kuin hyötyryhmällä. Taloudellinen intressi ei yksin johda toimintaa, vaan myös muut intressit kuten virkistyskäyttö ja aineettomat arvot vaikuttavat käyttäytymiseen. Varsinkin *koskemattoman luonnon suojelu* –tyypissä biosentriset asenteet vaikuttavat metsänomistajan toimintaan. Kulttuuriryhmässä luonnonsuojelu nähdään positiivisemmassa valossa kuin hyötyryhmässä.

Suojelun ei ajatella vaarantavan metsän käyttöä vaan se nähdään enemmänkin mahdollisuutena kuin uhkana. Molemmat kulttuuriryhmän tyypit ovat kiinnostuneita luonnon toiminnasta, ja luonto antaa heille myös oppimisen ja kehittymisen mahdollisuuksia. Myös omaan osallistumiseen suhtaudutaan myönteisemmin. Molemmat kulttuuriryhmän tyypit ovat potentiaalisia luonnonarvokauppaan osallistujia, *luonnon seuraaminen* –tyyppi voisi osallistua pienten maisemallisesti kiinnostavien alueiden suojeluun ja *koskemattoman luonnon suojelu* –tyyppi myös suurempien alueiden suojeluun. Suojelualueiden jättäminen olisi ehkä mahdollista ilman korvaustakin mutta korvauksen avulla alueiden määrä ja koko voivat olla suurempia. Tiedolliset resurssit ovat näillä aktiivisilla metsänomistajilla hyvät ajatellen osallistumista luonnonarvokauppaan. Tarvittaessa he osaavat etsiä tietoa käsiinsä ja heillä on myös kapasiteettia käyttää tietoa hyväkseen.

Metsän omistaminen on molemmille tyypeille tärkeää ja vanhoista suvun maista ei haluta luopua suojelutarkoituksiinkaan. Luonnonarvokaupassa kohtaakin aiempaa paremmin juuri näiden tyyppien vaatimukset vapaaehtoisesta ja omistusoikeuden säilyttävästä suojelumenetelmästä.

7 LUONNONARVOKAUPPASOPIMUS METSÄNOMISTAJAN NÄKÖKULMASTA

Esittelen tässä kappaleessa luonnonarvokaupan sopimusprosessia ja sopimusehtoja metsänomistajan näkökulmasta. Tarkastelen myös metsänomistajien näkemyksiä hyöty- ja kulttuuriryhmästä käsin. Olen poiminut katkelmia haastatteluista elävöittämään sopimusehtojen kuvausta. #H on haastattelijan puhetta ja #M on metsänomistajan puhetta. Katkelman lopussa on kerrottu haastateltavan sukupuoli ja mihin ryhmään ja tyyppiin kyseinen haastateltava kuuluu.

7.1 Luonnonarvokaupan tiedotus

Metsänomistajien osallistumisen kannalta tiedotus luonnonarvokaupasta oli erittäin oleellista. Jotta metsänomistajat itse esittäisivät kohteitaan suojeluun, heillä tulee olla tarpeeksi tietoa luonnonarvokaupan perusideasta sekä toimintaperiaatteista. Tiedottamisen on myönnetty olevan yksi suomalaisten luonnonsuojeluohjelmien toimeenpanon ongelmakohdista. Tiedottamisen puutteellisuus ja monimutkaisuus ovat olleet esimerkiksi Natura 2000 –suojeluverkoston toimeenpanon heikko kohta. Suojeluohjelmien suunnitteluvaiheessa maanomistajat eivät ole saaneet henkilökohtaista tiedotusta, vaan heidän on pitänyt itse onkia tiedot useimmiten yleisiltä ilmoitustauluilta tai osallistumalla järjestettäviin tiedotustilaisuuksiin. Maanomistajien on oletettu olevan itse aktiivisia, jolloin passiivisempien maanomistajien tiedonsaanti on ollut heikkoa. Jos omistajille tiedotettaisiin alusta alkaen ja heillä olisi mahdollisuus osallistua suunnitteluun, suojelun mahdollisuudet onnistua olisivat huomattavasti paremmat. (Vehkala & Vainio 2000, 89–98.)

Luonnonarvokaupan osalta voitaneen sanoa, että tiedotuksessa onnistuttiin paikallisesti hyvin. Keskustelut ohjelmasta oli aloitettu jo varhain ennen kokeiluhankkeen aloittamista. Tiedotus, itse kokeiluhankkeesta, tapahtui lähinnä paikallislehtien ja -radion välityksellä. Haastattelujen perusteella tiedotus olikin tavoittanut suurimman osan satakuntalaisista metsänomistajista ja suurin osa sitä mieltä, että tietoa sai riittävästi ja helposti.

#H: Miten tästä asiasta teidän mielestä tiedotettiin täällä, että saiko siitä tarpeeksi tietoa?

#M: Kyllä ihan alko olla vähän liikaakin, se on ny pikkusen taas rauhattunu, et se menee helposti yli, et sitä tuli kyllä ihan älyttömästi sitä tietoa joka puolelta. (Mies, kulttuuriryhmä, koskemattoman luonnon suojelu)

Sekä hyöty- että kulttuuriryhmässä oli useita metsänomistajia, jotka olivat aktiivisesti mukana metsäasioissa joko työn tai harrastusten puolesta. He saivat tietoa luonnonarvokaupasta jo hyvin varhaisessa vaiheessa ja olivat välittäneet tietoa myös eteenpäin.

Vaikka tieto oli paikallisesti saavuttanut metsänomistajat hyvin, se ei kuitenkaan ollut levinnyt Satakunnan aluetta laajemmalle. Mikkelin haastateltavista kukaan ei tiennyt asiasta nimeä enempää ja tiedon saantikin oli ollut vaikeaa, eivätkä haastateltavat löytäneet sitä, vaikka etsivät.

7.2 Luonnonarvokaupan sopimusprosessi

Haastateltavista suurin osa oli itse ottanut yhteyttä metsäkeskukseen ja luonnonarvokaupan yhteyshenkilöön Leena Gustafssoniin, joka koettiin metsänomistajien mielestä helposti lähestyttäväksi metsäalan asiantuntijaksi. Kahdelle haastateltavalle metsänhoitoyhdistyksen ja metsäkeskuksen neuvoja oli ehdottanut luonnonarvokauppaan osallistumista. Useimpien mielestä metsäammattilaisten tulisikin informoida metsänomistajaa, jos he huomaavat omistajan tilalla mahdollisia luonnonarvokauppakohteita. Metsänomistajan on kuitenkin saatava itse päättää haluaako hän lähteä mukaan vai ei.

#M: Se (metsänhoitoyhdistys) on minust ainoa tietotie minkä kautta metsänomistaja sais tietoo, et hänel on sellasta... (Mies, hyötyryhmä, erikoisuuksien suojele)

Yhteydenoton jälkeen Leena Gustafsson oli lähettänyt ilmoituslomakkeen ja tullut myöhemmin arvioimaan kohdetta. Aineiston kohteita ei oltu käsitelty nykyisten omistajien aikana lainkaan. Osa kohteista oli kuitenkin siirtynyt nykyisille omistajille vasta lähiaikoina, mutta nykyisten omistajien tiedossa ei ollut, että kohteilla olisi tehty metsänhoidollisia toimenpiteitä. Suurin osa kohteista oli saanut olla viimeiset 30 vuotta luonnontilassa. Arvioinnin jälkeen omistajalle oli useimmissa tapauksissa esitetty hintatarjous, koska omistaja ei ollut osannut itse ehdottaa hintaa kohteelle. Neuvotteluvaraa ei ollut paljon ja useimmissa tapauksissa tarjous oli se hinta, jolla sopimus tehtiin. Vain muutamissa tapauksissa hintaa muutettiin hieman omistajan toiveesta.

7.3 Luonnonarvokaupan sopimusehdot

Hyöty- ja kulttuuriryhmän välillä ei ollut nähtävissä eroja tyytyväisyydessä palkkion suuruuteen. Ne omistajat, joiden kohteet olivat vähäpuustoisia tai olivat muuten

metsätalouskäytön ulkopuolella, olivat useimmin tyytyväisiä saamaansa korvaukseen. Ne joiden kohde olisi ollut metsätaloudellisesti arvokas, olisivat halunneet suuremman korvauksen. Kaksi hyötyryhmän metsänomistajaa olisi ollut valmis tekemään luonnonarvokauppasopimuksen alhaisemmallakin hinnalla ja oli yllätynyt korvauksen suuruudesta. Hyötyryhmässä oli kuitenkin nähtävissä enemmän taloudellista pohdintaa korvauksen suuruudesta.

#H: Mulla olisi tällainen esimerkki, että teillä olisi metsässä kohde, joka olisi jostain syystä jäänyt hoitamatta ja sinne olisi syntynyt lahoppuuta. Kohde olisi uudistuskypsää sekamettää, jossa olisi lahonneita pysty ja maapuita ja siellä voisi olla lahovikaisuutta jossain kuusissa. Jos tällaisen kohteen suojelemisesta saisi 200–250 euroa hehtaarilta vuodessa, seuraavan kymmenen vuoden ajan, niin hyväksyisittekö tällaisen sopimuksen?

#M: Joo kymmenen vuotta tekis kaks ja puol tuhatta euroo. No tota, se on vanhaa metsää ja se ei tuota sillä tavalla varmaankaan enää. Se on sen tyyppistä metsää, et se on jo kasvun kasvanut ja se täytyy uudistaa, et siinä saatat vuosittainen tuotto nousemaan. Kyl se on tommonen, mä sanosin, et se on varmasti tommonen minimi, et se saattaa juuri korvata sen vuosittaisen tuoton. Et se on kyllä minimi. Voi olla että sen hyväksys. Sanotaan että 70 % hyväksysin ja 30 % ei, et sen verran varausta.

#H: Minkä takia se 30 %:a varausta?

#M: Se sen takia, et se pitäis tarkemmin laskea se taloudellinen hävikki, se kasvu siinä. Et kun ei tarkemmin tunne sitä aluetta ni pitäis tietysti katsoo se. Mullakin on se vuosittainen kasvu sitä luokkaa, se tuottaa vuodessa, hyvä vuos sen kaksataa euroo ja jos on valmis sitten sen jättämään lompakosta pois ni se on vaan sitten korvaus siitä. (Mies, hyötyryhmä, metsä tulonlähteenä)

#M ...jos aattelis et verotus olis ihan, jos verotus muuttus ni en suostus, eli jos mä pystysin verovapaasti sen tai nyt pinta-alaverossa myymään ni en suostus, koska se vero-osuus on merkittävä. Mut jos mä oisin myyntiverotuksessa, mä oisin ennen yhdeksäskykolme vuotta ostanu, et mulla ei olis sitä metsävähennystä siinä, ni kyl mä sit suostusin. Siin voi aika iso vahinkokin tulla tommoses. (Mies, hyötyryhmä, metsä tulonlähteenä)

Vaikka kulttuuriryhmässäkin pohdittiin sopimuksen taloudellisia vaikutuksia, siellä mietittiin enemmän myös muita suojelun perusteita.

#M: Ja kukaa näitä ei jätä ellei tämmöstä luonnonarvokauppa mahdollisuutta ole, vaikka niiku mä sanoin, se korvaus ei oo suinkaan suuri, jonkun mielestä se saattaa olla suuri mutta joka tämmösen tekee, luonnonarvokaupan, ni se ei sitä koskaan taloudellisista syistä tee. Jos on taloudellisest syyt semmoset, et se täytys hakata välttämättä ni se ei tee luonnonarvokauppaa. Itellä pitää olla se halu, muuten siitä ei tuu mitään. (Mies, kulttuuriryhmä, luonnon seuraaminen)

#M: Se on vähän semmonen sitte et, jos siinä ne muut syyt painaa, ettei sitä halua hakata, ni sit se tehdään... (Mies, kulttuuriryhmä, koskemattoman luonnon suojele)

Kummassakin ryhmässä metsäkeskusta pidettiin yleisesti hyvänä hinnan määrittäjänä. Metsänomistajien mielestä metsäkeskuksesta löytyy asiantuntemusta ja se on tarpeeksi etäinen ollakseen puolueeton toimija. Eräät metsänomistajat kuitenkin kritisoivat toiminnan yksipuolisuutta ja neuvottelumahdollisuuksien vähäisyyttä. Hinnan määräytymisen pitäisi omistajien mielestä olla enemmän yhteinen neuvottelukysymys. Moni oli kuitenkin sitä mieltä, että näin kokeiluhankkeen alussa on kuitenkin hyvä olla jokin linja ja taso, josta lähdetään liikkeelle. Metsänhoitoyhdistyksen ajateltiin ajavan liikaa metsänomistajan etuja ja ympäristökeskus tuntui olevan metsänomistajille melko tuntematon viranomais. Vaikka ympäristökeskus oli toinen sopimusviranomais, metsänomistajat eivät kuitenkaan nähneet luonnonarvokaupan toimintaa luonnonsuojelu- tai ympäristöviranomaisen tehtävänä. Metsänhoitoyhdistyksen tai metsäkeskuksen ammattilaisten ajateltiin olevan vastuussa tiedottamisesta, kohteiden valinnasta ja sopimusten teosta, ympäristökeskuksen jäädessä lähinnä rahoittajan rooliin. Muutamit metsänomistajat olisivat jopa kieltäytyneet sopimuksen teosta, jos he olisivat joutuneet tekemään sen ympäristökeskuksen kanssa. Ympäristöviranomaiset nähtiin edelleen jonkinlaisena uhkakuvana ja metsäammattilaisten uskottiin ajavan enemmän metsänomistajien etuja.

Luonnonarvokaupan kokeiluhankkeen alkuvaiheessa kaikki sopimukset tehtiin 10 vuodeksi ja useimpien mielestä se oli hyvä aika. Haastateltavien mukaan 10 vuotta on aika, jonka pystyy vielä kuvittelemaan mielessään ja sillä on jo vaikutusta luonnossakin. Kaksi haastateltavaa olisi halunnut lyhyemmän sopimuksen mutta alle 10 vuotta ajateltiin kuitenkin olevan liian lyhyt aika, jotta sillä olisi merkitystä luonnon kannalta. Myös omaa ikäänsä ajatellen, useat metsänomistajat pitivät 10 vuotta hyvänä. He uskoivat tilanpidon jatkuvan vielä sen ajan yli, eivätkä he olisi halunneet tehdä päätöksiä jälkipolvien puolesta. Pidemmät sopimukset tuntuivat myös kuin joutuisi luopumaan alueesta kokonaan. Moni haastateltavista olisi kuitenkin halunnut tehdä pidemmän kuin 10 vuoden sopimuksen. Pidempien sopimusten haluttavuus vaihteli 25

vuodesta jopa sataan vuoteen. Haastateltavien mielestä pidemmät sopimukset olisivat jatkuvuuden ja luonnon kannalta parempia, mutta myös suurempien korvausten saaminen sai maininnan osakseen.

Sopimusten määräaikaaisuuteen suurin osa haastateltavista oli tyytyväisiä. Määräaikaisuus takasi sen, että omistajalle jäi mahdollisuus päättää itse tilan asioista tulevaisuudessakin. Määräaikaaisuutta pidettiin parempana myös sen vuoksi, että kaikilla kohteilla ei voitu olla varmoja siitä, että kohde on olemassa 10 vuoden jälkeenkin. Jos luonnonarvot kohteella ovat vähentyneet ratkaisevasti, ei suojelua ole enää mielekäästä jatkaa. Määräaikaiset sopimukset eivät myöskään sido tulevia sukupolvia. Eräät haastateltavat olettivat myös korvausten olevan suurempia määräaikaississa sopimuksissa kuin lopullisissa suojelusopimuksissa. Aivan kaikki eivät kuitenkaan olleet täysin määräaikaaisuuden kannalla vaan pari haastateltavaa halusi arvioida tapauskohtaisesti olisiko lopullinen vai määräaikainen sopimus taloudelliselta kannalta parempi ja tehdä päätöksensä sen perusteella.

Luonnonarvokaupassa korvaus maksetaan heti sopimuksen teon jälkeen kertasummana. Kaikki vastaajat olivat sitä mieltä, että raha korvauksen muotona on paras mahdollinen. Se on selvä ja yksiselitteinen.

*#M: No kyl raha on selvä korvausperuste, et en usko, et se muuta vois olla.
Raha yleensä kaikille hyvää tekee.* (Mies, hyötyryhmä, erikoisuuksien suojelu)

*#M: No se on kuitenkin, kun raha on aika hyvä konsultti, se on vanha totuus.
(Mies, kulttuuriryhmä, koskemattoman luonnon suojelu)*

Vaikka kaikki pitivät rahaa hyvänä korvausmuotona, osa oli valmis harkitsemaan myös muita maksutapoja, jos niitä esitettäisiin. Jos kyseessä olisi ollut lopullinen suojelu, niin silloin myös vaihtomaata pidettiin hyvänä vaihtoehtona.

Rahan saaminen kerralla sai metsänomistajan tuntemaan, että hän oli jotain tehnytkin ja sai siitä palkkiota. Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että kerralla tapahtuva maksaminen olikin paras käytäntö. Kerralla maksettava korvaus tuntui myös lähes samalta kuin puunmyynnistä saatava maksu, ja sen oletettiin olevan myös hallinnollisesti helpompaa.

#M ...maksetaan kerral kaikki ni kyl se hyvä systeemi on. Et jos sitä ruvetaan vuosittain muutamia kymmeniä tai satoi euroi maksamaan ni se tuntuu saajan puolel, et ei sillä ole merkitystä. Et nyt kun sen saa kerral, ni sil vois sit jonkun rahareijän paikata. (Mies, hyötyryhmä, erikoisuuksien suojelu)

#M: Sillo se metsänomistaja voi sil menetetyllä tulolla, se voi jotain tehdä sil summalla minkä se saa. Ja kuitenkin kun sä jostain luovut, niin onhan siin hyvä, et tuntee, että jotain saikin. Ja si, jos pienii tippoi tulee vuosittain, ni se on jo hallinnollisestikin hankalaa, et sun pitää satoi pienii summii. (Mies, kulttuuriryhmä, koskemattoman luonnon suojelu)

Kertamaksun yleisestä haluttavuudesta kertoo myös se, että metsälain erityisen tärkeitten elinympäristöjen suojelua on kritisoitu siitä, että siitä maksettava ympäristötuki, maksetaan kolmessa osassa (Ympäristöministeriö 2002). Ympäristötuki maksetaan metsänomistajalle kolmessa erässä, joista viimeinen 20 vuoden kuluttua sopimuksen tekemisestä. Keskimääräinen suomalainen metsänomistaja on viimeisen korvauserän saadessaan liki 80-vuotias. Tähän epäkohtaan kiinnitettiin huomiota valtioneuvoston periaatepäätöksessä. (MTK 2002.)

Kertamaksun suosiosta huolimatta vajaa puolet vastaajista oli sitä mieltä, että vuosittainen korvaus olisi parempi tapa. Vuosittainen korvaus muistuttaisi suojelusta paremmin ja sallisi helpommin myös sopimuksen katkaisemisen, koska silloin jäljelle jääviä korvauksia ei tarvitsisi maksaa takaisin. Myös epäilyt korvauksen vaikutuksesta verotukseen puolsivat vuosittaista maksamista. Tässä kohdin mikkeliäiset metsänomistajat erosivat satakuntalaisista, sillä suurin osa heistä oli vuosittaisen maksamisen kannalla. Uskon, että tähän oli osasyynä se, että satakuntalaiset vertasivat sopimusta mikkeliäisiä enemmän puunmyyntiin. Eräille haastateltaville maksutavalla ei ollut merkitystä.

Luonnonarvokauppasopimus on mahdollista purkaa kesken sopimuskauden tietyin ehdoin. Metsänomistajien mielestä purkumahdollisuus tekee luonnonarvokaupasta joustavamman verrattuna muihin suojelumenetelmiin. Suurin osa haastateltavista piti purkamismahdollisuuden olemassaoloa hyvänä, vaikka eivät uskoneet sitä itse tarvitsevan. Purkumahdollisuutta puolusteltiin sillä, että yllättävien asioiden ilmestyessä kohde olisi mahdollista muuttaa tarvittaessa rahaksi. Perusajatus kuitenkin on, että sopimusta ei tarvitse purkaa ja perustelut purkamiselle pitää olla riittävät. Purkumahdollisuus on myös metsäkeskuksen etujen mukaista, jos metsänomistaja käyttää kohdetta luonnonarvokaupan säännösten vastaisesti. Vaikka purkumahdollisuutta puolustettiin yleisesti, osa haastateltavista oli sitä mieltä, että sitä ei tarvitsisi olla. Asia pitäisi olla jo alussa niin loppuun asti mietitty, että purkaminen ei edes voisi tulla ajankohtaiseksi.

Jos omistaja vaihtuisi kesken sopimuskauden, suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että sopimuksen tulisi jatkua, mutta melkein yhtä moni halusi sopimuksen purkautuvan. Uusi omistaja voi suhtautua luonnonsuojeluun eri tavalla, jolloin sopimus voi vaikeuttaa tilan

myyntiä. Toisaalta sopimus voisi olla myös tilaan kuuluva rasite, eikä sitä tarvitsisi purkaa ostohetkellekään, se vaan huomioitaisiin kaupanteossa. Eräiden vastaajien mielestä uusi omistaja saisi päättää, purkautuuko sopimus vai ei. Nykyisten ehtojen mukaan kestävän metsätalouden rahoituslain 19a. §:n mukaiset sopimukset ovat voimassa, vaikka kohteena oleva alue siirtyy uudelle omistajalle. Uudella omistajalla on kuitenkin oikeus irtisanoa sopimus kuuden kuukauden kuluessa omistusoikeuden siirtymisestä. Luonnonsuojelulain 29. §:n mukaiset sopimukset pysyvät voimassa, vaikka tila siirtyisi uudelle omistajalle. (Kirjallinen tiedonanto, Lounais-Suomen metsäkeskus 3.11.2004.)

Luonnonarvokaupan sopimusehtojen mukaan suojellut kohteet rauhoitetaan täysin sopimuskauden ajaksi. Osalla kohteista voidaan sallia luonnonarvojen lisäämistä pienimuotoisin toimenpitein. Suurin osa haastateltavista oli valmis hyväksymään kohteiden rauhoituksen kokonaan. Kummastakin ryhmästä, sekä hyöty- että kulttuuriryhmästä löytyi kuitenkin myös niitä metsänomistajia, joiden mielestä kohteilla tulisi sallia joitain toimenpiteitä kuten kaatuneiden puiden korjaamista. Osa halusi myös harventaa kasvanutta taimikkoa sopimuskauden jälkeen, vaikka ajattelikin jatkavansa sopimusta.

Allekirjoitettuaan luonnonarvokauppasopimuksen haastatellut metsänomistajat olivat suhteellisen tyytyväisiä tekemiinsä sopimuksiin. Vaikka osa olisi kaivannut hieman korkeampia korvauksia ja osa olisi halunnut enemmän neuvotteluja sopimuksen teon aikana, sopimuksia pidettiin onnistuneina.

Kaikki luonnonarvokauppasopimuksen jo tehneet metsänomistajat olivat valmiita jatkamaan sopimuksia sopimuskauden päättyessä. Silloin pidettäisiin uudet neuvottelut ja ajanmukaistettaisiin sopimuksen ehdot ja tarkistettaisiin maksettava korvaus. Metsänomistajien puolelta toivottiin, että viranomaiset ottaisivat heihin yhteyttä sopimuskauden loppupuolella ja neuvottelut aloitettaisiin hyvissä ajoin, ennen vanhan sopimuksen päättymistä. Heiltä tuli myös ehdotuksia siitä, että sopimus jatkuisi automaattisesti seuraavankin sopimuskauden, ellei omistaja irtisanoisi sitä.

7.4 Luonnonarvokaupan vapaaehtoisuus

Haastateltujen metsänomistajien suhtautuminen luonnonarvokauppaan oli varsin positiivinen. Metsänomistajat arvostelivat muita tähän mennessä käytössä olleita suojelumenetelmiä niiden ylhäältä alas tulevasta ohjauksesta ja omistajan etujen laiminlyönneistä. Luonnonsuojelun taloudelliset kustannukset on aikaisemmin säilytetty yksin omistajan harteille ja suojelulla on siten ollut tilan arvoa laskeva vaikutus. Myös luonnonsuojelualueiden rajat on vedetty omistajia kuulematta ja neuvottelut ovat olleet vähäisiä.

Haastateltavien mukaan vapaaehtoisuuden merkitys suojelun onnistumisessa on suuri. Lähtökohtaisesti kaiken suojelun pitäisi perustua vapaaehtoisuuteen eikä omistajaa saisi pakottaa suojeluun.

#M: Kyl se on tää vapaaehtoisuus, et kyllä suomalainen isäntä on sellanen, et jos se pakotetaan johonkin ni se on muutosvastarinta heti, mut kun lähdetään neuvottelemaan tällaselta vapaaehtoselta pohjalta ni tilanne on vallan toinen. Tää on erinomainen juttu, tulee onnistumaan, olen ihan varma siitä. (Mies, hyötyryhmä, lisähyödyn tavoittelu)

#M: No se on varmaan, et vapaaehtosesti semmosen pistää mut jos joku olis tullu pakkopullan syöttämään ni mä en olis ainakaan periaatteen vuoks suojellu semmosta aluetta. (Mies, hyötyryhmä, erikoisuuksien suojelu)

#M: ...mun mielestä se asenne on sillo ihmisil ihan toinen, kun se perustuu vapaaehtoisuuteen, kun on kaks eri asiaa, et sun täytyy, taikka sä saat tehdä. (Mies, hyötyryhmä, erikoisuuksien suojelu)

Luonnonarvokaupan voi olettaa lisäävää suojelualueita 10 vuoden aikavälillä, koska aineiston perusteella puolet niistä metsänomistajista, jotka olivat tehneet luonnonarvokauppasopimuksen tai tarjoamassa kohteita siihen, ei olisi säilyttänyt kohdettaan, ainakaan kokonaan, luonnontilaisena ilman luonnonarvokauppasopimusta. Suurimmalla osalla näistä kohteista olisi suoritettu hakkuu. Osalla kohteista olisi tehty jotain pieniä toimenpiteitä, kuten vähäistä polttopuiden hakkausta, mutta muuten alue olisi säilynyt suhteellisen koskemattomana. Luonnonarvokauppasopimuksia teki kuitenkin myös sellaiset metsänomistajat, jotka olisivat säilyttäneet alueet muutoinkin, ilman sopimusta. Hyöty- ja kulttuuriryhmissä ei syntynyt eroja sen suhteen säilyisikö alue ilman sopimusta vai ei.

Metsänomistajat pitivät tärkeänä, että sopimuksen päättyessä omistaja on edelleen se, joka päättää sopimuksen jatkamisesta. Haastatteluissa nousi usein esiin pelko siitä, että kohteet otetaan pakkosuojeluun kymmenen vuoden kuluttua, vastoin omistajan tahtoa. Tämä asia arvelutti monia haastateltavia huolimatta siitä, olivatko he tehneet sopimuksen vai ei.

#M: No se on mun mielestäni ihan hyvä ajatus ja se on kokeilemisen arvonen juttu, mut ihan henkilökohtasella tasolla, ni tietyst siin tuli ensimmäiseks semmonen mieleen, että jos ne annetaan ja tavallaan maksetaan siitä, niin onko siinä se pelko, et kymmenen vuoden päästä ne otetaan niin sanottuun

pakkosuojeluun tai näin pois päin, jos maanomistaja ei enää haluakaan sitä.

(Nainen, hyötyryhmä, lisähyödyn tavoittelu)

Vastikään tapahtuneet valtakunnalliset eläkejärjestelyjen muutokset horjuttivat myös hieman luottamusta viranomaisiin. Omistajia mietitytti muutetaanko sopimuksen ehtoja kesken kauden ja tuleeko jotain lisämaksuja.

#M: No hiukan ku on tullu näitä luonnonsuojelu asioi välil kuulusteltua, vähän tulee semmonen olo, et kun menee antamaan pienen sormen ni menee koko käsi välis. Et mä toivosin, et nämä sopimukset mitkä on tehty nyt, ni ne pysyy näin ja jos jottai muutoksii tulee ni ne koskee uusii sopimuksii. (Mies, hyötyryhmä, lisähyödyn tavoittelu)

Luottamus suomalaiseen oikeusjärjestelmään ja sopimuspaperiin oli kuitenkin melko suuri, ja vaikka pakkosuojelusta puhuttiin, sitä ei nähty realistisena uhkakuvana, varsinkaan niiden metsänomistajien keskuudessa, jotka olivat jo tehneet sopimuksen.

Metsänomistajien mielestä luonnonarvokauppa sopii hyvin suomalaiseen metsänhoitoon ja metsätalouteen varsinkin nykypäivänä. Metsänomistusrakenteen nähtiin muuttuneen viime vuosina, ja samalla ovat muuttuneet metsään liittyvät arvotkin. Varsinkin naismetsänomistajien osuuden uskottiin kasvaneen ja heidän ajateltiin arvostavan miehiä enemmän metsän virkistyskäyttö- ja esteettisiä arvoja. Vaikka tavoitteet vaihtelevatkin omistajittain, yleistä on, että metsissä halutaan tuottaa ja hyödyntää monia erilaisia aineellisia ja aineettomia hyödykkeitä. (Vrt. Kangas & Kokko 2001.) Haastateltavien mielestä luonnonarvokauppa sopii suomalaiseen metsätalouteen myös sen vuoksi, että suurin osa Suomen metsistä on yksityisessä omistuksessa. Luonnonarvokaupassa omistaja huomioidaan aiempaa paremmin ja yhteiskunta ottaa vastuuta suojelun kustannuksista. Eräiden haastateltavien mukaan luonnonarvokauppa vaikuttaa myös metsäsektorin ympäristövaikutuksiin loiventamalla tehometsätaloutta. Sen avulla voidaan myös metsänomistajien keskuuteen levittää ympäristönsuojelullista näkökulmaa. Luonnonarvokaupan ansiosta metsiimme saadaan haastateltavien mukaan jäämään hienoja alueita, jotka voivat tulevaisuudessa olla arvokkaitakin. Metsätalouden tärkeyttä metsänomistajille kuvaa kuitenkin se, että luonnonarvokaupalla ei uskottu olevan suurta vaikutusta itse puuntuotantoon ja myös sen vuoksi se sopii hyvin osaksi suomalaista metsänhoitoa. Suojellut alueet ovat sen verran pieniä, että tehtaiden puuntarve saadaan jatkossakin tyydytettyä.

Kaiken kaikkiaan luonnonarvokaupan idea otettiin myönteisesti vastaan. Haastateltavat näkivät sen olevan parannusta aikaisempiin toimintamuotoihin ja sen toivottiin vaikuttavan positiivisesti

metsänomistajien ja viranomaisten välisiin suhteisiin. Metsänomistajien ja viranomaisten yhteistyö on useissa luonnonsuojelutapauksissa kangerrellut ja luonnonarvokaupan toivottiinkin antavan näkökantoja molemmille osapuolille ja vähentävän luonnonsuojeluvihaa metsänomistajien keskuudessa.

#M: ...mut varmaan ainakin luonnonsuojeluihmisiin ja luontoihmisiin ja näihin ni kai se jollain tavalla tämmönen sillanrakentaja on ja semmonen, et se luo tämmöstä yhteistoimintahenkeä ja et pystytään näkemään yhteisiä etuja. Et kun tosiaanki juur ollu maanomistajat ja metsäammattilaisetkin aikasemmin ne oli aika lailla eri huoneissa kun sit nämä luonnonsuojelijat. Et siin mielessä tämmönen yhteistoiminta ja tämmönen yhdes tehdään siinä on varmaan hedelmällisempää kun se, että nährään vaan vihollinen toisis. (Mies, hyötyryhmä, erikoisuuksien suojelu)

Vehkala ja Vainio (2000, 74) ovat tutkimuksessaan todenneet, että jos yhteistyö omistajan ja viranomaisen välillä sujuu kitkattomasti ja korvauksesta päästään molempia tyydyttävään lopputulokseen, suojeluun suhtaudutaan yleisesti ottaen myönteisemmin. Aineiston perusteella voidaan sanoa, että yhteistyö luonnonarvokaupan osalta oli sujunut hyvin ja todennäköisesti se on vaikuttanut myös yleiseen suhtautumiseen viranomaisia kohtaan. Sitä ei kuitenkaan tiedetä, mitä vaikutuksia luonnonarvokaupalla on ollut niiden metsänomistajien kohdalla, jotka eivät syystä tai toisesta tehneetkään luonnonarvokauppasopimusta, vaikka tarjosivat kohteita suojeluun. Onko vaikutus siis positiivista vain niiden omistajien kohdalla, jotka valitaan mukaan luonnonarvokauppaan vai ulottuuko positiivinen ilmapiiri myös muihin metsänomistajiin?

8 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Tässä tutkimuksessa selvitin, millä perusteilla metsänomistajat lähtevät tai jättävät lähtemättä mukaan luonnonarvokauppaan sekä millaisia sopimusehtoja metsänomistajat arvostavat. Luvussa kuusi esitin tyypittelyn avulla viisi erilaista metsänomistajatyyppeä. Tyypit olivat *metsä tulonlähteenä*, *erikoisuuksien suojele*, *lisähyödyn tavoittelu*, *luonnon seuraaminen* sekä *koskemattoman luonnon suojele*. Näiden tyyppien avulla vastasin kahteen ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni. Luonnonarvokauppaan osallistumista ei herättänyt niinkään halu suojella luontoa vaan pikemmin jonkinasteinen hyödyn tavoittelu. Luonnonarvokauppaan mukaan lähteneillä sattui olemaan sopivia kohteita, ja sopimus oli heille edullinen. Luonnonarvokaupasta saatu hyöty vaihteli metsänomistajatyypeittäin. Luontokeskeisiä asenteita löytyi aineistosta verrattain vähän, eikä niistä sen vuoksi muodostunut omaa ryhmäänsä. Uskonkin, että luontokeskeisille metsänomistajille, joita tämän tutkimuksen aineistossa ei esiintynyt, luonnonarvokauppa ei ole paras mahdollinen suojelumenetelmä ja että heidän tavoitteitaan vastaava menetelmä löytyy toisaalta, kuten yksityisen suojelualueen perustamisesta.

Luvussa seitsemän kerroin metsänomistajien näkemyksiä luonnonarvokaupan sopimusehdoista ja vastasin sillä kolmanteen tutkimuskysymykseeni. Tyypeistä muodostamieni ryhmien, hyötyryhmän ja kulttuuriryhmän, välille ei muodostunut suuria eroja toivotuissa sopimusehdoissa. Yksittäisissä ehdoissa oli eroavaisuuksia metsänomistajien kesken, joiden voinee sanoa johtuvan ennemmin metsänomistajien henkilökohtaisista mieltymyksistä kuin ryhmien välisistä eroista. Vapaaehtoisuus oli elinehto sopimuksen solmimiselle ja korvauksen suuruus vaikutti mukaan lähtemiseen ja tyytyväisyyteen. Hyvin tärkeää oli sopimuksen kokonaisuus ja metsänomistajien metsänkäytön intressien huomioiminen.

Seuraavassa luvussa käyn läpi niitä johtopäätöksiä, joita tutkimustuloksista on syntynyt. Sen jälkeen arvioin tutkimukseni luotettavuutta ja lopuksi esittelen vielä lyhyesti ideoita jatkotutkimuksiin.

8.1 Päätelmiä ja pohdintaa tutkimuksen tuloksista

Satakunnassa on luonnonarvokaupan myötä saatu esille latentti suojelumyönteisyys. Metsänomistajat ovat innostuneet ennen niin vältellystä aiheesta ja metsän suojeluarvoja katsotaan nyt uusin silmin. Metsäkeskuksen aktiivisen tiedottamisen myötä suojele on tuotu lähelle metsänomistajaa metsänomistajan hyväksymin keinoin. Esittelemilläni tyypeillä oli kaikilla omat preferenssinsä osallistua luonnonarvokauppaan, mutta kaikki olivat kuitenkin yhtä

mieltä siitä, että suojelusta on pääsääntöisesti maksettava korvausta. Ilman korvausta monet sopimuksista olisivat jääneet tekemättä. Suojellessaan alueen omistajat kokevat antavansa sen yhteiseen hyvään, jolloin yhteiskunnan on kannettava vastuu sen kustannuksista.

Esittelemäni tyypit lähtivät mukaan luonnonarvokauppaan, koska heille tarjoutui mahdollisuus hyötyä sopimuksesta. Tutkimuksen perusteella voi sanoa, että kukaan heistä ei lähtenyt mukaan puhtaasti luonnonsuojelullisista syistä. Omistajalla oli takana ajatus joko taloudellisesta hyötymisestä tai hyötymisestä muulla tavoin. Luonnon itseisarvoon perustuvaa suojelua ei tutkimuksessani tullut esille, vaikka joissain tyypeissä, kuten *luonnon seuraaminen* ja *koskemattoman luonnon suojelu* –tyypeissä, sen kaltaisia piirteitä ilmenikin. Luonnonarvokaupan voi sanoa sopivan hyvin metsäsektorilla aktiivisten metsänomistajien suojelumenetelmäksi.

Luonnonarvokaupan onnistumisessa tiedotuksen merkitys on suuri. Satakuntalaisten metsänomistajien tiedon tason voi sanoa nousseen luonnonsuojelun tarpeellisuudesta monimuotoisuuden säilyttämisessä sekä luonnonarvokaupan toimintatavoista. Suhtautuminen luonnonarvojen säilyttämiseen on muuttunut myönteisemmäksi, ja sen myötä metsänomistajat ovat itsekkin uskaltaneet keskustelemaan asiasta ja tuomaan kohteitaan esille. Mukaan on lähtenyt myös sellaisia metsänomistajia, jotka eivät aiemmin olleet lainkaan kiinnostuneita luonnonsuojelusta. Muutos toiminnan tasolla kertoo näiden metsänomistajien ympäristötietoisuuden muutoksesta, johon ulkoisella tiedolla on ollut suuri merkitys. Usean metsänomistajan yksityinen ympäristötietoisuus on tämän muutoksen myötä noussut julkiseksi. Tässä voidaan tietysti kyseenalaistaa näiden metsänomistajien muutoksen syvyys ja kysyä, miten paljon itse suojelun tarpeen tiedostaminen on vaikuttanut mukaan lähtemiseen vai onko ensisijaisena syynä ollut muiden hyötyjen tavoittelu. On syytä kyseenalaistaa myös suhtautumisen laajuus, eli onko suhtautuminen niin sanottuun perinteiseen luonnonsuojeluun muuttunut myönteisemmäksi. Tulosten perusteella näin ei ole käynyt vaan perinteiseen luonnonsuojeluun suhtaudutaan edelleen varauksellisesti.

Luonnonarvokauppaa on kritisoitu siitä, että se ei ole kustannustehokasta toimintaa ja se tulee yhteiskunnalle kalliimmaksi kuin alueiden ostaminen valtiolle ja lopullisten suojelualueiden perustaminen. Jos luonnonsuojelun yhteiskunnallinen ja etenkin paikallinen hyväksyttävyys kuitenkin kasvaa luonnonarvokaupan myötä, voi olla, että yhteiskunta on valmis maksamaan suojelusta enemmän yleisen suojeluilmapiirin parantamiseksi. Näin ajateltuna kustannustehokkuus on toisarvoinen asia. Markkinavetoisessa yhteiskunnassamme talouden rooli on kuitenkin suuri, ja kustannuksia ei voida olla ottamatta huomioon. Kustannuksien kasvun myötä myös luonnonarvokaupan poliittinen merkitys kasvaa ja siitä saattaa tulla eri puolueiden välisten poliittisten kamppailujen kohde.

Luonnonarvokaupan toiminta on painottunut metsäviranomaisten käsiin; metsäkeskus neuvottelee sopimukset ja hoitaa yhteydenpidon metsänomistajiin päin. Metsänomistajan kannalta tämä on otettu myönteisesti vastaan. Metsäviranomaisten oletetaan omaavan asiantuntemusta ja katsovan asioita myös metsänomistajan näkökulmasta. Tämän tutkimuksen pohjalta luonnonarvokaupan voi sanoa kokonaisuudessaan olevan enemmän metsäviranomaisten työkalu kuin ympäristö- tai luonnonsuojeluviranomaisten. Ympäristö- ja luonnonsuojeluviranomaiset ovat jääneet taka-alalle ja metsänomistajalle hieman etäiseksi ja tuntemattomaksi viranomaiseksi. Luonnonarvokaupalla suojellaan talousmetsien luonnonarvoja, metsätaloudessa tunnetuilla keinoilla. Kohteiden luonnonarvot arvioidaan lähes samalla tavoin kuin arvioidaan metsätalouskuvioden puun määrä hakkuita ajatellen. Tutkimuksen metsänomistajat myös vertasivat suojelusta saamaansa korvausta puun myyntiin. Sopimukset tehdään määräaikaikaisiksi, jolloin metsänomistajalle jää vielä optio kohteen mahdollisesta talouskäytöstä tulevaisuudessa, päätös suojelusta ei ole lopullinen. Luonnonarvokauppakohteita ei siis nähdä niinkään luonnonsuojeluna sen perinteisessä mielessä vaan pikemminkin metsätalouden yhtenä toimintamuotona. Niin kuin eräs haastateltavani asian ilmoitti, luonnonarvokaupalla voidaan ”loiventaa tehometsätaloutta”. Luonnonsuojelun kannalta olisi kuitenkin tärkeää, että myös ympäristö- ja luonnonsuojeluviranomaiset pääsisivät aktiivisesti osallistumaan luonnonarvokaupan toimintaan ja tuomaan metsänomistajan tietoisuuteen näkökulmia myös luonnonsuojelusta käsin eikä pelkästään metsätalouden näkökulmasta. Näin luonnonarvokauppa voisi toimia sillanrakentajana ennen niin jännittyneihin metsänomistajien ja ympäristö- sekä luonnonsuojeluviranomaisten väleihin.

Satakunnan alueella ympäristötietoisuuden voi sanoa muuttuneen paikallisesti. Tiedon taso on noussut, ja luonnonsuojelun henki on muuttunut myönteisemmäksi. Teoriaan perustuen voidaan sanoa, että Satakunnassa paikallinen kulttuuri on uudistunut ympäristötietoisuudessa tapahtuneen muutoksen myötä. Uusliberalistisesta näkökulmasta metsänomistajat ovat puolestaan oppineet näkemään puiden lisäksi myös metsänsä luontoarvot tulonlähteinä. Tulevaisuudessa metsä koostuneekin yhä enemmän erilaisista osista, joista voidaan käydä kauppaa.

Luonnonarvokaupalla yhtenä suojelun keinoista on hyvät mahdollisuudet menestyä, kunhan metsänomistajat ja myös luonnonsuojelun asiantuntijat otetaan tarpeeksi hyvin huomioon ja mukaan toimintaan. Tällä hetkellä toiminta on vielä hieman yksipuolista ja valmiiksi saneltua metsäviranomaisten puolelta. Toiminta yhteistyössä eri tahojen, metsä- ympäristö- ja metsänomistajatahojen, kesken on tarpeen luottamuksellisen ilmapiirin rakentamiseksi, luonnonsuojelun arvostuksen nostamiseksi sekä toteutuksen onnistumiseksi. Luonnonarvokaupan tulevaisuutta ajatellen on huomioitava myös Satakunnan ominaispiirteet, jotka eivät välttämättä vastaa muiden alueiden piirteitä. Luonnonarvokaupan levittämisessä

koko Suomeen tuleekin edetä harkitusti ja huomioida paikalliset olosuhteet riittävän hyvin. Näin luonnonarvokaupalla on mahdollisuudet ottaa paikkansa yhtenä tulevaisuuden suojelumenetelmistä.

8.2 Tutkimuksen arviointia

Tutkimuksen tulokset ovat aina riippuvaisia tutkijan kyvystä sekä objektiivisuudesta että subjektiivisuudesta kuten myös käytetystä teoriasta, menetelmistä ja aineistosta. Keräsin tutkimukseni aineiston haastattelemalla mikkeliiläisiä ja satakuntalaisia metsänomistajia ja valitsin tietoisesti muun muassa ammattinsa, metsän käytön ja sukupuolen suhteen erilaisia metsänomistajia. Mikkeliiläisten valinnalla halusin mahdollistaa myös sellaisten metsänomistajien mielipiteiden mukaan tuleminen, joilla ei vielä ollut henkilökohtaisia kokemuksia luonnonarvokaupasta ja tiedot siitä olivat vähäisemmät. Tarkoitukseni ei ollut verrata mikkeliiläisiä metsänomistajia satakuntalaisiin vaan tuoda heidän avullaan monipuolisempia näkemyksiä luonnonarvokaupasta. Mikkeliiläisten näkemykset luonnonarvokaupasta olivat kuitenkin vähäisiä ja siltä osin heidän valintansa ei ollut kovin onnistunut. Mikkeliiläisten haastatteluista sain kuitenkin aineistoa siitä, miten he metsänomistajina suhtautuvat muihin suojelumenetelmiin ja metsän talouskäyttöön ja pystyin hyödyntämään heidän näkemyksiään muodostaessani eri metsänomistajatyyppejä.

Aineistoa kerätessä selvisi myös, että useat haastateltavista olivat aktiivisia metsäasioissa ja useat olivat jo tehneet, vapaaehtoisesti tai viranomaisen kehotuksesta, jonkinlaisen suojelusopimuksen tilallaan. Vapaaehtoisia suojelusopimuksia tehneet metsänomistajat ovat todennäköisesti keskimääräistä innokkaampia ja kiinnostuneempia osallistumaan uusiin metsätoimenpiteisiin ja ovat tästä syystä teoreettisesti hyvin kiinnostava ryhmä. Myös se, että Satakunnassa haastatteleman metsänomistajat olivat aivan ensimmäisiä luonnonarvokauppaan osallistujia, voi kertoa tavallista metsänomistajaa kokeilunhaluisemmista ja osallistuvimmista metsänomistajista. Kenties aineiston valinnasta johtuvasta syystä tutkimuksen näkökulma on totuttua luonnonsuojelupuhetta positiivisempi.

8.3 Ideoita jatkotutkimuksiin

Vastaukset tutkimuskysymyksiini antavat näkökulmia metsänomistajien ympäristötietoisuuden toimintamuotoihin ja suhtautumiseen luonnonarvokauppaan. Tutkimuksen aineistosta nousi esiin se, että luonnonarvokauppa on otettu hyvin vastaan ja se on hyväksytty yhdeksi metsätalouden toimintamuodoksi. Luonnonsuojelun kannalta olisi kuitenkin arvokasta selvittää, millä tavoin ympäristö- ja luonnonsuojeluviranomaisten yhteistyötä metsäviranomaisten kanssa

voitaisiin lisätä, ja miten heitä saataisiin lähentymään metsänomistajiin päin? Jatkossa myös niiden metsänomistajien näkemysten tutkiminen, jotka ovat lähteneet mukaan luonnonarvokauppaan myöhemmässä vaiheessa, tuottaisi lisää ymmärrystä metsänomistajien tavoitteista ja kertoisi onko luonnonarvokauppaan lähteneiden metsänomistajien rakenne muuttunut hankkeen kuluessa.

Lähteet

Alasuutari, P. 1999. Laadullinen tutkimus. 3. painos. Vastapaino. Tampere.

Allardt, E. 1983. Sosiologia I. WSOY. Juva.

Anttonen, K. 2000. Metsän julkishyödykkeiden tarjonnan ohjauskeinot.

Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 795. Metsäntutkimuslaitos, Helsingin tutkimuskeskus.

Anttonen, V. 1994. Erä- ja metsäluonnon pyhyys. Teoksessa: Laaksonen, P. & Mettomäki, S-L. (toim.) 1994. Metsä ja metsänviljaa. Kalevalaseuran vuosikirja 73. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Raamattutalo. Helsinki.

Bliss, J. C. & Martin, A. J. 1989. Identifying NIPF management motivations with qualitative methods. Forest Science 35 No. 2, 601–622.

Bourdieu, P. 1986. The Forms of Capital. Teoksessa: Richardson, J.G. (ed.) 1986. Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. Greenwood Press, Westport Connecticut.

Creswell, J. W. 1994. Research design. Qualitative & quantitative approaches. Thousand Oaks: Sage.

Dominy, M. D. 1997. The Alpine Landscape in Australian Mythologies of Ecology and Nation. Teoksessa: Ching, B. & Creed, G. W. (eds.) 1997. Knowing your Place. Rural Identity and Cultural Hierarchy. New York, Routledge. 237–266.

Donner-Amnell, J. 1995. Puulla parempiin päiviin ja kestävään kehitykseen? – Metsäsektori suomalaisessa talous- ja ympäristökeskustelussa laman vuosina. Teoksessa: Massa, I. & Rahkonen, O. (toim.) 1995. Riskiyhteiskunnan talous. Suomen talouden ekologinen modernisaatio. Gaudeamus. Helsinki.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1999. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 3. painos. Vastapaino. Jyväskylä.

Faith, D. P., Garter, G., Cassis, G., Ferrier, S. & Wilkie, L. 2003. Complementarity, biodiversity viability analysis and policy-based algorithms for conservation. Environmental science and policy. Vol. 6 (3), 311-328.

Frank, G. & Müller, F. 2003. Voluntary approaches in protection of forests in Austria. *Environmental science and policy*. Vol. 6 (3), 261-269.

Gustafsson, L. & Nummi, T. 2004. Luonnonarvokauppa vuonna 2003. Luonnonarvokaupan kokeilun vuosiraportti.

Haapasalo, E. M. 2001. Landowners' Demand for Environmental Quality: A Case Study of Private Forest management in South-Eastern Finland. University of York Environment Department.

Hakila, R. 1996. Mistä tunnet sä luonnonystävän? *Luonnonsuojelija* 8/1996.

Hakila, R. 1997. Satakunnan luonnonsuojeluselvitys 1995–1998. Osaraportti I: Luonnontilan hallinnan opas. Satakuntaliitto, Sarja A: 235. Pori.

Hanski, I. 2003. Ekologinen arvio Suomen metsien suojelutarpeesta. Teoksessa: Harkki, S., Savola, K. & Walsh, M. (toim.) 2003. Palaako elävä metsä? – Metsiensuojelun tavoitteita 2000–luvun Suomessa. Birdlife Suomen julkaisuja No 5. Helsinki.

Harkki, S., Savola, K. & Walsh, M. (toim.) 2003. Palaako elävä metsä? – Metsiensuojelun tavoitteita 2000–luvun Suomessa. BirdLife Suomen julkaisuja No 5. Helsinki.

Heikkinen, R-L. & Laine, T. 1997. Tutkimuksen polulla. Teoksessa: Heikkinen, R-L. & Laine, T. (toim.) 1997. Hoitava kohtaaminen. Kirjayhtymä. Helsinki.

Heino, E. 2004. Ohjaus kestäväan kulutukseen ja tuotantoon Suomessa. Teoksessa: Maailman tila 2004. Raportti kehityksestä kohti kestäväan yhteiskuntaa. Worldwatch-instituutti. Gaudeamus. Helsinki.

Hellström, E. 1998. Ympäristöjärjestöt ovat uhka ja mahdollisuus. Teoksessa: Reunala, A., Tikkanen, I. & Åsvik, E. 1998. Vihreä valtakunta. Suomen metsäklusteri. Otava. Keuruu.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1988. Teemahaastattelu. 4. painos. Yliopistopaino. Helsinki.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino. Helsinki.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2001. Tutki ja kirjoita. 6.–7. painos. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

Horelli, L. & Kukkonen, H. 2002. Osallistuminen, ympäristö, vuoropuhelu. Teoksessa: Bäcklund, P., Häkli, J. & Schulman, H. (toim.) 2002. Osalliset ja osajat. Gaudeamus. Helsinki.

Häggman, B. (toim.) 2000. Metsäluonnonhoidon perusteet. 2. uudistettu painos. Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio. Helsinki.

Jokinen, A. 2001. Metsäammattilaisten dilemma: toiminta vahvistaa toimintaa vahvistavia instituutioita. Teoksessa: Haila, Y. & Jokinen, P. (toim.) 2001. Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka. Vastapaino. Jyväskylä.

Jokinen, M. 1997. Metsä, mieli ja kulttuuri. Sismäläisten metsänomistajien käsityksiä metsästä ja ympäristönsuojelusta. Helsingin yliopisto. Limnologian ja ympäristönsuojelun laitos. Pro gradu-tutkielma.

Jokinen, M. 1998. Metsänomistuksen kulttuuriset tekijät – metsänomistajien käsityksiä metsästä ja ympäristönsuojelusta. Metsätieteen aikakauskirja 4/1998. Metsäntutkimuslaitos.

Julkunen, E. & Kuusamo, A. 1987. Kansallis/omaisuus. Metsän mielikuvat isänmaallisissa lauluissa ja metsämainoksissa. Silva Fennica 21 (4), 351–361.

Jäppinen, J-P. 2000. Luonnonsuojelu ja ekologinen kestävyys Suomessa vuonna 2010 – lähtökohtia ja tavoitteita. Teoksessa: Saarinen, J., Jortikka, S. & Virtanen, E. (toim.) 2000. Luonto, matkailu ja luonnonsuojelu. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 760. Metsäntutkimuslaitos.

Järvikoski, T. 2001. Ympäristötietoisuuden käsitteestä ja ilmiöstä. Teoksessa: Jeronen, E. & Kaikkonen, M. (toim.) 2001. Ympäristötietoisuus: näkökulmia eri tieteenaloilta. Oulu.

Kangas, A. & Kangas, J. 2001. Metsien omistus Suomessa. Teoksessa: Kangas, J. & Kokko, A. (toim.) 2001. Metsän eri käyttömuotojen arvottaminen ja yhteensovittaminen. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 800. Metsäntutkimuslaitos, Kannuksen tutkimusasema.

Kangas, J. & Kokko, A. (toim.) 2001. Metsän eri käyttömuotojen arvottaminen ja yhteensovittaminen. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 800. Metsäntutkimuslaitos, Kannuksen tutkimusasema.

Kangas, J. & Naskali, A. 2001. Metsien käyttö ja merkitys nykyään Suomessa. Teoksessa: Kangas, J. & Kokko, A. (toim.) 2001. Metsän eri käyttömuotojen arvottaminen ja yhteensovittaminen. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 800. Metsäntutkimuslaitos, Kannuksen tutkimusasema.

Kangas, J. & Niemeläinen, P. 1995. Kansalaismielipide Suomen metsistä sekä niiden hoidosta ja käytöstä. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 561. Metsäntutkimuslaitos, Kannuksen tutkimusasema.

Kangas, J. & Niemeläinen, P. 1996. Opinion of Forest and the Public on Forest and Their Use in Finland. *Scandinavian Journal of Forest Research*. 11, 269–280.

Karjalainen, E. 2001. Maiseman havaitseminen, arviointi ja kokeminen. Teoksessa: Kangas, J. & Kokko, A. (toim.) 2001. Metsän eri käyttömuotojen arvottaminen ja yhteensovittaminen. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 800. Metsäntutkimuslaitos, Kannuksen tutkimusasema.

Karppinen, H., Hänninen, H. & Ripatti, P. 2002. Suomalainen metsänomistaja 2000. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 852. Metsäntutkimuslaitos, Vantaan tutkimuskeskus.

Kirby, K. J. 2003. Woodland conservation in privately-owned cultural landscapes: the English experience. *Environmental science and policy*. Vol. 6 (3), 253-259.

Kline, J. D., Alig, R. J. & Johnson, R. L. 2000. Forest owner incentives to protect riparian habitat. *Ecological Economics* 33, 29–43.

Konttinen, A. 1998. Ympäristö tietoisuudessa ja toiminnassa. Teoksessa: Koskinen, K. (toim.) 1998. Sosiologisia karttalehtiä. Matkaopas yhteiskunnan tutkimukseen. Vastapaino. Tampere.

Kortelainen, J. 1994. Paikalliset keskiluokat ja ympäristötietoisuuden muutos. Teoksessa: Kortelainen, J. & Kotilainen, J. 1994. Ympäristön paikalliset tulkinnat. Ympäristötietoisuuden muutos tehdasyhdyskunnassa. Joensuun yliopisto. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja. No. 109. Joensuu.

Kotiharju, S. & Niemelä, H. 2000. Talousmetsien luonnonhoidon laadun arviointi. Seurantaraportti. Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio.

Laine, T. 2001. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa: Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä. PS-Kustannus. 26-43.

Lappalainen, I. (toim.) 1998. Suomen luonnon monimuotoisuus. Suomen ympäristökeskus. Oy Edita Ab. Helsinki.

Lonkila, M. & Silvonen, J. 2002. Laadullinen tekstianalyysi Atlas.ti 4.2 –ohjelmalla.

Lounais-Suomen metsäkeskus. 2004. Luonnonarvokauppa. Saatavilla [www-muodossa: <URL:http://metsakeskus.fi/lounais/palvelut/luonnonarvokauppa/LUONNONARVOKAUPPA_lyhyesti.doc>](http://www.muodossa.fi/URL:http://metsakeskus.fi/lounais/palvelut/luonnonarvokauppa/LUONNONARVOKAUPPA_lyhyesti.doc). 3.11.2004.

Luonnonsuojelulaki. Laki 1096/1996.

Lönnstedt, L. 1997. Non-industrial Private Forest Owners' Decision Process: A Qualitative Study about Goals, Time Perspective, Opportunities and Alternatives. Scandinavian Journal of Forest Research 12, 302–310.

Maa- ja metsätalousministeriö. 1999. Kansallinen metsäohjelma 2010. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2/1999.

Maa- ja metsätalousministeriö. 15.3.2004. Mosse-ohjelman hankkeet osa-alueittain 2004.

Saatavilla [www-muodossa:](http://www.muodossa.fi)

[<URL:http://www.mmm.fi/tuet/tutkimuksen_rahointus/Monimuot_tutk_ohjelma/Rahoituspäätökset.htm>](http://www.mmm.fi/tuet/tutkimuksen_rahointus/Monimuot_tutk_ohjelma/Rahoituspäätökset.htm) 13.12.2004.

Maa- ja metsätalousministeriö & ympäristöministeriö. 31.3.2004. Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelma. Mitä on Metso? Saatavilla [www-muodossa: <URL: http://www.mmm.fi/metso/ohjelman_esittely/index.html>](http://www.muodossa.fi/URL:http://www.mmm.fi/metso/ohjelman_esittely/index.html) 20.10.2004.

Massa, I. 2004. Uusliberaali luonto. Luonnonarvokaupan yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen näköaloja. Käsikirjoitus – tekijältä saatu lupa.

Massa, I. & Sairinen, R. (toim.) 1991. Ympäristökysymys. Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle. Gaudeamus. Helsinki.

Metsälaki. Laki 1093/1996.

Metsätilastollinen vuosikirja 2002. Peltola, A. (toim.) SVT. Maa-, metsä- ja kalatalous 2002: 45.

Michael, J. A. 2003. Efficient habitat protection with diverse landowners and fragmented landscapes. *Environmental science and policy*. Vol. 6 (3), 243-251.

MTK. 17.12.2002. Metsälain tulkinta ja ympäristötuki ontuvat. Saatavilla [www-muodossa: URL:http://www.mtk.fi/default.asp?path=2918,50,9790,16651](http://www.mtk.fi/default.asp?path=2918,50,9790,16651) 5.12.2004.

Naskali, A. 2001. Ympäristöhyötyjen taloudellisen arvottamisen historiikki. Teoksessa: Kangas, J. & Kokko, A. (toim.) 2001. Metsän eri käyttömuotojen arvottaminen ja yhteensovittaminen. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 800. Metsäntutkimuslaitos, Kannuksen tutkimusasema.

Niemenmaa, V. 2002. Asukasaktiivien ääni. Osallistuminen ja osallisuus Helsingin kestävän kehityksen prosessissa. Teoksessa: Bäcklund, P., Häkli, J. & Schulman, H. (toim.) 2002. Osalliset ja osajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa. Gaudeamus. Helsinki.

Oksanen, A. 2003. Paikallisuuden ja kansainvälisyyden kohtaaminen luonnonsuojelussa. Tapaustutkimuksena Natura 2000 –ympäristökonflikti Lounais-Suomessa. Turun yliopiston julkaisuja Sarja C. osa 192. Turku.

Ovaskainen, V. (toim.) 2001. Metsien markkinattomien hyötyjen taloudellinen arvottaminen. Teoksessa: Kangas, J. & Kokko, A. (toim.) 2001. Metsän eri käyttömuotojen arvottaminen ja yhteensovittaminen. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 800. Metsäntutkimuslaitos, Kannuksen tutkimusasema.

Ovaskainen, V. & Kuuluvainen, J. (toim.) 1994. Yksityismetsänomistuksen rakennemuutos ja metsien käyttö. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 484. Metsäntutkimuslaitos.

Palo, M. 1993. Ympäristötietoisien metsäpolitiikan strategia. Teoksessa: Palo, M. & Hellström, E. (toim.) 1993. Metsäpolitiikka valinkauhassa. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 471. 2. painos. Metsäntutkimuslaitos. Helsinki.

Palviainen, S. 1996. Maanviljelijä ja ympäristödiskurssi. Tutkimus maasuhteen vaikutuksesta ympäristötietoisuuden muodostumiseen. Joensuun yliopisto. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja. No. 113. Joensuu.

Pietarinen, J. 1987. Ihminen ja metsä: neljä perusasennetta. Teoksessa Reunala, A. & Virtanen, P. (toim.). 1987. Metsä suomalaisten elämässä. Monitieteellinen seminaari 18–19.12.1996. Silva Fennica. Vol. 21 No. 4. Suomen Metsätieteellinen Seura r.y.

Pietarinen, J. 1992. Ihmiskeskeinen ja luontokeskeinen ympäristöetiikka. Teoksessa: Kajanto, A. (toim.) 1992. Ympäristökasvatus. Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura. Kirjastopalvelu Oy. Helsinki.

Pietarinen, J. 2000. Ihmislähtöiset luontoarvot ja luonnon omat arvot. Teoksessa: Oksanen, M. & Haapala, A. (toim.) 2000. Arvot ja luonnon arvottaminen. Gaudeamus. Helsinki.

Polanyi, K. 1971. The Great Transformation. The political and economic origins of our time. 11. painos. Beacon Press. Boston.

Rassi, P., Alanen, A., Kanerva, T. & Mannerkoski, I. (toim.) 2001. Suomen lajien uhanalaisuus 2000. Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus. Helsinki.

Reunala, A. 1994. Turvallisuuden tunne metsän henkisenä arvona. Teoksessa: Laaksonen, P. & Mettomäki, S-L. (toim.) 1994. Metsä ja metsänviljaa. Kalevalaseuran vuosikirja 73. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Raamattutalo. Helsinki.

Reunala, A. 1998. Suomen kulttuurin metsäiset juuret. Teoksessa: Reunala, A., Tikkanen, I. & Åsvik, E. 1998. Vihreä valtakunta. Suomen metsäklusteri. Keuruu.

Reunala, A. & Heikinheimo, M. 1987. Taistelu metsistä. Voimaperäinen metsätalous Suomessa ja muissa maissa. Kirjayhtymä. Helsinki.

Ruliffson, J. A., Haight, R. G., Gobster, P. H. & Homans, F. R. 2003. Metropolitan natural area protection to maximize public access and species representation. Environmental science and policy. Vol. 6 (3), 291-299.

Sairinen, R., Viinikainen, T., Kanninen, V. & Lindholm, A. 1999. Suomen ympäristöpolitiikan tulevaisuuskuvat. Gaudeamus. Helsinki.

Satakuntaliitto. 2002. Luonnontilan hallinnan talous. Luonnonarvokaupan kehittämishankkeen raportti. Sarja A:264.

Seymore, D. 1992. Marknadsundersökningar med kvalitative metoder. IHM Förlag. Göteborg.

Shogren, J. F., Parkhurst, G. M. & Settle, C. 2003. Integrating economics and ecology to protect nature on private lands: models, methods and mindsets. *Environmental science and policy*. Vol. 6 (3), 233-242.

Sievänen, T. 1992. Aulangon ja Ahveniston ulkoilualueiden käyttö ja kävijät. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 415. Metsäntutkimuslaitos. Helsinki.

Silvasti, T. 2001. Talonpojan elämä. Tutkimus elämäntapaa jäsentävistä kulttuurisista malleista. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia* 821. Helsinki.

Suhonen, P. 1988. Suomalaisten arvot ja politiikka. WSOY. Juva.

Tikka, P. M., Kauppi, P., Palmroth, S. & Paloniemi, R. 2003. Luonnonsuojelu yksityismailla. Tutkimus- ja kehittämisraportti. Helsingin yliopisto, Limnologian ja ympäristönsuojelutieteen laitos. Helsinki.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2004. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 1-3. painos. Tammi. Helsinki.

Töttö, P. 2000. Pirullisen positivismin paluu: laadullisen ja määrällisen tarkastelua. Vastapaino. Tampere.

Uusitalo, L. 1986. Suomalaiset ja ympäristö – tutkimus taloudellisen käyttäytymisen rationaalisuudesta. Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja A:49.

Varto, J. 1992. Fenomenologinen tieteen kritiikki. *Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta* vol. 30. Tampere

Vehkala, M-M. & Vainio, A. 2000. Luonnonsuojelun yhteiskunnallinen ulottuvuus. Luonnonsuojeluohjelmien toteuttamisen sosio-ekonomiset vaikutukset Väli-Suomessa 1990-luvulla. Vaasan yliopiston tutkimuslaitoksen julkaisuja No. 83. Vaasan yliopiston tutkimuslaitos.

Vettenniemi, J. 2000. Maanviljelijöiden ympäristösuhde EU-jäsenyyden murroksessa. *Maaseudun Uusi Aika* 8 (2): 20–26.

Vilkkä, L. 2000. Luontoarvot kansallispuistoissa: kenelle luonto kuuluu ja kenen ehdoilla? Teoksessa: Saarinen, J., Jortikka, S. & Virtanen, E. (toim.) 2000. Luonto, matkailu ja luonnonsuojelu. 23-33.

Vuolle, P. & Oittinen, A. 1994. Jokamiehen oikeus. Perinteistä nykypäivään. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 92. Jyväskylä.

Väliverronen, E. 1996. Ympäristöuhkan anatomia. Tiede, mediat ja metsän sairaskertomus. Vastapaino. Jyväskylä.

Waldman, K. 1992. Zum Umweltbewusstsein Jugendlicher. In K. Waldheim (Hrsg.). Umweltbewusstsein und ökologische Bildung. Opladen: Leske + Budrich.

Ympäristöministeriö. 1997. Suomen biologista monimuotoisuutta koskeva kansallinen toimintaohjelma 1997–2005. Suomen ympäristö 137. Helsinki.

Ympäristöministeriö. 1999. Metsien suojelupinta-alat. Suojelupinta-alaprojektin raportti. Suomen ympäristö 300. Maa- ja metsätalousministeriö – Ympäristöministeriö. Helsinki.

Ympäristöministeriö. 2002. Etelä-Suomen, Oulun läänin länsiosan ja Lapin läänin lounaisosan metsien monimuotoisuuden turvaamisen toimintaohjelma. Suomen ympäristö 583. Helsinki.

Ympäristöministeriö. 2003. Etelä-Suomen monimuotoisuusohjelman luonnonsuojelubiologiset kriteerit. Suomen ympäristö 634. Helsinki.

HAASTATTELURUNKO

Tausta

- Omistajan ammatti ?
- Tilatiedot?
- Tilan tulevaisuus?

Omistajan aktiivisuus

- Mitä metsätöitä tilalla on tehty?
- Mistä saatte metsiin liittyvää tietoa?

Metsän käsittely

- Millaisia tilan hakkuut ovat olleet?
- Mikä taloudellinen merkitys hakkuilla on?
- Onko tilalle saatu ympäristötukea tai muuta sopimusperusteista korvausta?

Virkistyskäytön merkitys

- Miten vietätte vapaa-aikaanne?

Suhde metsään

- Mitä metsä merkitsee teille? Kertooko metsä jotain omistajastaan?
- Onko omalla ja vieraan metsällä jotain eroa teille?
- Mihin asioihin kiinnitätte huomiota kun kuljette metsässä? Millaisessa metsässä on mukava liikkua?
- Millainen on teidän tarkoituksiin nähden hyvä metsä?
- Mitä mieltä olette luonnontilaisesta metsästä? Miksi?

Lapsuusmuistot

- Minkälaisia lapsuusmuistoja teillä on metsästä?
- Onko lapsuudella ollut vaikutusta aikuisuuden metsäkäsitykseen?

Aineettomat merkitykset

- Mitä metsän omistaminen merkitsee?
- Mitä asioita arvostatte luonnossa ja elinympäristössänne yleensä?
- Millainen on hyvä asuinympäristö?

Luonnonarvokauppa

Tiedon taso ja asennoituminen luonnonarvokauppaan

- Mistä kuulitte ensimmäisen kerran luonnonarvokaupasta? Miten asiasta tiedotettiin?
- Miltä teistä vaikuttaa ajatus siitä, että metsänomistajalle maksetaan arvokkaiden luontokohteiden säilyttämisestä tai ylläpidosta?
- Sopiiko luonnonarvokauppa suomalaiseen metsänhoitoon?

Omakohtainen kiinnostus luonnonarvokauppaan

- Mikä sai teidät kiinnostumaan asiasta ja tarjoamaan tilaltanne alueita suojeluun?
- Miten sopimusprosessi lähti käyntiin? Tuliko ajatus mukaan lähtemisestä teiltä itseltänne? Kuka olisi teidän mielestä paras aloitteentekijä? Miksi?

Neuvottelu

- Miten toiminta metsäkeskuksen kanssa sujui?
- Neuvoteltiinko sopimuksesta?

Sopimus

- Millainen suojeltu alue on? Onko alueella vaihtoehtoja käyttöä? Onko aluetta käsitelty millään tavalla aikaisemmin?
- Olisitteko tehneet alueesta jonkun muun suojelusopimuksen jos luonnonarvokauppa ei olisi ollut mahdollinen?

Sopimusehdot

Omistusoikeus ja päätösvalta

- Onko tärkeää, että omistusoikeus suojeltavaan alueeseen säilyy?
- Millaisia käyttörajoituksia teidän luonnonarvokauppasopimus sisältää?
- Mikä merkitys sopimuksen vapaaehtoisuudella on teille? Entä määrä-aikaisuudella?

Sopimuksen voimassaolo ja pituus

- Pitäisikö sopimus olla mahdollista purkaa ja kuka sen saisi purkaa?
- Pitäisikö määräaikaisen sopimuksen purkaantua omistajan vaihtuessa?
- Millainen jatkamismenettely sopimuksella pitäisi olla?
- Kuinka pitkä sopimus olisi hyväksyttävissä?

Korvaus

- Oletteko tyytyväinen saamaanne korvaukseen?
- Oletteko valmis hyväksymään mitään käyttörajoituksia ilman korvausta?
- Mikä olisi mieluisin muoto korvaukselle?
- Miten korvauksen suuruus määräytyi?
- Mikä taho olisi oikea määrittämään korvauksen suuruuden?
- Miten korvaus tulisi maksaa?

- Mitä olette ajatelleet tehdä alueelle sopimusajan jälkeen?
- Arveluttaako sopimusprosessissa jokin tai jotkin asiat? Miksi?

Suojelusopimuksen yleinen hyväksyttävyys

- Mitkä asiat ovat tärkeimpiä, kun harkitsette hyväksyttävä sopimuksen vai ette?

Metsänomistajan ja viranomaisen yhteistoiminta suojelusopimuksissa

- Vaikuttaako luonnonarvokauppa viranomaisten ja metsänomistajien väliseen toimintaan?
- Miltä luonnonarvokauppa teistä vaikuttaa verrattuna muihin suojelumenetelmiin?

Esimerkki

Oletetaan, että teillä on metsässänne kohde, joka on jäänyt syystä tai toisesta hoitamatta ja alueelle on syntynyt lahoppuuta. Metsä on uudistuskypä ja joukossa on lehtipuuta sekä lahonneita pysty ja maapuita. Myös elävissä puissa (kuusissa) on lahovikaisuutta, joka heikentää niiden myyntiarvoa. Jos saisitte tällaisen kohteen suojelemisesta noin 200–250 e/ha vuodessa seuraavan 10 vuoden ajan niin hyväksyisittekö sopimuksen? Miksi?

Luonnonsuojelupolitiikka

- Mitä mieltä olette suomalaisesta metsänhoidosta?
- Mitä mieltä olette yleensä metsien suojelusta?
- Millainen kuva teillä on luonnonsuojelijoista?
- Tarvitsisitteko enemmän tietoa suojelusta?
- Millaista luonnonsuojeluun liittyvä viranomaistoiminta on mielestänne ollut?

- Oletteko tyytyväinen tekemäänne luonnonarvokauppasopimukseen?

Metsänomistaja
Osoite

22.09.2003

Arvoisa metsänomistaja,

Olen tekemässä opinnäytetyötä Helsingin yliopiston Maatalous-metsätieteellisessä tiedekunnassa. Opinnäytetyöni aihe käsittelee luonnonarvokauppaa, joka on vapaaehtoinen yksityismaiden suojelumenetelmä. Tarkoituksena on selvittää metsänomistajien kiinnostusta luonnonarvokauppaa kohtaan ja sen hyväksyttävyyttä uutena vapaaehtoisena suojelumenetelmänä. Tutkimus tehdään haastatteluna Mikkelin seudun ja Satakunnan alueen metsänomistajilla.

Luonnonarvokauppa kuuluu Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelmaan Metsoon ja sen kokeiluhanke toteutetaan vuosina 2003–2007 Satakunnassa. Luonnonarvokaupan myötä pyritään sovittamaan metsien talouskäytön ja luonnonsuojelun välisiä ristiriitoja. Luonnonarvokaupalla edistetään luonnonsuojelua **vapaaehtoisin keinoin**.

Luonnonarvokaupassa metsänomistaja ylläpitää tai lisää luonnonarvoja metsässään ja saa siitä korvausta valtiolta. Palkkio on verotonta tuloa ja sopimus tehdään määräaikaiseksi. Sopimuskauden aikana metsää on mahdollista käsitellä luonnonarvot säilyttävällä tavalla. Kun sopimuskausi päättyy, alueen käyttö jatkuu metsänomistajan haluamalla tavalla.

Tutkimustani varten olisi tärkeää saada kuulla Teidän mielipiteenne asiasta. Otan Teihin lähiaikoina yhteyttä puhelimitse ja toivon, että suhtaudutte myönteisesti tutkimukseeni ja voisimme löytää sopivan ajankohdan **noin tunnin mittaiselle haastattelulle**.

Tutkimus tehdään puolueettomasti eivätkä yhteystietonne tule julkisuuteen missään vaiheessa. Tiedot tulevat vain tutkimuskäyttöön eikä niitä luovuteta millekään muulle taholle.

Ystävällisin terveisin

MMyo Hanna Muttilainen
Helsingin yliopisto
Maatalous-metsätieteellinen tiedekunta

